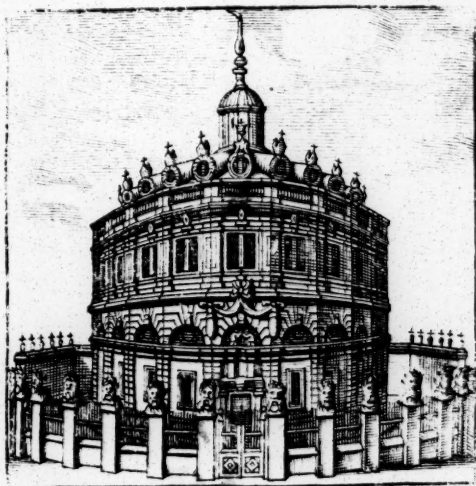

CORN. NĒPOTIS
VITÆ EXCELLENTIUM *992*
IMPERATORUM

Collatione quatuor MS. recognita.

ACCESSIT
ARISTOMENIS MESSENI

VITA,
EX PAUSANIA *914*
38

O X O N I Æ,
THEATRO SHELDONIANO,
Ann. Dom. M. DC. LXXXVII.

William Jackson His Books

John England nor his

William Jackson

Librarian

William

P R Æ F A T I O.

QU AN Q U A M belli pacisque studia à se invicem plurimum dissidere videantur, alterum quippe iners & umbratile, ferox alterum & incitatum; revera tamen vix alibi uspiam major cognatio arctiorq; necessitudo deprehenditur. Neq; enim sine armorum præsidio sese tuentur literæ, nec absque literis valent arma. Proinde non modo ea secula & gentes, quæ rebus bello gestis maxime inclaruere, eruditione præ aliis fuerant insignes: sed & insuper iidem ipsi qui summi in castris præfuerunt Duces, in foro rostrisque pariter imperabant: imo ex Lycæo recta in aciem, ex Gymnasio in pugnam prodierunt; & utriusq; Palladis subnixi præsidio, Patriæ laboranti tutelam, sibi met ipsis decus immortale quæsivere. Rei istius egregia exhibet documenta Autor noster, qui ita veteris Græciæ & finitimarum gentium describit Heroes, ut incertus hæreat Lector, an e-

PRÆFATIO.

ruditi magis, fortesve essent; corporisque potius, aut animi viribus polerent.

Generosæ itaque Pubi hisce nostris Athenis Artium liberalium studiis vacanti, non ingratum munus porrexisse videbor, quando Cornelii Nepotis scripta in manus tradidero. Quid enim accommodatius existimari poterit, quam ut egregia indoles, cognatis exemplis ad majora incitaretur: & propositis priscæ virtutis monumentis, ad uberiora decora muniat via? Salaminis trophæa Marathoni accepta referenda novimus; & Themistoclis gloriæ Miltiadem præluxisse. Quam acres ergo animis subdentur stimuli, cum coram sistitur non unus aliquis Heros, sed universa eorundem Cohors; & ceu face admota, conglobatæ virtutis jubar dormitantia verberat lumina, animosque desideres percellit?

In ista quidem editione lectores hac re imprimis demereor, quod purum pu-
tum

P R Æ F A T I O.

tum Autorem nostrum exhibeo, nec notarum sarcina oppressum, nec frigidis conjecturis interpolatum; sed duntaxat ad MSS. Codicum fidem diligenter recognitum. Quatuor illi numero fuere, quorum alterum suppeditavit Bibliotheca Westmonasteriensis, reliquorum Vir Eruditissimus juxta & Amicissimus, Dr Isaacus Vossius copiam fecerat.

Cum autem in Excellentium Imperatorum recensione atque lustro, vir cum primis memorandus Aristomenes, fato nescio quo, non modo à Nepote, sed & Plutarcho, aliisque Biographis fuerit præteritus, unde factum ut ipse una cum rebus à se gestis paucis huc usque innotuerit; Pausaniæ ope, tanquam è Spartano Barathro denuo elapsum, in lucem produxi, socioque agmini restituendum curavi. Quod quidem eruditæ juventuti, Græcarum literarum studiosæ gratum acceptumque futurum confido.

Dolendum esset vehementer Nepo-

P R Æ F A T I O.

tis nostri lucubrationes, mutilas ad nos pervenisse, & Romana virtutis exempla temporis lapsu fuisse suppressa: nisi crederemus jacturam hanc apud posteros levandam, cum, Juvenes lectissimi, vestra adoleverit virtus, & spes amplæ de vobis non temere conceptæ, ratæ habebuntur. Maacte animis vestris, quique Matri Academicæ illustre affunditis decus, Patriæ olim robor & incrementum præstate; Historiarum veterum spirantia editypa, scribendarum deinceps nobilis labor, & immortale argumentum.

G E R.

GER. JOHAN. VOSSIUS

D E

CORN. NEPOTE.

CORNELIUS Nepos, & ante Cæsaris dictaturam, & eo dictatore, & postea vixit. Hieronymus in Chronico Eusebiano refert illum ad annum Augusti quartum. Nec cuiquam repugnem, colligenti inde, tum demum, divulgare ea cœpisse opera, quibus maxime inclaruit. *Padi* erat accola teste Plinio lib. 3. cap. 18. unde Catullo epigrammate primo Italus, Aufonio autem epist. 24. Gallus vocatur. Nempe quia Italia Transpadana diceretur Gallia Togata. De *urbe patria* quicquam se habere eomperti, negat Elias Vinctus in Aufon. Idyll. 7. At Veronensem fuisse, in Leandri Alberti Italia lego: uti & in Cosmographia optimi atq; amicissimi quondam viri, Pauli Merulæ. Imo, ex Veronensium historicorum syllabo (quem doctissimus amplissimusque Alexander Becellus, Veronensis urbis Cancellarius, fecit; ac Illustrissimus Comes, Ferdinandus Nogarola, vir ut genere, ita literarum studio nobilissimus, cum V.

Cl. Laurentio Pignorio, atque is mecum communicavit) intelligo, natum fuisse Nepotem in *Hosilia*: qui Veronensium vicus est, Tacito, Plinio, Cassiodoro, & Antonino in itinerario memoratus, hodieque Ecclesiasticæ Veronensium jurisdictioni subditus. Historicus hic *Ciceronis amicus familiaris* à Gellio vocatur, lib. 15. c. 28. *Chronica* scripsisse testis est idem Gellius, lib. 27. cap. 21. In his pro triplici tempore ἀρχαῖα, μεσσηνῆα, ἡ ἱστορικῆα, (de quibus ex Varrone, & aliis, libro de arte Historica diximus) tres videtur scripsisse libros; ac singulis unius temporis narrationem esse complexus. Sane tres libros fecisse Nepotem, quibus omne ævum comprehenderit, liquido testatur Catullus, initio Hendecasyllaborum. Nec historicum tempus ab eo solum esse tractatum, indicio est illud Antonii: *Apologos Titiani & Nepotis Chronica, quasi alios apologos (nam & ipsa instar fabularum sunt) ad nobilitatem tuam misi.* Item ex eo, quod Terullianus in Apologetico adversus gentes (ubi eum inter antiquitatum commentatores disortim reponit) dicit, haut aliud Saturnum, quam hominem, promulgasse. Quod etiam Lactantius tradit lib. 1. cap. 13. Reliquit ~~praeter~~ *libros Illustrium*

Virorum

Virorum, quorum Gellius meminit lib. II. cap. 8. & Servius in I. *Æneid.* Eorum librum I. 15. & 16. citat Charisius. Ex his habemus viginti duos exterarum gentium imperatoris. *Ceteris libris* egisse de Romanis hæc ejus verba ostendunt in extrema Hannibalis vita: *Sed nos tempus est hujus libri facere finem, & Romanorum explicare imperatores: quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.* Operis ejus genuina inscriptio patet ex ultimis hisce præfationis verbis: *Quare ad propositum veniemus, et in hoc exponemus libro* **VITAS EXCELLENTIUM IMPERATORUM.** Præter imperatores seorsum exarasse librum de regibus, argumento hæc erunt, quæ Timoleontis vitæ subdit: *Hi fere fuere Græcæ gentis duces, qui memoria digni videbantur, præter reges. Namque eos attingere nolumus, quod omnium res gesta separatim sunt re'ata. Neque tamen hi admodum sunt multi.* Externi imperatores, quos habemus, Æmilii esse Probi à multis creduntur. Qui error inde provenit, quod librario id fuerit nomen, qui vitas eas partim sua, partim patris & matris manu scriptas, Theodosio obtulit. Hoc ita esse, ostendunt versiculi, qui vitis istis præmitti in MSS. solent. Ac nec

Æmiliū, nec Theodosiani ævi quem-
quam, eorum esse librorum auctorem,
abunde arguit pura & Romana dictio.
Opinetur aliquis, ut Trogus ab Justino,
ita ab Æmilio, qui sub Theodosio vixit,
in compendium esse redactum Nepotem.
Sed aliud suadet operis concinnitas, &
illa præfandi ratio, quæ est in Epaminon-
dæ vita, ac in Pelopida imprimis, ubi
brevitatem justam pollicetur. Attamen
sententia hæc, licet erronea, minus peri-
culi habet, dummodo extra controver-
siam maneat Æmiliū omnia de purissi-
mis Nepotis fontibus hausisse. Sane Tul-
liani esse ævi scriptorem, neque alium
quam Nepotem, tum veterum aliquot li-
brorum indicio cognoscitur, tum etiam,
quod ad Pomponium Atticum (cujus
idem rogatu de vita Catonis librum fe-
cit) vitæ istæ scribantur: utcunque id in
quarto Miscellaneorum suorum neget
Hieronymus Magius, qui ipsa Nepotis
præfatione satis refellitur. Accedit & alte-
ra ratio. Nam his in libris ea legere est,
quæ opus hoc scriptum esse clamant, quo
tempore Pompeius & Cæsar plus poterant,
quam libera in Repub. expediret. Ea Lam-
binus loca congeffit, ut nihil attineat illa
hic reponere. Nec libris istis de *Viris Il-*
lustribus

lustris solum persecutus est excellentes Imperatores: sed etiam *Commentationibus* claros. Quod argumentum signat B. Hieronymus, præfatione de Scriptoribus Ecclesiasticis: ubi Nepotem inter eos refert, quorum exemplo acturus sit de iis, qui scribendo claruerunt. Egit autem Nepos, tum de *Græcis Auctoribus*; tum de *Latinis*. De Græcis, colligo inde, quod in Dionis vita dicat, librum se fecisse de illustribus historicis: in quo inter alia tractarit de Philisto historico. De Latinis, argumento sunt plurima. Nam de Terentio egisse, ex Suetonio scimus in Terentii vita, Donato perperam tributa. Adhæc primum de vita Ciceronis librum Gellius citat lib. 14. c. 28. Eoque ex opere fragmentum Hieronymus adfert epist. ad Pammachium. Imo verisimile est, inde esse, tum vitam T. Pomponii Attici, quæ exstat, tum vitam Catonis, quam istis claudit verbis: *Hujus de vita, & moribus, plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus, rogatu Titi Pomponii Attici Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus.* Aperte indicat, eo nunc de Catone brevius se agere, quia separatim de eodem scripserit. Ergo vita illa Catonis, quam paucis perstrictam habemus,

Ger. Job. Voss. de Nepote.

majoris pars est voluminis, in quo Romanorum complurium vitæ contingerentur. Reliquit etiam *Exemplorum libros*, quos citant Gellius lib. 7. cap. 18. & Charisius lib. 1. *Alia* quoque ejusdem laudant veteres: sed non item, quæ ad historiam pertineant. Nam ex *Epistola ejus ad Ciceronem* quædam Lactantius adfert, lib. 3. Instit Divin. cap. 15. Quemadmodum & Ciceronis ad Nepotem epistolæ meminit Tranquillus in Julio cap. 55. Ammianus Marcellinus initio libri 26. ac Priscianus lib. 8. Imo & secundum Ciceronis epistolarum librum ad Nepotem Macrobius citat lib. 2. Saturn, cap. 1. Quod si quis fragmenta omnia Nepotis desideret, longiis colligendis priorum vicit industriam Andreas Schottus. Hermolaus Barbarus, castigationibus in Plinii lib. 15. cap. 29. censet *libellum de Viris Illustribus*, qui Plinio tribui solet, Cornelii Nepotis esse, haut Plinii: atque id veteribus codd: adstrui posse asseverat. Etiam Jani hæc Parrhasii sententia fuit. Utrius sit, dubitari ait Vinetus, nec ea de re statuere quicquam ausus est. Imo aliqui, aut Suetonium, aut Tacitum esse auctorem putarunt: ut indicat Gyraldus Dialogismo 26. Sed omnino sunt Sexti Aurelii Victoris:

ut

Ger. Joh. Voss. de Nepote.

ut satis nunc constat ex editione Andreæ Schotti. Non dubito interim, quin pleraque ex Nepote Victor desumlerit. Nam quod Ludovicus Vives l. 5. de Tradendis disciplinis, Nepotem ait, de Græcis solum ducibus scripsisse: id satis refellitur verbis Nepotis antea adductis. Vir doctissimus, Jo. Maria Catanæus, commentario in Plinii librum 4. epist. 28. quæ ad Severum scripta est, etiam *Daretem Phrygiæ à Nepote translatus* arbitratur. Nempe decepit eum vulgaris ἐπὶ φρήν. Attamen & hic aqua hæret Vineto: notis in Aufon. Idyll. 7. negat esse, qui certi aliquid de translatione hac ausit affirmare. Atqui omnes, quibus ullum in hisce literis iudicium est, satis vident, nec Daretem illum esse genuinum; nec dictionem ejus Augusteam sapere ætatem; sed recentiorum multo. Nepotem autem Cæs. Augusti obiisse ævo, Plinius testatur, lib. 9. cap. 39. Atque hoc fortasse impulit Genebrardum, ut putaret eum nato jam Christo superstitem fuisse: qui & Jacobum Gualterium, cum primum tabulas ederet Chronographicas, in eam sententiam pertraxit. Sed Nepotem eo usque ætatem prorogasse, nemo temere dixerit, qui tanti eum in literis nominis jam Tullii, Attici,

Ger. Joh. Voss. de Nepote.

Attici, Catulli temporibus, fuisse cogitarit.

Catullus Veronensis ad
Nepotem.

*Quoi dono lepidum novum libellum,
Arida modo pumice expolitum,
Corneli? Tibi; namque tu solebas
Meas esse aliquid putare nugas,
Jam tum cum ausus es, unus Italarum,
Omne ævum tribus explicare chartis
Doctis, Jupiter! & laboriosis.
Quare habe tibi, quicquid hoc libelli est,
Qualecunque: quod ô patrima Virgo,
Plus uno maneat perenne seculo.*

CORN. NEPOTIS,

V U L G O

ÆMILII PROBI,

EXCELLENTIUM

IMPERATORUM

VITÆ.

NON dubito fore plerosque, *Attice*, qui hoc genus scripturæ, leve & non satis dignum summorum virorum personis judicent, cum relatum legent, quis Musicam docuerit Epaminondam; aut in ejus virtutibus commemorari, saltasse eum commode, scienterque tibiis cantasse. Sed hi erunt fere, qui expertes literarum Græcarum, nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Hi, si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atq; turpia, sed omnia majorum institutis judicari; non admirabuntur, nos in Graiorum virtutibus exponendis mores eorum secutos. Neq; enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, sororem germanam habere
in

in matrimonio:quippe cum cives ejus eodem uterentur instituto. At id quidem nostris moribus nefas habetur. Laudi in Græcia ducitur adolescentulis quamplurimos habere amatores. Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua, quæ non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fere fuit Græcia, victorem Olympiæ citari; in scenam vero prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini: quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honestate remota, ponuntur. Contra ea pleraque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias non primum locum tenet ædium, atq; in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Græcia. Nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum: neque sedet, nisi in interiore parte ædium, quæ *gynaconitis* appellatur: quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus. Sed plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quæ exorsus sum. Quare ad propositum veniemus, & in hoc exponimus libro *Vitas excellentium Imperatorum.*

I.

MILTIADES.

CAP. I.

MILTIADES Cimonis filius, Atheniensis, cum & antiquitate generis, & gloria majorum, & sua modestia, unus omnium maxime floreret; eaque esset ætate, ut non jam solum de eo bene sperare, sed etiam confidere cives possent sui, talem futurum, qualem cognitum judicarent: accidit, ut Athenienses Chersonesum colonos vellent mittere. Cujus generis cum magnus numerus esset, & multi ejus demigrationis peterent societatem: ex his delecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem, *quo potissimum duce uterentur*. Nam tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His consulentibus nominatim Pythia præcepit, *ut Miltiadem sibi Imperatorem sumerent. Id si fecissent, incepta prospera futura*. Hoc oraculi responso Miltiades cum delecta manu classe Chersonesum profectus, cum accessit Lemnum, & incolas ejus insulæ sub potestatem redigere vellet Atheniensium, *idque ut Lemnii sua sponte facerent*, postulasset, illi irri-

irridentes responderunt: *tum id se facturos, cum ille domo navibus proficiscens vento Aquilone venisset Lemnum*: hic enim ventus à septentrionibus oriens, adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades morandi tempus non habens, cursum direxit quo tendebat, pervenitque Chersonesum,

C A P. I I. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disiectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communivit: multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit: crebrisque excursionibus locupletavit. Neque minus in ea re prudentia, quam felicitate, adjutus est: Nam cum virtute militum devicisset hostium exercitus, summa æquitate res constituit, atque ipse ibidem manere decrevit. Erat enim inter eos *dignitate regia, quamvis carebat nomine*: neque id magis imperio, quam iustitia, consecutus. Neque¹ eo segnius Atheniensibus, à quibus erat profectus, officia præstabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant; quam illorum, cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constituta Lemnum revertitur, &

¹. Sic MS. Alii, *secius*. Et MS. post *Atheniensibus* legit aut cum quibus.

ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, cum vento Borea domo profectus eo pervenisset, sese dedituros : se autem domum Chersonesi habere. Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi præter opinionem res ceciderat, tamen non dicto, sed secunda fortuna adversariorum capti, resistere ausi non sunt, atque ex insula demigrarunt. Pari felicitate cæteras insulas, quæ Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

CAP. III. Eisdem temporibus Persarum rex Darius, ex Asia in Europam exercitu trajecto, Scythis bellum inferre decrevit: pontem fecit in Istro flumine, qua copias traduceret. Ejus pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ionia & Æolide duxerat: quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. *Sic enim putavit facillime se Græca lingua loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset: quibus se oppresso nulla spes salutis relinqueretur.* In hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. Hic cum crebri afferrent nuntii, male rem gerere Darium, premique ab Scythis, Miltiades hortatus

est pontis custodes: ne à fortuna datam occasionem liberanda Gracia dimitterent. Nam si cum his copiis, quas secum transportaverat, interiisset Darius, non solum Europam fore totam, sed etiam eos, qui Asiam incoherent Graci genere, liberos à Persarum futuros dominatione & periculo. Id & facile effici posse: ponte enim rescisso regem vel hostium ferro, vel inopia, paucis diebus interiturum. Ad hoc consilium cum plerique accederent, Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens: non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire, & multitudini, quod Darii regno ipsorum nitetur dominatio: quo extincto ipsos potestate expulso civibus suis pœnas duros. Itaque adeo se abhorrere à caterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius, quam confirmari regnum Persarum. Hujus cum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades non dubitans, tam multis consciis ad regis aures consilia sua perventura; Chersonesum reliquit, ac rursus Athenas demigravit. Cujus ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda; cum amicior omnium libertati, quam suæ fuerit dominationi.

CAP. IV. Darius autem, cum ex Europa in Asiam redisset, hortantibus amicis, ut Graciam in suam redigeret potestatem

tem, classem quingentarum navium comparavit, eique Datim præfecit, & Artaphernem: hisque ducenta peditum millia & decem equitum dedit: causam interse-
rens, *se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iones Sardis expugnassent, sua-
que prasidia interfecissent.* Præfecti regii classe ad Eubœam appulsa celeriter Ere-
triam ceperunt, omnesque ejus gentis ci-
ves abreptos in Asiam ad regem miserunt, Inde ad Atticam accesserunt, ac suas co-
pias in campum Marathona deduxerunt. *is¹ abest ab oppido circiter millia pas-
sum decem.* Hoc tumultu Athenienses tam propinquo, tamque magno permoti,
auxilium nusquam, nisi à Lacedæmoniis, petiverunt: *2* Philippidemque curso-
rem ejus generis, qui *3* *hemerodromi* vocantur, Lacedæmonem miserunt, ut nuntiaret,
quam celeri esset opus auxilio. Domi au-
tem creati *4* decem prætores, qui exerci-
tui præessent: in eis Miltiades. Inter quos magna fuit contentio, *utrum mœnibus se
defenderent, an obviam irent hostibus, acie-
que⁵ decernerent.* Unus Miltiades maxime
nitebatur, *ut primo quoque tempore castra*

1. MS. legit. est. 2. MS. *Philippum*, quod exhibitum ve-
stigiū Lætionis Herodoti lib. 6. 3. MS. *Hemerodroma*
pro more veteri. 4. MS. addit, *erant*. 5. MS. *decernerent*.
Alii contendere.

erent:

fierent: id si factum esset, & civibus animum accessurum, cum viderent de eorum virtute non desperari: & hostes eadem re fore tardiores, si animadverterent, auderi adversus se tam exiguis copiis dimicare.

C A P. V. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit præter¹ Plataenses: ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa sunt: quæ manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate: quo factum est, ut plus, quam collegæ, Miltiades valuerit. Ejus² enim auctoritate impulsî Athenienses copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt; deinde postero die sub montis radicibus, acie è regione instructa, nova arte, vi summa prælium commiserunt. Namque arbores multis locis erant stratæ, hoc consilio, ut & montium tegerentur altitudine, & arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non locum æquum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum, configere cupiebat: eoque magis, quod priusquam Lacedæmonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum

1. Alii. Plataensium. 2. In MS. deest, enim. MS. & alii legunt rari.

centum, equitum decem millia produxit, præliumque commisit. In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, ut decemplicem numerum hostium profligarent, adeoque perterruerunt, ut Persæ non castra, sed naves peterent. Qua pugna nihil adhuc est nobilius. Nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

CAP. VI. Cujus victoriæ, non alienum videtur, quale præmium Miltiadi sit tributum, docere; quo facilius intelligi possit, *eandem omnium civitatum esse naturam*. Ut populi¹ nostri honores quondam fuerunt rari & tenues, ob eamque causam gloriosi: nunc autem effusi, atque obsoleti: sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas, totamque Græciam liberavit, talis honos tributus est in porticu, quæ *Pæcile* vocatur, cum pugna depingeretur Marathoniam. ut in decem prætorum numero prima ejus imago poneretur, isque hortaretur milites, præliumque committeret. Idem ille populus, posteaquam majus imperium est nactus, & largitione magistratum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

CAP. VII. Post hoc prælium classem

¹ MS. legit, *Romani*.

septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, *ut insulas, quæ barbaros adjuverant, bello persequeretur*: quo imperio pleraque ad officium redire coegit, nonnullas vi expugnavit. Ex his Parum, insulam opibus elatam, cum oratione reconciliare non posset; copias è navibus eduxit, urbem operibus clausit, omnique commeatu privavit: deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. Cum jam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est: cujus flamma ut ab oppidanis & oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum à classariis regiis datum. Quo factum est, ut & Parii à deditioe deterrentur, & Miltiades, timens, ne classis regia adventaret, incensis operibus, quæ statuerat, cum totidem navibus atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo *proditionis, quod, cum Parum expugnare posset, à rege corruptus infectis rebus*¹ *à pugna discessisset*. Eo tempore æger erat vulneribus, quæ in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se di-

1. MS legit, ab ea.

cere non posset, verba pro eo fecit frater eius Tisagoras. Causa cognita, *capitis absolutus, pecunia multatus est: eaque lis quinquaginta talentis aestimata est, quantus in classem sumtus factus erat.* Hanc pecuniam quod solvere¹ non poterat, in vincula publica coniectus est, ibique diem obiit supremum.

CAP. VIII. Hic etfi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit *caussa* damnationis. Namque Athenienses propter Pisistrati tyrannidem, quæ paucis annis ante fuerat, omnium suorum civium potentiam extimescebant. *Miltiades multum in imperiis, magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, praesertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur.* Nam Chersonesi omnes illos, quos habitarat annos, perpetuam obtinuerat dominationem; tyrannusque fuerat appellatus, sed justus: non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinuerat. *Omnes autem & habentur & dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, qua libertate usa est.* Sed in Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira comitas, ut

1. MS. addit in praesentia. 2. MS. multis in imperiis magnisque versatus.

nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret: magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Hæc¹ populus respiciens, *maluit eum innoxium plecti, quam se diutius esse in timore.*

I I.

THEMISTOCLES.

CAPUT I.

TH E M I S T O C L E S, Neoclis filius, Atheniensis. Hujus vitia ineuntis adolescentiæ magnis sunt emendata virtutibus: adeo, ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neocles generosus fuit. Is uxorem Halicarnanam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui cum minus esset probatus parentibus, quod & liberius vivebat, & rem familiarem negligebat, à patre exhæredatus est. Quæ contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam cum judicasset, *sine summa industria non posse eam extinguere*, totum se dedit reipublicæ, diligentius amicis famæque serviens. Multum in judiciis privatis ver-

¹ MS. legit *plebs*.

fabatur : sæpe in concionem populi prodibat : nulla res major sine eo gerebatur, celeriterque quæ opus erant, reperiēbat, & facile eadem oratione explicabat. Neque minus in rebus gerendis promptus, quam excogitandis, erat : quod & de instantibus, ut ait Thucydides, *verissime iudicabat, & de futuris callidissime conjiciebat*. Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

C A P. II. Primus autem gradus fuit capeſſendæ reipublicæ bello Corcyræo : ad quod gerendum prætor à populo factus, non solum præſenti bello, sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. Nam cum pecunia publica, quæ ex metallis redibat, largitione magistratum quotannis interiret, ille persuasit populo, ut ea pecunia classis centum navium ædificaretur. Qua celeriter effecta, primum Corcyræos fregit, deinde maritimos prædones conſectando mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantæ salutis fuerit universæ Græciæ, bello cognitum est Persico. Nam cum Xerxes & mari & terra bellum universæ inferret Europæ ; cum tantis eam

1. Deest in MS.

copiis invasit, quantas neque ante, neque postea habuit quisquam. Hujus enim classis, mille & ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur: terrestres autem exercitus septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cujus de adventu cum fama in Græciam esset perlata, & maxime Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam, miserunt Delphos consultum, *quidnam facerent de rebus suis*. Deliberantibus Pythia respondit, ut *mœnibus ligneis se munirent*. Id responsum quo valeret, cum intelligeret nemo, Themistocles persuasit, *consilium esse Apollinis, ut in naves se suaque conferrent: eum enim à deo significari murum ligneum*. Tali consilio probato, addunt ad superiores totidem naves triremes: suaque omnia, quæ moveri poterant, partim Salaminem, partim Trœzenem asportant: arcem sacerdotibus paucisque majoribus natu, ac sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

CAP. III. Hujus consilium plerisque civitatibus displicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonida Lacedæmoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiusque

giusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, eoque loco omnes interierunt. At classis communis Græciæ trecentarum navium, in qua ducentæ erant Atheniensium, primum apud Artemisium, inter Eubœam continentemque terram, cum classiariis regis confligit: angustias enim Themistocles quærebat, ne multitudine circumiretur. Hic etsi pari prælio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere: quod erat periculum, *ne si pars navium adversariorum Eubœam superasset, ancipiti premerentur periculo.* Quo factum est, ut ab Artemisio discederent, & adversum¹ Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

CAP. IV. At Xerxes Thermopylis expugnatis protinus accessit astu, idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cujus² fama perterriti classiarii cum manere non auderent, & plurimi hortarentur, *ut domos suas quisque discederent, manibusque se defenderent;* Themistocles unus restitit, & *universos esse p. res* aiebat, *dispersos testabatur perituros:* idque Eury-

¹ MS. *Urtem Athenas.* ² MS. *Flammâ.* vid. sup. in Miltiade.

biadi Regi Lacedæmoniorum, qui tum summæ imperii præerat, fore affirmabat. Quem cum minus, quam vellet, moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nunciaret suis verbis, *adversarios ejus in fuga esse: qui si discessissent, majore cum labore & longinquiore tempore bellum confecturum, cum singulos confectari cogeretur: quos si statim aggredideretur, brevi universos oppressurum.* Hoc eo valebat, ut ingratis ad depugnandum omnes cogerentur. Hac re audita barbarus nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari confligit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis consilio Themistoclis, quam armis Græciæ.

CAP. V. Hic etsi malè rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. Interim tamen ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseveraret, certiorum eum fecit, *id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur:* idque ei persuasit. Itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus tri-

ginta

ginta in Asiam reversus est, seque à Themistocle non superatum, sed conservatum judicavit. Sic unius viri prudentia Græcia liberata est, Europæque succubuit Asia. Hæc altera victoria, quæ cum *Marathonio* possit comparari *tropæo*: nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

C A P. VI. Magnus hoc bello Themistocles fuit, nec minor in pace. Cum enim Phalereo portu neque magno, neque bono Athenienses uterentur, hujus consilio triplex Piræei portus constitutus est: isque mœnibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate æquipararet, utilitate superaret. Idemque muros Atheniensium restituit præcipuo suo periculo. Namque Lacedæmonii causam idoneam nacti propter Barbarorum excursiones, quæ *negarent oportere extra Peloponnesum ullam urbem haberi, ne essent loca munita, quæ hostes possiderent*; Athenienses ædificantes prohibere sunt conati. Hoc longe alio spectabat, atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonica & Salaminica, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent La-

1 Diod. Sic. *Phalericon*. Pausanias, *Phaleron*

cedæmonii, de principatu sibi cum his certamen fore: quare eos quam infirmissimos esse volebant. Postquam autem audierunt muros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. His præsentibus desierunt, ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit Themistocles, & solus primo profectus est: reliqui legati ut tum exirent, cum satis altitudo muri exstructa videretur, præcepit: interim omnes servi atque liberi opus facerent, neque ulli loco parcerent, siue sacer esset, siue profanus; siue privatus, siue publicus: sed undique quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. Quo factum est, ut Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque constarent.

CAP. VII. Themistocles autem, ut Lacedæmonem venit, adire ad magistratus noluit, & dedit operam ut quam longissime tempus duceretur: causam interponens, se collegas expectare. Cum Lacedæmonii quererentur, opus nihilominus fieri, eumque ea re conari fallere, interim reliqui legati sunt consecuti: à quibus cum audisset, non multum superesse munitio- nis, ad Ephoros Lacedæmoniorum accessit, penes quos summum imperium erat: atque apud eos contendit, falsa his esse
delata

delata: quare æquum esse, illos, viros bonos nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent: interea se obsidem retinerent. Gestus est ei mos, tresque legati, functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles iussit proficisci: eisque prædixit, ut ne prius Lacedæmoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus. Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum Senatumque Lacedæmoniorum adiit, & apud eos liberrime professus est, Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos, suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse. Neque eo, quod inutile esset Graciæ, fecisse. Nam illorum urbem ut propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam jam bis classis regia secisset naufragium. Lacedæmonios autem male & injuste facere qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universæ Graciæ utile esset. Quare si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent: aliter illos nunquam in patriam recepturi.

C A P. VIII. Hic tamen non effugit civium suorum invidiam. Namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Mil-

tiades, testularum suffragiis è civitate ejectus, Argos habitatum concessit. Hic cum propter multas ejus virtutes magna cum dignitate viveret, Lacedæmonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, *quod societatem cum rege Persarum ad Græciam opprimendam fecisset.* Hoc crimine absens proditionis est damnatus. Id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyrum demigravit. Ibi cum ejus principes civitatis animadvertisset timere, *ne propter se bellum his Lacedæmonii & Athenienses indicerent,* ad Admetum Molossorum regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc cum venisset, & in præsentia rex abesset, quo majore religione receptum tueretur, filiam ejus parvulam arripuit, & cum ea se in sacrarium, quod summa colebatur ceremonia, conjecit: inde non prius egressus est, quam rex eum data dextra in fidem reciperet, quam præstitit. Nam cum ab Atheniensibus & Lacedæmoniis exponeretur publice, supplicem non prodidit: monuitque, *ut consuleret sibi: difficile enim esse, in tam propinquo loco tuto eum versari.* Itaque Pydnam eum deduci jussit, & quod satis esset præsidii dedit. Hac re audita

hic in navim omnibus ignotus ascendit. Quæ cum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus, sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. Hac necessitate coactus, domino navis, quis sit, aperit, *multa pollicens, si se conservasset.* At ille clarissimi viri captus misericordia, diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in ancoris, neque quenquam ex ea exire passus est. Inde Ephesum pervenit, ibique Themistoclem exponit: cui ille pro meritis gratiam postea retulit.

C A P. IX. Scio plerosque ita scripsisse, *Themistoclem Xerxe regnante in Asiam transisse.* Sed ego potissimum Thucydidi credo, quod ætate proximus erat, qui illorum temporum historiam reliquerunt, & ejusdem civitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem cum venisse, atque his verbis epistolam misisse: *Themistocles veni ad te, qui plurima mala omnium Grajorum in domum tuam intuli, cum mihi necesse fuit adversus patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse, & ille in periculo esse cepit. Nam cum in Asiam reverti noller, pralio apud Salamina facto, literis eum certiore feci, id agi, ut pons, quem in Hellesponto*

fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur, quo nuntio ille periculo est liberatus. Nunc autem ad te confugi exagitatus à cuncta Græcia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus; non minas me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de his rebus, de quibus tecum loqui volo, ¹ annum mihi temporis des; etque transacto, me ad te venire patiaris.

CAP. X. Hujus rex animi magnitudinem admiratus, cupiensque talem virum sibi conciliari, veniam dedit. Ille omne illud tempus literis, sermonique Persarum dedit: quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam hi poterant, qui in Perside erant nati. Hic cum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Græciam bello oppressurum, magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit, domiciliumque Magnesiæ sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex donarat, his usus verbis, quæ ei panem praberet: ex qua regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant: Lampscum, unde vinum sumeret: Myuntem, ex qua opsonium haberet. Hujus ad nostram memoriam monumenta manserunt duo:

1. Ad annum temporis spatium.

sepulcrum prope oppidum, in quo est sepultus: statuae in foro Magnesiæ. De cuius morte multis modis apud plerosque scriptum est: sed nos eundem potissimum *Thucydidem* auctorem probamus: qui illum ait *Magnesiæ morbo mortuum*: neque negat fuisse famam, venenum sua sponte sumsisse, cum se, quæ regi de Græcia opprimenda pollicitus esset, præstare posse desperaret. Idem ossa ejus clam in Attica ab amicis esse sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod prodicionis esset damnatus, memoriæ prodidit.

III.

ARISTIDES.

CAPUT I.

ARISTIDES *Lyfimachi filius Atheniensis*, æqualis fere fuit *Themistocli*: itaque cum eo de principatu contendit, namque obtruncarunt inter se. In his autem cognitum est quanto antestaret eloquentia innocentia. Quamquam enim adeo excelebat Aristides abstinencia, ut unus post hominum memoriam, quod quidem nos audiverimus, cognomine *Iustus* sit appellatus, tamen à *Themistocle* colabefactus testula illa, exilio decem annorum

norum multatus est. Qui quidem cum intelligeret reprimi concitatam multitudinem non posse, cedenſque animadverteret quendam ſcribentem, ut patria pelleretur, quæſiſſe ab eo dicitur, *quare id faceret, aut quid Ariſtides commiſiſſet, cur tanta pœna dignus duceretur.* Cui ille reſpondit, *ſe ignorare Ariſtidem: ſed ſibi non placere, quod*¹ *cupide elaboraſſet, ut præter cæteros juſtus appellaretur.* Hic decem annorum legitimam pœnam non pertulit. Nam poſtquam Xerxes in Græciam deſcendit, ſexto fere anno poſtquam erat expulſus, plebiſcito in patriam reſtitutus eſt.

C A P. II. Interfuit autem pugnæ navali apud Salamina, quæ facta eſt prius, quam pœna liberaretur. Idem prætor fuit Athenienſium apud Platæas in prælio quo Mardonius fuſus, barbarorumque exercitus eſt interfectus. Neque aliud eſt ullum hujus in re militari illuſtre factum, quam hujus imperii memoria: juſtitix vero, & æquitatis, & innocentix multa. In primis, quod ejus æquitate factum eſt, cum in communi claſſe eſſet Græciæ ſimul cum Pauſania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut ſumma imperii maritimi ab Lacedæmoniis transferretur ad Athenienſes.

1. MS. interponit *tam*.

namque ante id tempus & mari & terra duces erant Lacedæmonii. Tum autem & intemperantia Pausaniæ, & justitia factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Græciæ ad Atheniensium societatem se applicarent, & adversus barbaros hos duces deligerent sibi, quo facilius repellerent, si forte bellum renovare conarentur.

C A P. III. Ad classes ædificandas, exercitusque comparandos, quantum pecuniæ quæque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret. Ejus arbitrio quadringenta & sexaginta talenta quotannis Delum sunt collata. Id enim commune ærarium esse voluerunt, quæ omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic qua fuerit abstinencia, nullum est certius indicium, quam quod, cum tantis rebus præfuisset, in tanta paupertate decessit, ut, quæ efferretur, vix reliquerit. Quo factum est, ut filiæ ejus publice alerentur, & de communi ærario dotibus datis collocarentur. Decessit autem fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus.

IV.

PAUSANIAS.

CAPUT I.

PAUSANIAS Lacedæmonius, magnus homo, sed varius in omni genere vitæ fuit. Nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Cujus illustrissimum est prælium apud Plataeas. Namq; illo duce Mardonius Satrapes regius, natione Medus, regis gener, inprimis omnium Persarum & manu fortis & consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritum legerat, & viginti millibus equitum, haud ita magna manu Græcia fugatus est, eoque ipse dux cecidit prælio. Qua victoria elatus plurima miscere cœpit, & majora concupiscere. Sed primum in eo est reprehensus, quod ex præda tripodem aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto, in quo erat hæc sententia: SINO DUCTU BARBAROS APUD PLATÆAS ESSE DELETOS, EJUSQUE VICTORIÆ ERGO APPOLLINIDONUM DEDISSE. Hos versus Lacedæmonii exsculperunt, neq; aliud scripserunt, quam

*n*mina earum civitatum, quarum auxilio Persæ erant victi.

CAP. II. Post id prælium, eundem Pausaniam cum classe communi Cyprum, atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum præsidia depelleret. Pari felicitate in ea re usus, elatius se gerere cœpit, majoreque appetere res. Nam cum Byzantio expugnato cepisset complures Persarum nobiles, atque in his nonnullos Regis propinquos, hos clam Xerxi remisit, simulans ex vinculis publicis effugisse: & cum his Gongylum Eretriensem, qui literas Regi redderet, in quibus hæc fuisse scripta Thucydides memoriæ prodidit, *Pausanias Dux Sparta, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit, seque tecum affinitate conjungi cupit: quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, & Spartam, & cæteram Graciam sub tuam potestatem se adjuvante redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri vuleris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur. Rex tot hominum salute tam sibi necessariorum magnopere gavisus, confestim cum Epistola Artabazum ad Pausaniam mittit. In qua eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quæ*
folli-

pollicetur. Si fecerit, nullius rei a se reputam laturum. Hujus Pausanias voluntate cognita, alacrior ad rem gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedæmoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis, absolvitur, multatur tamen pecunia: quam ob causam ad classem remissus non est.

C A P. I I I. At ille post non multo sua sponte ad exercitum rediit, & ibi non callida, sed dementi ratione, cogitata perfecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum, vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur, veste Medica: satellites Medi & Ægyptii sequebantur: epulabatur more Persarum luxuriosius, quam, qui aderant, perpeti possent: aditum petentibus conveniendi non dabat: superbe respondebat, & crudeliter imperabat: Spartam redire volebat: Golonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat: ibi consilia cum patriæ, tum sibi inimica capiebat. Id postquam Lacedæmonii resciverunt, legatos ad eum cum ¹ scytala miserunt: in qua more illorum erat scriptum, *nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos.* Hoc nuntio ² motus, spe-

1. Vid. Gell. l. 17. c. 9. Plur. in Lyland. Suid. Hesych.
2. MS. *commetus.*

rans se etiam pecunia & potentia instans
periculum posse depellere, domum rediit:
huc ut venit, ab Ephoris in vincula publi-
ca conjectus est. Licet enim legibus eo-
rum cuivis Ephoro hoc facere regi. Hinc
tamen se expedit: neque eo magis ca-
rebat suspicione: nam opinio manebat,
eum cum Rege habere societatem. Est
genus quoddam hominum, quod ¹ *Helotes*
vocatur, quorum magna multitudo a-
gros Lacedæmoniorum colit, servorum-
quemunere fungitur. Hos quoque soli-
citare spe libertatis existimabatur: sed
quod harum rerum nullum erat apertum
crimen, quo argui posset, non putabant
de tali tamque claro viro suspicionibus
oportere judicari: sed expectandum, dum
se ² ipsa res aperiret.

C A P. I V. Interim Argilius quidam,
adolescentulus, quem puerum Pausanias
amore Venereo dilexerat, cum epistolam
ab eo ad Artabazum accepisset, eique in
suspicionem venisset, aliquid in ea de se
esse scriptum, quod nemo eorum redisset,
qui super tali causa eodem missi erant:
vincula Epistolæ laxavit, signoque detra-
cto cognovit, si pertulisset, sibi esse pere-
undum. Erant in eadē Epistola, quæ

ad ea pertinebant, quæ inter Regem, Pausaniamque convenerant, Has ille literas Ephoris tradidit. Non est prætereunda gravitas Lacedæmoniorum hoc loco: nam ne hujus quidem indicio impulsæ sunt, ut Pausaniam comprehenderent: neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, præceperunt. Fanum Neptuni est Tænari, quod violari nefas putant Græci. Eo ille index confugit: in ara confedit. Hanc juxta, locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex Ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus eo venit: quem cum supplicem Dei videret in ara sedentem, quærit causæ quid sit tam repentini consilii: huic ille, quid ex literis comperisset, aperit. Tanto magis Pausanias perturbatus orare cœpit, ne enuntiaret, nec se meritum de illo optime, proderet. Quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevasset, magno ei præmio futurum.

CAP. V. His rebus Ephori cognitis, satius putaverunt in urbe eum comprehendi. Quo cum essent profecti, & Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedæmo-

dæmonem reverteretur, in itinere, cum jam in eo esset, ut comprehenderetur, è vultu cujusdam Ephori, qui eum admone-
re cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus quam qui se-
quebantur, in ædem Minervæ, quæ Chal-
cicecus vocatur, confugit. Hinc ne exire posset statim, Ephori valvas ejus ædis ob-
struxerunt, tectumque sunt demoliti, quo
facilius sub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniæ vixisse, eam-
que, jam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum, lapidem ad introitum ædis attulisse. Sic Pausanias magnam belli glo-
riam turpi morte maculavit. Hic cum se-
mianimis de templo elatus esset, confe-
ssim animam efflavit. Cujus mortui cor-
pus cum eodem nonnulli dicerent inferri o-
portere, quo hi, qui ad supplicium essent dati,
displicuit pluribus: & procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. Inde
posterius Dei Delphici responso erutus,
atque eodem loco sepultus, ubi vitam fini-
erant.

1. MS. *celerius*. 2. i. e. gravi ætate. Vide *Timoth.* infra cap. 111. 3. MS. *posuerat*.

ad ea pertinebant, quæ inter Regem, Pausaniamque convenerant, Has ille literas Ephoris tradidit. Non est prætereunda gravitas Lacedæmoniorum hoc loco: nam ne hujus quidem indicio impulsæ sunt, ut Pausaniam comprehenderent: neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, præceperunt. Fanum Neptuni est Tænari, quod violari nefas putant Græci. Eo ille index confugit: in ara consedit. Hanc juxta, locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex Ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus eo venit: quem cum supplicem Dei videret in ara sedentem, quærit causæ quid sit tam repentini consilii: huic ille, quid ex literis comperisset, aperit. Tanto magis Pausanias perturbatus orare cœpit, ne enuntiaret, nec se meritum de illo optime, proderet. Quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevasset, magno ei præmio futurum.

CAP. V. His rebus Ephori cognitis, satius putaverunt in urbe eum comprehendi. Quo cum essent profecti, & Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedæmo-

dæmonem reverteretur, in itinere, cum jam in eo esset, ut comprehenderetur, è vultu cujusdam Ephori, qui eum admovere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus quam qui sequebantur, in ædem Minervæ, quæ Chalciceus vocatur, confugit. Hinc ne exire posset statim, Ephori valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniæ vixisse, eamque, jam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum, lapidem ad introitum ædis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic cum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. Cujus mortui corpus cum *eodem* nonnulli dicerent *inferri oportere, quo hi, qui ad supplicium essent dati*, displicuit pluribus: & procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. Inde posterius Dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam finierat.

1. MS. *celerius*. 2. i. e. gravi ætate. Vide *Timoth.* infra cap. 111. 3. MS. *posuerat*.

V.

C I M O N.

C A P U T I.

C I M O N Militiadis filius Atheniensis, duro admodum initio usus est adolescentiæ. Nam cum pater ejus litem æstimatam populo solvere non potuisset, ob eamque causam in vinculis publicis decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur, neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, qua pater multatus esset, solvisset. Habebat autem in matrimonio sororem suam germanam, nomine Elpinicen: non magis amore, quam patrio more, ductus. Nam Atheniensibus licet, eodem patre natas, uxores ducere. Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generosus, quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret, id si impetrasset, se pro illa pecuniam soluturum. Is cum talem conditionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire; quoniamque prohibere posset;

posset, se Calliæ nupturam, si ea, quæ polliceretur, præstitisset.

C A P. II. Tali modo custodia liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiæ, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum juris civilis, tum rei militaris, quod cum patre à puero in exercitu fuerat versatus. Itaque hic & populum urbanum in sua tenuit potestate, & apud exercitum plurimum valuit autoritate. Primum imperator apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit: oppidum Amphipolim constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum apud Mycalem Cypriorum & Phœnicum ducentarum navium classem devictam cepit; eodemque die pari fortuna in terra ulus est. Namque hostium navibus captis, statim ex classe copias suas eduxit, barbarorumque uno concursu maximam vim prostravit. Qua victoria magna præda potitus, cum domum reverteretur, quod jam nonnullæ insulæ propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coegit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius

1. Habitu armisque Persarum suos induens milites.

se gesserat, vacuefecit, seffiores veteres urbe insulaque eiecit, agros civibus divisit. Thasios opulentia fretos suo adventu fregit. His ex manubiis arx Athenarum, qua ad meridiem vergit, est ornata.

C A P. III. Quibus rebus cum unus in civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam, quam pater suus, cæteri que Atheniensium principes. Nam testarum suffragiis, quod illi ¹ *ostracismus* vocant, decem annorum exilio multatus est. Cujus facti celerius Athenienses quam ipsum pœnituit: nam cum ille forti animo invidiæ ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedæmonii Atheniensibus indixissent, confestim notæ ejus virtutis desiderium consecutum est. Itaque post annum quintum quo expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille quod hospitio Lacedæmoniorum utebatur, satius existimans contendere Lacedæmonem, sua sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post neque ita multo in Cyprum cum ducentis navibus Imperator missus, cum ejus majorem partem insulæ devicisset, in morbum implicatus, in oppido Citio est mortuus.

1. Vide Plut. in Aristid. Aristoph. Schol. in Equit. & Vesp.

C A P. IV. Hunc Athenienses non solum in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, cum compluribus locis prædia hortosque haberet, ut nunquam eis custodem imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus ejus rebus, quibus vellet, frueretur. Semper eum pedissequi cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis ejus indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. Sæpe, cum aliquem offensum fortunâ videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic cœna ei coquebatur, ut, quos² invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem prætermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Multos locupletavit: complures pauperes mortuos, qui unde efferrentur non reliquissent, suo sumtu extulit. Sic se gerendo minime est mirandum, si & vita ejus fuit secura, & mors acerba.

1. MS. addit *quisque*. 2. Sic MS.; Alii, *conlocatos* minus recte.

V I.

L Y S A N D E R.

C A P U T I.

LYsANDER Lacedæmonius magnam reliquit sui famam, magis felicitate, quam virtute partam. Athenienses enim in Peloponnesios sexto & vicesimo anno bellum gerentes confecisse apparet. Id qua ratione consecutus sit, latet: non enim virtute sui exercitus, sed immodestia factum est adversariorum: qui, quod dicto audientes Imperatoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem: quo facto Athenienses se Lacedæmoniis dediderunt. Hac victoria Lyfander elatus, cum antea semper factiosus audaxque fuisset, sic sibi indulfit, ut ejus opera in maximum odium Græciæ Lacedæmonii pervenerint. Nam cum hanc causam Lacedæmonii dictitassent sibi esse belli, ut *Atheniensium impotentem dominationem refringerent*, postquam apud Ægos flumen Lyfander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in sua teneret potestate, cum *id se*
Lace-

Lacedæmoniorum causa facere simularet. Namque undique, qui Atheniensium rebus studuissent, ejectis, decem delegerat in unaquaque civitate, quibus summum imperium, potestatemque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur, nisi aut qui ejus hospitio contineretur, aut se illius fore proprium fide confirmaret.

C A P. II. Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus constituta, ipsius nutu omnia gerebantur. Cujus de crudelitate ac perfidia, satis est unam rem, exempli gratia, proferre, ne de eodem plura enumerando fatigemus lectores. ¹ Victor ex Asia cum reverteretur, Thasumque divertisset, quod ea civitas præcipua fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent inimici, eam pervertere concupivit. Vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futurum, ut Thasii dilaberentur, consulerentque rebus suis. ***

C A P. III. Itaque decemviralem suam potestatem, sui ab illo constitutam sustulerunt. Quo dolore incensus iniit consilia, Reges Lacedæmoniorum tollere. Sed sentiebat, id se sine ope Deorum facere non

1. Vide Diod. Sicul. lib. 12.

posse, quod Lacedæmonii omnia ad oracula referre consueverant. Primum itaque Delphos corrumpere est conatus. Cum id non potuisset, Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus dixit se vota suscepisse, quæ Jovi Ammoni solveret, existimans se Afros facilius corrupturum. Hac spe cum profectus esset in Africam, multum eam Antistites Jovis fefellerunt. Nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedæmonia miserunt, qui Lylandrum accusarent, quod sacerdotes fani corrumpere conatus esset. Accusatus hoc crimine, judicumque absolutus sententiis, Orchomeniis missus subsidio, occisus est à Thebanis apud Haliartum. Quam vere de eo foret judicatum, oratio indicio fuit, quæ post mortem in domu ejus reperta est, in qua suadet Lacedæmoniis, *ut regia potestate dissoluta, ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum*: sed ita scripta, ut Deorum videretur congruere sententiæ, quam ille se habiturum, pecunia fidens, non dubitabat. Hanc ei scripisse Cleon Halicarnasseus dicitur.

C A P. IV. Atque hoc loco non est prætereundum factum Pharnabazi satrapis regii. Nam cum Lysander præfectus clas-

sis in bello multa crudeliter avaræque fecisset, deque his rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum : petiit à Pharnabazo, ut ad Ephoros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset, sociosque tractasset, deque ea re accurate scriberet; magnam enim ejus auctoritatem in ea re futuram. Huic ille liberaliter pollicetur, librum gravem multis verbis conscripsit, in ¹quo summis eum effert laudibus. Quem cum legisset, probassetque, dum ²oblignatur, alterum pari magnitudine, ut discerni non posset, signatum subjecit : in quo accuratissime ejus avaritiam perfidiamque accusarat. Hinc Lysander domum cum redisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quæ voluerat, dixerat, testimonii loco librum à Pharnabazo datum tradidit. Hunc, summoto Lysandro, cum Ephori cognoscent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

1. MS. *Quibus.* 2. MS. *signatur.*

VII.

ALCIBIADES.

CAPUT. I.

ALCIBIADES Cliniae filius, Atheniensis. In hoc natura, quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius, vel in vitiis, vel in virtutibus. Natus in amplissima civitate, summo genere, omnium ætatis suæ multo formosissimus, ad omnes res aptus, ¹ consiliique plenus. Namque Imperator fuit summus ² mari & terra: disertus, ut in primis dicendo valeret: ³ & tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere. ⁴ Idem, cum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus, non minus in vita, quam victu: affabilis, blandus, temporibus callidissime inserviens. Idem, simul ac se remiserat, nec causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiabatur: ut omnes admi-

1. MS. Consiliiqve. 2. MS. addit &. 3. MS. Quod tanta. 4. MS. Deinde, cum. Alii, Dives, cum.

rarentur, in uno homine tantam : inesse dissimilitudinem, tamque diversam naturam.

C A P. II. Educatus est in domo Periclis, (Privignus enim ejus fuisse dicitur) eruditus à Socrate. Socerum habuit Hipponicum, omnium ² Græcæ linguæ eloquentia disertissimum, ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci, neque majora posset consequi, quam vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adolescentia amatus est à multis, more Græcorum : in eis à Socrate, de quo mentionem facit Plato in *Symposio*. Namque eum induxit commemorantem *se pernoctasse cum Socrate, neque aliter ab eo surrexisse, ac filius à parente debuerit*. Postea quam robustior effectus, non minus multos amavit. In quorum amore, quoad licitum est, odiosa multa delicate jocosque fecit : quæ referremus nisi majora potioraque haberemus.

C A P. III. ³ Bello Peloponnesiaco hujus consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt : ad quod gerendum ipse dux delectus est. Duo præterea collegæ dati, Nicias & Lama-

1. MS. esse. 2 Alii, *Omnium Græcorum disertissimum*. 3. Anno ejus 19.

chus. Id cum appareretur, prius quam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermæ, qui in oppido erant Athenis, deicerentur, præter unum, qui ante januam Andocidis erat, *Andocidisque Hermes* vocatus est. Hoc cum appareret, non sine magna multorum consensione esse factum, quod non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est injectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quæ libertatem opprimeret populi. Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod & potentior & major, quam privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. Quare fiebat, ut omnium oculos, quotiescunque in publicum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod & obesse plurimum & prodesse poterat. Aspergebatur etiam infamia, quod *in domo sua facere mysteria* dicebatur: quod nefas erat more Atheniensium: idque non ad religionem, sed ad conjunctionem pertinere existimabatur.

C A P. IV. Hoc crimine in concione ab inimicis compellabatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, ut, *si quid de se agi vellent, potius de praesenti questio haberetur, quam absens invidia crimine accusaretur.* Inimici vero ejus quiescendum in praesenti, quia nocere se ei non posse intelligebant, & illud tempus expectandum decreverunt, quo exisset: ut sic absentem aggredierentur: Itaque fecerunt. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, *quod sacra violasset, reum fecerunt.* Qua de re cum ei nuntius à magistratu in Siciliam missus est, ut domum ad causam dicendam rediret, effectque in magna spe provinciae bene administrandae, non parere noluit, & in triremem, quae ad eum deportandum erat missa, ascendit: ac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans *de immoderata civium suorum licentia, crudelitatemque erga nobiles, utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem,* clam se à custodibus subduxit, & inde primum Elidem, deinde Thebas venit. Postquam autem se capitis damnatum bonis publicatis audivit, &, id quod

1. Sic MS, Alii, In contentionem compellebatur.

usu venerat; Eumolpidas sacerdotes à populo coactos, ut se devoverent, ejusque devotionis, quo testatior esset memoria, exemplum in pila lapidea incisum, esse positum in publico, Lacedæmonem demigravit. Ibi, ut ipse prædicare consueverat, *non adversus Patriam, sed inimicos suos* bellum gessit, *quod iidem hostes essent civitati.* Nam cum intelligerent se plurimum prodesse reipublicæ, ex ea eiecisse, plusque iræ suæ, quam utilitati communi paruisse. Itaque hujus consilio Lacedæmonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt: deinde Deceliam in Attica munierunt, præsidioque perpetuo ibi posito in obsidione Athenas tenuerunt. Ejusdem opera Ioniam à societate averterunt Atheniensium. Quo factò, multo superiores bello esse cœperunt.

C A P. V. Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quam timore ab eo alienati. Nam cum acerrimi viri præstantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne caritate patriæ ductus aliquando ab ipsis descisceret, & cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus ejus interficiendi quærere instituerunt. Id Alcibiadi diutius celari non potuit: erat enim ea sagacitate, ut decipi

1 Orphei posteros.

non

non posset, præsertim cum animum attendisset ad cavendum Itaq; ad Tisaphernem præfectum Regis Darii se contulit. Cujus cum in intimam amicitiam pervenisset, & Atheniensium, male gestis in Sicilia rebus, opes senescere, contra Lacedæmoniorum crescere videret: initio cum Pisandro prætore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur, & *de reditu suo* facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiades, sensu; *populi potentia non amicus, & optimatum fautor*. Ab hoc destitutus primum per Thrasybulum Lyci filium, ab exercitu recipitur, prætorque fit apud Samum: post suffragante Theramene plebiscito restituitur, pariq; absens imperio præficitur, simul cum Thrasybulo & Theramene. Horum imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedæmonii, qui paulo ante victores viguerant, perterriti pacem peterent. Victi enim erant quinque præliis terrestribus, tribus navalibus: in quibus ducentas naves triremes amiserant, quæ captæ in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellepontum, multas præterea urbes Græcas, quæ in ora sitæ sunt Asiæ: quarum expugnaverant complures, in his By-

zantium. Neque minus multos consilio ad amicitiam adjunxerat, quod in captos clementia fuerant usi.

C A P. VI. Ita præda onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis Athenas venerunt. His cum obviam universa civitas in Pyræum descendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Alcibiadis, ut ad ejus triremem vulgus conflueret, perinde ac si solus advenisset. Sic enim populo erat persuasum, & *adversas superiores, & presentes secundas res accidisse ejus opera.* Itaque & *Sicilia* *admissum, & Lacedæmoniorum victorias culpæ suæ tribuebant, quod talem virum è civitate expulissent.* Neque id sine causa arbitrari videbantur: nam postquam exercitui præesse cœperat, neque terra, neque mari hostes pares esse potuerant. Hic ut navi egressus est, quamquam Thera-
menes & Thrasybulus eisdem rebus præfuerant, simulque venerant in Pyræum, tamen illum unum omnes prosequabantur, & id quod nunquam antea usu venerat, nisi Olympiæ victoribus, coronis aureis æneisque vulgo donabatur. Ille lacrymans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini tem-

1. Alii, *amissum.* inde MS. addit *imperium.*

Poris.

poris acerbitem. Postquam astu venit, concione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin ejus casum lacrymarit, inimicumque his se ostenderit, quorum opera patria pulsus fuerat, perinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnasset. Restituta ergo huic sunt publice bona: iidemque illi Eumolpidæ sacerdotes rursus resecrare sunt coacti, qui eum devoverant: pilæque illæ, in quibus devotio fuerat scripta, in mare præcipitatae.

C A P. VII. Hæc Alcibiadi lætitia minus fuit diuturna, Nam cum ei essent omnes honores decreti, totaque respublica domi bellicque tradita, ut unius arbitrio gererentur; & ipse postulasset, ut duo sibi collegæ darentur Thrasybulus & Adimantus, neque id negatum esset: classe in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant: ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta ejus culpæ tribuerent, cum eum aut negligenter, aut maliciose fecisse loquerentur. Sicut tum accidit: nam corruptum a Rege capere Cymen noluisse, arguebant. Itaque huic maxime putamus

a. MS. non nimis.

malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minus, quam diligebatur: ne secunda fortuna, magnisque opibus elatus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent, & alium in ejus locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, & se Perinthum contulit, ibique tria castella communivit, Bornos, Byziam, ¹ Themeonticos: manumque collecta primus ² Græciæ in Thraciam introiit, gloriosius existimans barbarorum præda locupletari, quam Graiorum. Qua ex re creverat ³ ejus fama cum opibus, magnamq; amicitiam sibi cum quibusdam Regibus Thraciæ pepererat.

C A P. VIII. Neque tamen à caritate patriæ potuit recedere. Nam cum apud Ægos flumen Philocles prætor Atheniensium classem constituisset suam, neque longe abesset Lysander prætor Lacedæmoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia à Rege suppeditabatur; contra Atheniensibus exhaustis, præter arma & naves, nihil erat super. Alcibiades ad Atheniensium venit exercitum, ibique præfente

1. Rectius Neonticos. 2. MS. Græciæ civitatis. 3. Alii, tunc fama, tunc.

vulgo agere cœpit: si vellent, se coacturum
 Lysandrum aut dimicare, aut pacem petere:
 Lacedæmonios eo nolle configere classe, quod
 pedestribus copiis plus quam navibus vale-
 rent: sibi autem esse facile, Seuthen Regem
 Thracum deducere, ut eos terra depelleret:
 quo facto necessario aut classe conflicturos, aut
 bellum composituros. Id etsi vere dictum
 Philocles animadvertibat, tamen postu-
 lata facere noluit, quod sentiebat, se Al-
 cibiade recepto, nullius momenti apud exer-
 citum futurum: & si quid secundi evenisset,
 nullum in ea re suam partem fore: contra ea,
 si quid adversi accidisset; se unum ejus deli-
 cti futurum reum. Ab hoc discedens Alci-
 biades, quoniam, inquit, victorie patriæ re-
 pugnas, illud moneo, juxta hostes castra ha-
 beas nautica. Periculum est enim, ne immo-
 destia militum nostrorum occasio detur Lysan-
 dro nostri opprimendi exercitus. Neque ea
 res illum fefellit: nam Lysander, cum per
 speculatores comperisset, vulgum Athe-
 nienſium in terram prædatum exiſſe, na-
 vesque pene inanes relictas, tempus rei
 gerendæ non dimisit, eoque impetu to-
 tum bellum delevit.

CAP. IX. At Alcibiades victis Athe-
 nienſibus non ſatis tuta eadem loca ſibi ar-
 bitratus, penitus in Thraciam ſe ſupra
 Pro-

Propontidem abdidit, sperans ibi facillime suam fortunam oculi posse. Sed falso: nam Thraces postquam eum cum magna pecunia venisse senserunt, insidias ei fecerunt: qui ea quæ apportavit abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. Ille cernens, nullum locum sibi tutum in Græcia, propter potentiam Lacedæmoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transit. Quem quidem adeo sua cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antecederet. Namque ei Grunium dederat in Phrygia castrum, ex quo quinquaginta talenta vectigalis capiebat. Qua fortuna Alcibiades non erat contentus, neque Athenas victas Lacedæmoniis servire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. *Sed videbat id sine rege Persarum non posse fieri. Ideoque eum amicum sibi cupiebat adjungi. Neque dubitabat facile se consecuturum, si modo ejus conveniendi habuisset potestatem. Nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare Lacedæmoniis adjuvantibus sciebat: id si ei aperuisset, magnam se ab eo initurum gratiam videbat.*

CAP. X. Hæc cum molirerur, peteretque à Pharnabazo ut ad Regem mitteretur, eodem tempore Critias cæterique tyranni Atheniensium certos homines ad

Lysandrum in Asiam miserunt, qui eum certio- rem facerent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset. Quare si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur. His ¹ Laco rebus commotus statuit, accuratius sibi ² agendum cum Pharnabazo. Huic ergo renunciat, quæ Regi cum Lacedemoniis essent, irrita futura, nisi Alcibiadem vivum, aut mortuum ³ tradidisset. Non tulit hoc Satrapes, & violare clementiam quam regis opes minui maluit. Itaque misit Sysamithren & Bagoam ad Alcibiadem interficiendum, cum ille esset in Phrygia, iterque ad regem pararet. Missi, clam vici- nitati, in qua tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi cum eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa ⁴ domum stramineam, in qua quiescebat, eamque succenderunt: ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem ⁵ sonitu flammæ excitatus, quod gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui nunquam

1. Sc. Lysander. 2. MS. agendum cum Pharnabaro societatem. 3. MS. addit sibi. 4. Alii, ensam eam. 5. MS. ut sonitu.

discedere voluerat. Hunc sequi se jubet, & id quod in præsentia vestimentorum fuit, arripuit. His in ignem ejectis flammæ vim transit. Quem, ut Barbari incendium effugisse viderunt, telis eminus¹ missis interfecerunt, caputque ejus ad Pharnabazum retulerunt. At mulier quæ cum eo vivere consueverat, muliebri sua veste contextum ædificii incendiomortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

CAP. XI. Hunc infamatum à plerisque tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: *Thucydides*, qui ejusdem ætatis fuit: *Theopompus*, qui fuit post aliquanto natus & *Timæus*, qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo, in illo uno² laudando consenserunt. Nam ea quæ supra diximus, de eo prædicarunt: atque hoc amplius, cum *Athenis* splendidissima civitate natus esset, omnes Athenienses splendore ac dignitate vitæ superasse: postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset equiparare. Omnes c-

1. Sic MS. Alii. eminus viderunt, telis missis. 2. Sic MS. alii em. tunc laudando.

nim Boeotii magis firmitati corporis, quam ingenii acumini inserviunt. Eundem apud Lacedamonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritia se dedisse, ut, parsimonia victus atque cultus, omnes Lacedamonios vinceret: fuisse apud Thracas, homines vinolentos, rebusque Venereis deditos; hos quoque in his rebus antecessisse: venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere; horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut apud quoscunque esset, princeps poneretur, habereturque carissimus. Sed satis de hoc: reliquos ordiamur.

VIII.

THRASYBULUS.

CAPUT. I.

THRASYBULUS Lyci filius Atheniensis. Si per se virtus sine fortuna ponderanda sit, dubito an hunc primum omnium ponam. Illi sine dubio neminem præfero fide, constantia, magnitudine animi, in patriam amore. Nam quod multi voluerunt, ¹ paucique potuerunt, ab

¹ Sic MS. alii omittunt *que*.

uno tyranno patriam liberare; huic contigit, ut à triginta oppressam tyrannis è servitute in libertatem vindicaret. Sed nescio quo modo, cum eum nemo anteciret his virtutibus, multi nobilitate præcurrerunt. Primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade gessit, ille nullam rem sine hoc: quæ ille universa naturali quodam bono fecit lucri. Sed illa tamen omnia communia Imperatoribus cum militibus & fortuna: quod in prælii concursu abit res à consilio ad vires, vimque pugnantium. Itaque jure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat, seque his plus valuisse, quam ducis prudentia, verè potest prædicare. Quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasyuli. Nam cum triginta tyranni, præpositi à Lacedæmoniis, servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello¹ pepercerat fortuna, partim patria expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent: non solum princeps, sed & solus initio bellum his indixit.

C A P. II. Hic enim cum Phylon confugisset, quod est castellum in Attica munitissimum, non plus habuit secum, quam

1. MS. *parferat*.

triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Atticorum, hoc robur libertatis clarissimæ civitatis. Neque vero hic¹ contemptus est primo à tyrannis, sed ejus solitudo, quæ quidem res & illis contemnentibus, pernicipi, & huic despecto, saluti fuit. Hæc enim illos ad persequendum segnes, hos autem, tempore ad comparandum dato, fecit robustiores. Quo magis præceptum illud omnium in animis esse debet: *Nihil in bello oportere contemni.* Nec sine causa dici: *Matrem timidi flere non solere.* Neque tamen pro opinione Thrasybuli auctæ sunt opes. Nam jam tum illis temporibus fortius boni pro libertate loquebantur, quam pugnabant. Hinc in Piræcum transiit, Munychiamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti, ab eaque turpiter repulsi; protinus in urbem armis impedimentisque amissis refugerunt. Usus est Thrasybulus non minus prudentia quam fortitudine. Nam cedentes violare vetuit: *cives enim civibus parcere æquum* censebat, neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit. Neminem jacentem veste spoliavit: nil attigit, nisi arma quorum indigebat, & quæ ad victum pertinebant. In secundo prælio cecidit Cri-

1. Alii addunt, non, & paulo post atque ante ejus.

tias dux tyrannorum, cum quidem adversus Thrasybulum fortissime pugnaret.

C A P. III. Hoc dejecto Pausanias venit Atticis auxilio, rex Lacedæmoniorum. Is inter Thrasybulum, & eos, qui urbem tenebant, fecit pacem, his conditionibus : *ne qui præter triginta tyrannos, & decem qui postea pratores creati, superiores more crudelitatis erant usi, afficerentur exilio : neve cuiusquam bona publicarentur : reipublicæ procuratio populo redderetur.* Præclarum hoc quoque Thrasybuli, quod reconciliata pace, cum plurimum in civitate posset, legem tulit : *ne quis antea actarum rerum accusaretur, neve multaretur : eamque illi legem oblivionis* appellarunt. Neque verò hanc tantum ferendam curavit, sed etiam, ut valeret, effecit : nam cum quidam ex his qui simul cum eo in exilio fuerant, cædem facere eorum vellet, cum quibus in gratiam reditum erat, publice prohibuit, & id quod pollicitus erat, præstitit.

C A P. IV. Huic pro tantis meritis, honoris corona à populo data est, facta è duabus virgulis oleaginis : quæ, quod amor civium non vis expresserat, nullam habuit invidiam, magnaque fuit gloria. Bene

1. MS. omittit legem.

ergo

ergo Pittacus ille, qui septem sapientum numero est habitus, cum ei Mitylenæi multa millia jugerum agri muneri darent, *Nolite (rogo vos) inquit, mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiscant. Quare ex istis nolo amplius, quam centum jugera, quæ & meam animi equitatem & vestram voluntatem indicent.* Nam parva munera, diutina: locupletia, non propria esse consueverunt. Illa igitur corona contentus Thrasybulus, neque amplius requisivit, neque quenquam honore se antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore, cum prætor classem ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in castris ejus agerentur vigiliæ, à barbaris, ex oppido noctu eruptione facti, in tabernaculo interfectus est.

i. MS. *perpetua.*

IX.

CONON.

CAPUT I.

CONON Atheniensis Peloponnesio bello accessit ad rempublicam, in eoque ejus opera magni fuit. Nam & prætor pedestribus exercitibus præfuit, & præfectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas præcipuus ei honos habitus est. Namque omnibus unus insulis præfuit: in qua potestate Pharas cepit, coloniam Lacedæmoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello prætor, cum apud Ægos flumen copiæ Atheniensium à Lysandro sunt devictæ. Sed tum absuit, eoque pejus res administrata est. Nam & prudens rei militaris, & diligens erat ¹ imperator. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

CAP. II. Rebus autem afflictis cum patriam obsideri audisset, non quæsit, ubi ipse tuto viveret, sed unde præsidio ² posset esse civibus suis. Itaque contulit

¹ Sic MS. Alii legunt *imperii*, non malè. ² Sic MS. Alii, *esset*.

se ad Pharnabazum Satrapen Ioniæ & Lydiæ, eundemque generum regis & propinquum: apud quem ut multum gratia valeret, multo labore multisque effecit periculis. Nam cum Lacedæmonii Atheniensibus devictis in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bellatum misissent in Asiam, maxime impulsus à Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitia ejus defecerat, & cum Lacedæmoniis coierat societatem: hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator; re quidem vera exercitui præfuit Conon, ejusque omnia arbitrio gesta sunt. Hic militum ducem summum Agesilaum impedivit, sæpeque ejus consiliis obstitit. Neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. Qui posteaquam domum à suis civibus revocatus est, quod Bæotii & Athenienses Lacedæmoniis bellum indixerant, Conon nihil secius apud præfectos regis versabatur, hisque omnibus maximo erat usui.

C A P. III. Defecerat à rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi, quam cæteris erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam cum in officio non maneret, valebat. Neque id

mirandum, si non facile ad credendum inducebatur, reminiscens ejus se opera Cyrum fratrem superasse. Hujus accusandi gratia Conon à Pharnabazo ad regem missus, posteaquam venit, primum ex more Persarum ad Chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithraustem accessit, *(seque ostendit cum rege colloqui velle.* Nemo enim sine hoc admittitur. Huic ille, *nulla, inquit, mora est; sed tu delibera utrum colloqui malis, an per literas¹ edere quæ cogitar.* Necesse est enim, si in conspectum veneris, venerari te regem. Quod 2 προσκυνεῖν illi vocant; hoc si tibi grave est, per me nihilo secius editis mandatis conficies, quod studes. Tum Conon, Enimvero, inquit, non est grave quemvis honorem habere regi; sed vereor, ne civitati mea sit opprobrio, si cum ex ea sim profectus, quæ cæteris gentibus imperare consueverit, potius barbarorum, quam illius more fungar. Itaque quæ volebat, huic scripta tradidit.

C A P. IV. Quibus cognitis, rex tantum autoritate ejus motus est, ut Tisaphernem hostem judicaret, & Lacedæmonios bello persequi jusserit, & ei permiserit, quem vellet eligere ad dispensandam pecuniam. Id arbitrium Conon negavit sui

1. MS. agere. 2. MS. προσκυνεῖν.

esse consilii, sed ipsius qui optime suos nosse deberet; sed se suadere, Pharnabazo id negotii daret. Hinc magnis muneribus donatus ad mare est missus, ut Cypriis, & Phœnicibus, cæterisque maritimis civitatibus naves longas imperaret, classemque, ¹ qua proxima æstate mare tueri posset, compararet: dato adjutore Pharnabazo, sicut ipse voluerat. Id ut Lacedæmoniis est nuntiatum, non sine cura rem administrarunt, quod majus bellum imminere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent. Nam ducem fortem & prudentem regiis opibus præfuturum, ac secum dimicaturum videbant; quem neq; consilio, neque copiis superare possent. Hac mente magnam contrahunt classem, proficiscuntur Pisandro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus magno prælio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenæ, sed etiam cuncta Græcia, quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit, muros ² dirutos à Lyfandro utrosque & Piræei, & Athenarum reficiendos curat: pecuniæque quinquaginta talenta, quæ à Pharnabazo acceperat civibus suis donat.

¹ Sic MS. Alii *qua*. ² MS. *diruptos*.

CAP. V. Accidit huic quod cæteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda, quam in adversa esset fortuna. Nam classe Peloponnesiorum devicta, cum ulturum se injurias patriæ putaret, plura concupivit, quam efficere potuit. Neque tamen ea non pia & probanda fuerunt, quod potius patriæ opes augeri, quam regis, maluit. Nam cum magnam auctoritatem sibi pugna sua navali, quam apud Cnidam fecerat, constituisset; non solum inter barbaros, sed etiam inter omnes Græciæ civitates, clam dare operam cepit, ut *Ioniam & Æoliam restitueret Atheniensibus*. Id cum minus diligenter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus præerat, Cononem evocavit, simulans ad regem eum se mittere velle, magna de re. Hujus nuntio parens cum venisset, in vincula conjectus est: in quibus aliquandiu fuit. Nonnulli eum ad regem abductum, ibique periisse scriptum reliquerunt. Contra ea *Dion* historicus, cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit: illud addubitat, *utrum Tiribazo sciente, an imprudente sit factum*.

X.

D I O N.

CAPUT I.

DION Hipparini filius Syracusanus, nobili genere natus, utraque implicatus tyrannide Dionysiorum. Namque ille superior Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio: ex qua duos filios Hipparinum & Nisæum procreavit; totidemque filias Sophrosynen & Areten, quarum priorem Dionysio filio eidem cui regnum reliquit, nuptum dedit; alteram Areten Dioni. Dion autem præter nobilem propinquitatem, generosamque majorum famam, multa alia à natura habuit bona: in his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas: magnam corporis dignitatem, quæ non minimum commendatur: magnas præterea divitias à patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxerat. Erat intimus Dionysio priori, neque minus propter mores, quam affinitatem. Namque etsi Dionysii crudelitas ipsi displicebat, tamen saluum illum propter necessitudinem, magis etiam suorum causa esse studebat. Aderat in magnis

rebus: ejusque consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in re major ipsius cupiditas intercesserat. Legationes vero omnes, quæ essent illustriores, per Dionem administrabantur; quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter administrando, crudelissimum nomen *tyranni*, sua humanitate tegebat. Hunc à Dionysio missum Carthaginenses² suscepserunt, ut neminem unquam Græca lingua loquentem magis sint admirati.

CAP. II. Neque vero hæc Dionysium fugiebant: nam quanto esset sibi ornamento sentiebat. Quo fiebat, ut uni huic maxime indulgeret, neque eum secus diligeret ac filium. Qui quidem, cum Platonem Tarentum venisse fama in Siciliam esset perlata, adolescenti negare non potuit, quin eum arcesceret, cum Dion ejus audiendi cupiditate flagaret. Dedit ergo huic veniam, magnaue eum ambitione Syracusas perduxit. Quem Dion adeo admiratus est, atque adamavit, ut se totum ei traderet. Neque vero minus Plato delectatus est Dione. Itaque cum à Dionysio tyranno crudeliter violatus esset, quippe quem *venundari* jussisset, tamen eodem rediit, ejusdem Dionis precibus adductus.

1. MS. *leniebat.* 2. MS. *susceperunt.*

Interim in morbum incidit Dionysius. Quo cum graviter conflictaretur, quæsit à medicis Dion *quemadmodum se haberet*; simulque ab his petiit, *si forte majori esset periculo, ut sibi faterentur, nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno*; quod sororis *sua filios ex illo natos partem regni putabat debere habere*. Id medici non tacuerunt, & ad Dionysium filium sermonem retulerunt. Quo ille commotus, ne agendi cum eo esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coegit. Hoc æger sumto, somno sopitus diem obiit supremum.

C A P. III. Tale initium fuit Dionis & Dionysii simultatis, eaque multis rebus aucta est: sed tamen primis temporibus aliquamdiu simulata inter eos amicitia mansit. Cumq; Dion non desineret oblectare Dionysium, *ut Platonem Athenis arcesseret, & ejus consiliis uteretur*, ille qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit, eodemque tempore *Philistum* historicum Syracusas reduxit, hominem amicum non magis tyranno quam tyrannidi. Sed de hoc in *eo meo libro* plura sunt exposita, *qui de historicis conscriptus est*. Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit, valuitque eloquentia, ut

MS. addit *Gracis.*

ei persuaserit, *tyrannidis facere finem, libertatemque reddere Syracusanis*. A qua voluntate Philisti consilio deterritus, aliquanto crudelior esse cœpit.

CAP. IV. Qui quidem cum à Dione se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi; verens, ne si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi, navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur, ostendens, *se id utriusque facere causa, ne, cum inter se timerent, alteruter alterum præoccuparet*. Id cum factum multi indignarentur, magnæque esset invidiæ tyranno, Dionysius omnia quæ moveri poterant Dionis, in naves imposuit, ad eumq; misit. Sic enim existimari volebat, *id se non odio hominis, sed suæ salutis fecisse causa*. Postea vero quam audivit eum in Peloponneso manum comparare, sibi que bellum facere conari; Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit, filiumque ejus sic educari jussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero, priusquam pubes esset, scorta adducebantur: vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrio relinquebatur. Is usque eo vitæ statum commutatum ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater, (namque appo-
siti

siti erant custodes, qui eum à pristino vi-
ctu deducerent) ut se è superiore parte
ædium dejecerit, atque ita interierit.

CAP. V. Sed illuc revertor. Postquam
Corinthus pervenit Dion, & eodem
perfugit Heraclides, ab eodem expulsus
Dionysio, qui præfectus fuerat equitum:
omni ratione bellum comparare cœpe-
runt. Sed non multum proficiebant, quod
multorum annorum tyrannis, magnarum
opum putabatur; quam ob causam pauci
ad societatem periculi perducebantur.
Sed Dion fretus non tam suis copiis quam
odio tyranni, maximo animo, duabus one-
rariis navibus, quinquaginta annorum
imperium, munitum quingentis longis
navibus, decem equitum, centum peditum
millibus, profectus oppugnatum, quod
omnibus gentibus admirabile est visum,
adeo facile perculit, ut post diem terti-
um, quam Siciliam attigerat, Syracusas in-
troierit. Ex quo intelligi potest nullum
esse imperium tutum, nisi benevolentia
munitum. Eo tempore aberat Dionysius,
& in Italia classem opperiebatur, adver-
sarium ratus neminem sine magnis copiis
ad se venturum, quæ res eum fœellit. Nam
Dion his ipsis, qui sub adversarii fuerant
potestate, regios spiritus repressit, totius-

que ejus partis Siciliae potitus est, quæ sub Dionysii potestate fuerat: parique modo urbis Syracusarum, præter arcem, & insulam adjunctam oppido; eoque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: *Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas Apollocrates*, cui maximam fidem uni habebat Dionysius.

CAP. VI. Has tam prosperas, tamque inopinatas res consecuta est subita commutatio; quod fortuna sua mobilitate, quem paulo ante extulerat, demergere est adorta. Primum in filio, de quo commemoravi supra, sævitiam suam exercuit. Nam cum uxorem reduxisset, quæ alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem à perdita luxuria, accepit gravissimum parens vulnus morte filii: deinde orta dissensione inter eum & Heraclidem; qui quidem Dioni principatum non concedens, factionem comparavit. Neque is minus valebat apud optimates; quorum consensu præerat classi, cum Dion exercitum pedestrem teneret. Non tulit hoc animo æquo Dion, & versum illum Homeri retulit ex secunda rhapsodia, in quo hæc sententia est: *Non posse b. ne geri rempub. multorum imperiis.* Quod dictum

dictum magna invidia consecuta est. Namque aperuisse videbatur, *se omnia in sua potestate esse velle*. Hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit, Heraclidemque cum Syracusas venisset, interficiendum curavit.

CAP. VII. Quod factum omnibus maximum timorem iniecit. Nemo enim illo interfecto se tutum putabat. Ille autem adversario remoto licentius eorum bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus dispertivit. Quibus divisus cum quotidiani maximi fierent sumtus, celeriter pecunia deesse cœpit: neque quo manus porrigeret, suppetebat, nisi in amicorum possessiones. Id huiusmodi erat, ut, cum milites reconciliaflet, amitteret optimates. Quarum rerum cura frangebatur, & insuetus male audiendi non æquo animo ferebat, de se ab iis male existimari, quorum paulo ante in cœlum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem offensa in eum militum voluntate liberius loquebatur, & *tyrannum non ferendum* dictitabat.

CAP. VIII. Hæc ille intuens, cum, quemadmodum sedaret, nesciret; & quorsum evaderent, timeret: Callicrates quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo

homo & callidus & ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem, & ait: *eum in magno periculo esse, propter offensionem populi & odium militum: quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum; quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum, adversariosque sublaturum, quod inimici ejus dissidenti suos sensus aperturi forent.* Tali consilio probato excipit has partes ipse Callicrates, & se armat imprudentia Dionis: ad eum interficiendum socios conquirat. Adversarios ejus convenit, conjurationem confirmat. Res multis consciis, quæ gereretur, elata refertur ad Aristomachen sororem Dionis, uxoremque Areten. Illæ timore perterritæ conveniunt, cujus de periculo timebant. At ille negat, à Callicrate fieri sibi infidias, sed illa, quæ agerentur, fieri præcepto suo. Mulieres nihilo secius Callicratem in ædëm Proserpinæ deducunt, ac jurare cogunt, *nihil ab illo periculi fore Dioni.* Ille hac religione non modo ab incepto non deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens ne prius consilium suum aperiretur, quam conata perfecisset.

C A P. IX. Hac mente proximo die festo

festo cum à conventu remotum se Dion
 domi teneret, atque in conclavi edito re-
 cubuisset; ¹ consciis loca munitiora oppi-
 di tradidit, domum custodibus sepsit, à
 foribus qui non discederent, certos præ-
 fecit: navem triremem armatis ornat, Phi-
 locratique fratri suo tradit: eamque in
 portu agitari jubet, ut si exercere remi-
 ges vellet: cogitans, si forte consiliis ob-
 stitisset fortuna, ut haberet, quo fugeret,
 ad salutem. Suorum autem è numero Za-
 cynthios adolescentes quosdam elegit,
 cum audacissimos, tum viribus maximis:
 hisque dat negotium, ut ad Dionem eant
 inermes, sic ut conveniendi ejus gratia
 viderentur venire. Hi propter notitiam
 sunt intromissi. At illi, ut limen ejus
 intrarunt, foribus obseratis in lecto cu-
 bantem invadunt, colligant: fit strepitus,
 adeo ut exaudiri posset foris. Hic, sicut
 ante sæpe dictum est, quam invisa sit
 singularis potentia, & miseranda vita,
 qui se metui, quam amari malunt, cui-
 vis facile intellectu fuit. Namque illi
 ipsi custodes, si propitia fuissent volun-
 tate, foribus effractis servare eum po-
 tuissent, quod illi inermes telum foris
 flagitantes vivum tenebant. Cui cum

¹ MS. addit, facinoris.

succurreret

succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

C A P. X. Confecta cæde cum multitudo visendi gratia introisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. Nam celeri rumore dilato Dioni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi falsa suspicione ducti immerentes, ut sceleratos occidunt. Hujus de morte, ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. Nam qui vivum eum *tyrannum* vocitarant, eundem *liberatorem patriæ, tyrannique expulsores* prædicabant. Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine, si possent, ab Acheronte cuperent redimere. Itaque in urbe, celeberrimo loco elatus publice, sepulcri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus; quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam redierat.

XI.

IPHICRATES.

CAPUT I.

IPHICRATES Atheniensis non tam magnitudine rerum gestarum, quam disciplina militari nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solum ætatis suæ cum primis compararetur; sed ne de maioribus natu quidem quisquam anteponeretur. Multum vero in bello est versatus, sæpe exercitibus præfuit, nusquam culpa male rem gessit, semper consilio vicit, tantumq; eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. Namque ille pedestria arma mutavit, cum ante illum imperatorem maximis clypeis, brevibus hastis, minutis gladiis, uterentur. Ille è contrario peltam pro parma fecit; à qua postea *peltasta* pedites appellantur, ut ad motus concursusque essent leviores. Hastæ modum duplicavit, gladios longiores fecit. Idem genus loricarum mutavit, & pro ferreis atque æneis linteas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit. Nam

pondere

pondere detracto, quod æque corpus teneret & leve esset, curavit.

CAP. II. Bellum cum Thracibus gessit. Seuthen locum Atheniensium in regnum restituit. Apud Corinthum tanta severitate exercitui præfuit, ut nullæ unquam in Græcia neque exercitatiores copiæ, neque magis dicto audientes fuerint duci: in eamque consuetudinem adduxit, ut, cum prælii signum ab imperatore esset datum, sine ducis opera sic ordinatæ consisterent, ut singuli à peritissimo imperatore dispositi viderentur. Hoc exercitu *i Moram* Lacedæmoniorum interceptit: quod maxime tota celebratum est Græcia. Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit. Quo facto magnam adeptus est gloriam. Cum Artaxerxes Ægyptio regi bellum inferre voluisset, Iphicratem ab Atheniensibus petivit ducem, quem præficeret exercitui conductitio, cujus numerus duodecim millium fuit. Quem quidem sic omni disciplina militari erudivit, ut quemadmodum quondam *Fabiani* milites Romani appellati sunt; sic *Iphicratenses* apud Græcos in summa laude fuerint. Idem subsidio Lacedæmoniiis profectus, Epaminondæ retardavit

i Cohortem 500 virorum.

impetus. Nam nisi ejus adventus appropinquasset, non prius Thebani Sparta abcessissent, quam captam incendio delessent.

CAP. III. Fuit autem & animo magno, & corpore, imperatoriaque forma, ut ipso aspectu cuivis injiceret admirationem sui. Sed in labore remissus nimis. parumque patiens, ut *Theopompus* memoriæ prodidit. Bonus vero civis, fideque magna. Quod eum in aliis rebus declaraverit, tum maxime in Amyntæ Macedonis liberis tuendis. Namque Eurydice, mater Perdiccæ & Philippi, cum his duobus ¹ pueris, Amynta mortuo, ad Iphicratem confugit, ejusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem placatis in se suorum civium animis. Causam capitis semel dixit bello sociali simul cum Timotheo, eoque judicio est absolutus. Menesthea filium reliquit ex Thressa natum, Coti regis filia. Is cum interrogaretur, *utrum pluris patrem matremve faceret; matrem*, inquit. Id cum omnibus mirum videretur: at ille *merito*, inquit, *facio*. Nam pater, quantum in se fuit *Thracem me genuit: contra, mater Atheniensem*.

¹ Alii, liberis.

I I.

CHABRIAS.

CAPUT I.

CHABRIAS Atheniensis. Hic quoque in summis habitus est ducibus; resque multas memoria dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum ejus in prælio, quod apud Thebas fecit, cum Bœotiis subsidio venisset. Namque in ea victoria fidente summo duce Agesilao, fugatis jam ab eo conductitiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere; obnixoque genu scuto, projectaque hasta impetum excipere hostium docuit. Ad novum Agesilaus intuens, progredi non est ausus, suosque jam incurrentes tuba revocavit. Hoc usque eo tota Græcia fama celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quæ publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, ut postea athletæ, cæterique artifices his statibus in statuis ponendis uterentur, cum victoriam essent adepti,

CAP. II. Chabrias autem multa in Europa bella administravit, cum dux Atheniensium esset: multa in Ægypto sua sponte gessit. Nam Nectanebum adjutum profectus, regnum ei constituit. Fecit idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus Evagoræ adjutor datus, neque prius inde discessit, quam totam insulam bello devinceret: Qua ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Ægyptios & Perlas conflatum est: & Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant, Lacedæmonii cum Ægyptiis, à quibus magnas prædas Agesilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, cum in re nulla Agesilao cederet, sua sponte eos adjutum profectus Ægyptiæ classi præfuit; pedestribus copiis Agesilaus.

CAP. III. Tum præfecti regis Persiæ legatos miserunt Athenas, questum, quod Chabrias adversum regem bellum gereret cum Ægyptiis. Athenienses *diem certam Chabria præstituerunt, quam ante domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denunciarunt.* Hoc ille nuntio Athenas rediit, neque ibi diutius est moratus, quam fuit necesse. Non enim libenter erat ante oculos civium suorum, quod & vivebat laute, & indulgebat sibi liberalius, quam ut invidiam

vidiam vulgi posset effugere. Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, & libenter de his detrahant, quos eminere videant altius: neque animo æquo pauperes alienam opulentium intuentur fortunam. Itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimum aberat. Neque vero solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem: quod tantum se ab invidia putabant abfuturos, quantum à conspectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphicrates in Thracia, Timotheus Lesbi, Chares in Sigæo. Dissimilis quidem Chares horum factis & moribus, sed tamen Athenis & honoratus & potens.

CAP. IV. Chabrias autem periit bello sociali tali modo. Oppugnabant Athenienses Chium. Erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibant, eumque magis milites, quam qui præerant, aspiciebant. Quæ res ei maturavit mortem: nam dum primus studet portum intrare, & gubernatorem jubet eo dirigere navem, ipse sibi perniciæ fuit. Cum enim eo penetrasset, cæteræ non sunt secutæ. Quo facto circumfusus hostium concursu, cum fortissime

tiffimè pugnaret, navis rostro percussa,
 cepit fidere. Hinc cum refugere posset,
 si se in mare dejecisset, quod suberat clas-
 sis Atheniensium, quæ exciperet natan-
 tem: perire maluit, quam armis abjectis
 navem relinquere, in qua fuerat vectus.
 Id cæteri facere noluerunt, qui nando in-
 tutum pervenerunt. At ille præstare ho-
 nestam mortem turpi existimans vitæ,
 comminus pugnans telis hostium inter-
 fectus est.

XIII.

T I M O T H E U S.

CAPUT I.

T I M O T H E U S, Cononis filius Athenien-
 sis. Hic à patre acceptam glori-
 am multis auxit virtutibus. Fuit enim
 disertus, impiger, laboriosus, rei mili-
 taris peritus, neque minus civitatis re-
 gendæ. Multa hujus sunt præclare facta,
 sed hæc maxime illustria. Olynthios &
 Byzantios bello subegit. Samum cepit. In
 qua oppugnanda superiore bello Atheni-
 enses mille & ducenta talenta consum-
 ferant. Hanc ille sine ulla publica impen-
 sa populo restituit. Adversum Cotyn bel-
 la gessit, ab eoque mille & ducenta talen-

ta prædæ in publicum detulit. Cyzicum obfidiōne liberavit, Ariobarzani ſimul cum Ageſilao auxilio profectus eſt : à quo cum Laco pecuniam numeratam accepſſet, ille cives ſuos agro atque urbibus augeri maluit, quam id ſumere, cujus partem domum ſuam ferre poſſet. Itaque accepit Erichthonem & Seſtum.

C A P. II. Idem claſſi præfectus circumvehens Peloponneſum, Laconicam populatus, claſſem eorum fugavit. Corcyram ſub imperium Athenienſium redegit; ſociosque idem adjunxit Epirotas, Acharnanas, Chaonas, omneſque eas gentes, quæ mare illud adjacent. Quo factò Lacedæmonii de diutina contentione deſtiterunt, & ſua ſponte Athenienſibus imperii maritimi principatum conceſſerunt; pacemque hiſ legibus conſtituerunt, *ut Athenienſes mari duces eſſent.* Quæ victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tum primum aræ P A C I publice ſint factæ, eique deæ pulvinar ſit inſtitutum. Cujus laudis ut memoria maneret, Timotheo publice ſtatuam in foro poſuerunt: qui honos huic uni ante hoc tempus contigit: ut cum patri populus ſtatuam poſuiſſet, filio quoque daret. Sic juxta poſita recens filii, veterem patris renovavit memoriam.

CAP. III. Hic cum esset magno natu, & magistratus gerere desisset, bello Athenienles undique premi sunt coepti. Defecerat Samus; descierat Hellespontus: Philippus jam tunc valens Macedo multa moliebatur: cui oppositus Chares cum esset, non satis in eo praesidii putabatur. Fit Menestheus praetor filius Iphicratis, gener Timothei, & ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo usu & sapientia praestantes, quorum consilio uteretur, pater & socer: quod in his tanta erat autoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. Hi cum Samum profecti essent, & eodem Chares, eorum adventu cognito, cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur, accidit, cum ad insulam appropinquarent, ut magna tempestas oriretur: quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati, suam classem suppresserunt. At ille temeraria usus ratione non cessit majorum natu autoritati: & ut in sua navi esset fortuna, quo contendere, pervenit: eodemque ut sequerentur, ad Timotheum & Iphicratem nuntium misit. Hinc male re gesta, compluribus amissis navibus, eodem, unde erat profectus, se recepit, literasque Athenas publice

blice misit, sibi proclive fuisse, Samum capere, nisi à Timotheo & Iphicrate desertus esset. Ob eam rem in crimen vocabantur. Populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentiæ, domum revocat: accusantur prodicionis. Hoc judicio damnatur Timotheus, lisque ejus æstimatur centum talentis. Ille odio ingratae civitatis coactus, Chalcidem se contulit.

C A P. IV. Hujus post mortem cum populum judicii sui pœniteret, multæ novem partes detraxit, & decem talenta Cononem filium ejus, ad muri quandam partem reficiendam jussit dare. In quo fortunæ varietas est animadversa. Nam quos avus Conon muros ex hostium præda patriæ restituerat, eosdem nepos cum summa ignominia familiæ ex sua re familiari reficere coactus est. Timothei autem moderatæ sapientisque vitæ, quum plura possimus proferre testimonia, uno erimus contenti: quod ex eo facile conjici poterit, quam charus suis fuerit. Cum Athenis adolescentulus causam diceret, non solum amici privati que hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in eis Iason tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. Hic cum in patria
sire

sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo præsidio venit: tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quam Timotheo de fama dimicanti deesse. Hunc adversus tamen, Timotheus postea populi jussu bellum gessit: *patriæque sanctiora jura, quam hospitii esse duxit.* Hæc extrema fuit ætas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriæ. Timothei: neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoria.

XIV.

DATAMES.

САРЦТ I.

VENIO nunc ad fortissimum virum,
maximique consilii, omnium barba-
rorum; exceptis duobus Carthagenensi-
bus, Hamilcare, & Hanibale. De quo
hoc plura referemus; quod & obscuriora
sunt ejus gesta pleraque, & ea, quæ pro-
spere ei cesserunt, non magnitudine co-
piarum, sed consilii, quo tantum non o-
mnes superabat, acciderunt. Quorum nisi
ratio explicata fuerit, res apparere non
E pote-

poterunt. Datames patre Camissare, natione Care, matre Scythissa natus, primum militum numero fuit apud Artaxerxem, eorum, qui regiam tuebantur. Pater ejus Camissares, quod & manu fortis & bello strenuus, & regi multis locis fidelis erat repertus, habuit Provinciam partem ¹ Ciliciæ juxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. Datames militare munus fungens, primum qualis esset apparuit in bello, quod rex adversus Cadusios gessit. Namque hic multis millibus interfectis, magni fuit ejus opera. Quo factum est, ut, cum in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei tradetur provincia.

C A P. II. Pari se virtute postea præbuit, cum Autophradates jussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. Namque ejus opera hostes, cum castra jam intrassent, profligati sunt; exercitusque reliquus conservatus regis est. Qua ex re majoribus rebus præesse cœpit. Erat eo tempore Thyus dynastes *Paphlagonia*, antiquo genere natus à Pylæmene illo, quem Homerus *Troico bello à Patroclo interfectum* ait. Is regi dicto audiens non erat. Quam ob causam bello eum persequi constituit,

1. Sic MS. alii omittunt *partem*.

eique

eique rei præfecit Datamen propinquum Paphlagonis. Namque ex fratre & sorore erant nati. Quam ob causam Datames omnia primum experire voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem cum venisset sine præsidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, pene interiit. Nam Thyseum clam interficere voluit. Erat mater cum Datame amita Paphlagonis. Ea, quid ageretur, rescit, filiumque monuit. Ille fuga periculum evitavit, bellumque indixit Thyo. In quo eum ab Ariobarzane præfecto Lydiæ, & Joniæ, totiusque Phrygiæ, desertus esset, nihilo segnius perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore & liberis.

C A P. III. Cujus facti ne prius fama ad regem, quam ipse perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis, eo ubi erat rex venit: posteroque die Thyum, hominem maximi corporis, terribilique facie, quod & niger & capillo longo barbaque erat proluxa, optima veste contexit quam satrapæ regii gerere consueverant; ornavit etiam torque, & armillis aureis, cæteroq; regio cultu: ipse agresti duplici amiculo circumdatus, hirtaque tunica, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, qua

E 2 vinctum

vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. Quem cum omnes aspicerent propter novitatem ornatus ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus, fuit non nemo, qui agnosceret Thyum, regique nuntiaret. Primo non accreditit. Itaq; Pharnabazum misit exploratum; à quo ut rem gestam comperit, statim admitti iussit, magnopere delectatus cum facto, tum ornatu: in primis quod nobilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magnifice Datamen donatum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur, duce Pharnabazo & Tithrauste, ad bellum Ægyptium, parique eum, atque illos imperio esse iussit. Postea vero quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

C A P. IV. Hic cum maximo studio compararet exercitum, Ægyptumq; proficisci pararet, subito à rege literæ sunt ei missæ, ut *Aspim aggredere*tur, qui *Cataoniam* tenebat, quæ gens jacet supra Ciliciam, confinis Cappadociæ. Namque Aspis saltuosam regionem, castellisque munitam incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat, & quæ regi portarentur, abripiebat. Datames, etsi longe aberat ab his regionibus,

gionibus, & à majore re abstraheretur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris fortibus navem conscendit, existimans id quod accidit, facilius se imprudentem parva manu oppressurum, quam paratum, quamvis magno exercitu. Hæc delatus in Ciliciam, egressus inde, dies noctesque iter faciens, Taurum transiit, eoque quo studuerat venit. Quærit quibus locis sit Aspis: cognoscit, haud longe abesse, profectumque eum venatum. Quem dum inspicitur, adventus ejus causa cognoscitur. Pisidas cum iis quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. Id Datames ubi audivit, arma capit, ¹ suosque sequi jubet, ipse equo concitato ad hostem vehitur. Quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem pertimescit, atque à conatu resistendi deterritus, sese dedit. Hunc Datames victum ad regem ducendum tradit Mithridati.

CAP. V. Hæc dum geruntur, Artaxerxes reminiscens, à quanto bello, ad quam parvam rem principem ducum misisset; se ipsum reprehendit, & nuntium ad exercitum Acen misit, quod nondum Datamen profectum putabat, qui ei di-

1. Sic. MS. Alii omittunt: *que.*

ceret, *ne ab exercitu discederet*. Hic priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspin ducebant. Qua celeritate cum magnam benevolentiam regis Datames consecutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, quod illum unum pluris, quam se omnes fieri videbant. Quo facto cuncti ad eum opprimendum¹ consenserunt. Hæc Pandates, gazæ custos regiæ, amicus Datami, per scripta ei mittit. In quibus docet, *eum magno fore periculo, si quid illo imperrante in Ægypto adversi accidisset*. Namque *eam esse consuetudinem regum, ut casus adversos hominibus tribuant, secundos fortune suæ*. Quo facile fieri, *ut impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male gestantur*; illum hoc majore fore discrimine, quod quibus rex maxime obediat, eos habeat inimicissimos. Talibus ille literis cognitis, cum jam ad exercitum Acceum venisset, quod non ignorabat, ea vere scripta, desicere à rege constituit. Neque tamen quicquam fecit, quod fide sua esset indignum. Nam Mandroblem Magnetem exercitui præfecit: ipse cum suis in Cappadociam discedit; conjunctamque huic Paphlagoniam occupat; celans qua voluntate esset in regem; clam cum Ariobar-

zane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

CAP. VI. Sed hæc propter hiemale tempus minus prospere succedebant. Audit Pisidas quasdam copias adversus se parare. Filium eo Arsideum cum exercitu mittit. Cadit in prælio adolescens. Proficiscitur eo pater, non ita cum magna manu, celans quantum vulnus accepisset; quod prius ad hostem pervenire cupiebat, quam de re male gesta fama ad suos perveniret: ne cognita filii morte, animi debilitarentur militum. Quo contenderat, pervenit, hisque locis castra ponit, ut neque circumveniri multitudine adversariorum posset, neque impedire, quo minus ipse ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes socer ejus, præfectus equitum. Is desperatis generi rebus ad hostes transfugit. Id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exisset, ab homine tam necessario se relictum, futurum ut cæteri consilium sequerentur: in vulgus edit, suo jussu Mithrobarzanem profectum pro perfuga, quo facilius receptus interficeret hostes. *Quare relinqui eum non par esse, sed omnes confestim sequi. Quod si animo strenuo fecissent, futurum ut adversarii non possent resistere, cum & intra vallum &*

foris caderentur. Hac re probata exercitum educit, Mithrobarzanem persequitur Qui dum ad hostes pervenerat, Datames signa inferri jubet. Pisidæ nova re commoti, in opinionem adducuntur, perfugas mala fide compositoque fecisse, ut recepti, essent majori calamitati. Primum eos adoriuntur. Illi, cum quid ageretur, aut quare fieret ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare, ad quos transferant, ab hisque stare, quos reliquerant. Quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Reliquos Pisidas resistentes Datames invadit: primo impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium capit. Tali consilio uno tempore & proditores perculit, & hostes profligavit: & quod ad suam perniciem fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus.

C A P. V I I. Ab hoc tamen viro ¹ Schifinas maximus natu filius descit, adque regem transiit, & de defectione patris detulit. Quo nuntio Artaxerxes commotus, quod intelligebat sibi cum viro forti ac strenuo negotium esse, qui, ² cum cogi-

1. Alii, *Signas.* 2. MS. *quid.*

tasset, facere auderet; & prius cogitare, quam conari consueffet; Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare posset saltum, in quo Ciliciæ portæ sunt sitæ, Datames præoccupare studuit. Sed tam subito copias contrahere non potuit. A qua re depulsus, cum ea manu, quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hostibus, neque præteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur: & si dimicare cum eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suæ paucitati posset.

CAP. VII. Hæc etsi Autophradates videbat, tamen statuit congregari, quam cum tantis copiis refugere, aut tam diu uno loco sedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, quos illi Cardaces appellant, ejusdemque generis tria funditorum, præterea Cappadocum octo, Armeniorum decem, Paphlagonum quinque, Phrygum decem, Lydorum quinque, Aspendiorum & Pisidarum circiter tria, Cilicum duo, Captianorum totidem, ex Græcia conductorum tria millia: levis armaturæ maximum numerum. Has adversus copias spes omnis consistebat Datami in se locique natura.

1. MS. ingredi.

Namque hujus partem non habebat vice-
simam militum. Quibus fretus confligit,
adversariorumque multa millia concidit,
cum de ipsius exercitu non amplius homi-
num mille cecidissent. Quam ob causam
postero die tropæum posuit quo loco pri-
die pugnatum¹ est. Hinc cum castra mo-
visset, inferior copiis, superior omnibus
præliis discedebat, quod nunquam ma-
num confereret, nisi cum adversarios lo-
corum angustiiis clausisset; quod perito
regionum callideque cogitanti sæpe acci-
debat. Autophradates, cum bellum duci
majore regis calamitate, quam adversa-
riorum, videret; ad pacem amicitiamque
hortatus est, *ut cum rege in gratiam redi-
ret*. Quam ille, etsi non fidem fore puta-
bat, tamen conditionem accepit, *seque ad
Artaxerxem legatos missurum* dixit. Sic
bellum, quod rex adversus Datamen sus-
ceperat, sedatum: Autophradates in Phry-
giam se recepit.

C A P. IX. At rex, quod implacabile
odium in Datamen susceperat, postquam
bello eum opprimi non posse animadver-
tit, insidiis interficere studuit, quas ille
plerasque vitavit. Sicut cum² nuntiatum

1. MS. erat. Alii omittunt est. 2. MS. addit ei.

esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero: de quibus, quod inimici detulerant, neque credendum, neque negligendum putavit: experiri voluit, verum falsumne sibi esset relatum. Itaque eo profectus est, quo itinere futuras insidias dixerant. Sed elegit corpore & statura simillimum sui, eique vestitum suum dedit, atque eo loco ire, quo ipse consueverat, iussit. Ipse autem ornatus vestitu militari inter corporis custodes iter facere coepit. At insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Prædixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, *ut parati essent facere, quod ipsum vidissent*. Ipse, ut concurrentes insidiatores animadvertit, tela in eos coniecit. Hoc idem cum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

C A P. X. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est, Mithridatis Ariobarzanis filii dolo. Namque is pollicitus est regi, *se eum interfecturum, si ei rex promitteret, ut, quodcunque vellet, liceret impune facere: fidemque de ea re, more Persarum, dextra dedisset*. Hanc ut accepit,

simulat se suscepisse cum rege inimicitiam: copias parat, & absens amicitiam cum Datame facit, regis provinciam vexat, castella expugnat, magnas prædas capit: quarum partem suis dispertit, partem ad Datamen mittit. Pari modo complura castella ei tradit. Hæc diu faciendo, persuasit homini, se infinitum adversus regem suscepisse bellum; cum nihilo magis, nequam suspicionem illi præberet insidiarum, neque colloquium ejus petivit, neque in conspectum venire studuit. Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

C A P. X I. Id cum satis se confirmasse arbitratus est, certiorem facit Datamem, *tempus esse majores exercitus parari, & bellum cum ipso rege suscipi. De qua re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret.* Probata re, colloquendi tempus sumitur, locusque quo conveniretur. Huc Mithridatès cum uno, cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribusque locis separatim gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquendi die utrique, locum qui explorarent, atque ipsos scrutarentur,

tur, mittunt. Deinde ipsi sunt congressi. Hic cum aliquandiu in colloquio fuissent, & diversi discessissent, jamque procul Datames abesset, Mithridates priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur, atque ibi, ubi telum erat positum, refedit, ut si à lassitudine cuperet acquiescere: Datamemque revocavit, simulans se quiddam in colloquio esse oblitum. Interim telum, quod latebat, protulit: nudatumque vagina, veste texit, ac Datami venienti ait, *digredientem se animadvertisse locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda idoneum.* Quem cum digito monstraret, & ille conspiceret, aversum ferro transfixit: & prius quam quisquam posset succurrere, interfecit. Ita ille vir, qui multos consilio, neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

XV.

EPAMINONDAS.

CAPUT I.

EPAMINONDAS Polymni filius, Thebanus. De hoc priusquam scribamus, hæc præcipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant; neve ea, quæ ipsis leviora sunt, pari modo apud cæteros fuisse arbitrentur. Scimus enim musicen nostris moribus abesse à principis persona: saltare etiam in vitiis poni. Quæ omnia, apud Græcos & gratia, & laude digna ducuntur. Cum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitæ velimus Epaminondæ, nihil videmur debere prætermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus *primum de genere ejus: deinde quibus disciplinis & à quibus sit eruditus: tum de moribus, ingeniique facultatibus; & si qua alia digna memoria erunt: postremo de rebus gestis. Quæ à plurimis omnium anteponentur virtutibus.*

CAP. II. Natus igitur patre, quo diximus, honesto genere, pauper jam à ma-

joribus relictus. Eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. Nam & citharizare, & cantare ad chordarum sonum doctus est à Dionysio: qui non minore fuit in musicis gloria, quam Damon, aut Lamprus; quorum pervulgata sunt nomina: carmina cantari tibiis ab Olympiodoro, saltare à Calliphrone. At Philosophiæ præceptorem habuit Lyfim Tarentinum, Pythagoreum: cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem & severum senem, omnibus æqualibus suis in familiaritate anteposuerit: neque prius eum à se dimiserit, quam doctrinis tanto antecessit condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari modo superaturum omnes in cæteris artibus. Atque hæc ad nostram consuetudinem sunt levia, & potius contemnenda: at in Græcia utique olim magnæ laudi erant. Postquam ephebus factus est, & palestra dare operam cœpit; non tam magnitudini virium servivit, quam velocitati. Illam enim ad athletarum usum; hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo & luctando, ad eum finem, quoad stans complecti posset, atque contendere. In armis plurimum studii consumebat.

CAP. III. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo: adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur. Idem continens, clemens, patiensque admirandum in modum: non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias: in primisque commissa celans; quod interdum non minus prodest, quam diserte dicere. Studiosus audiendi; ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. Itaque cum in circulum venisset, in quo aut de republ. disputaretur, aut de philosophia sermo haberetur, nunquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset deductus. Paupertatem adeo facile perpeffus est, ut de republ. nihil præter gloriam ceperit. Amicorum in se tuendo caruit facultatibus. Fide ad alios sublevandos sæpe sic usus est, ut possit judicari, omnia ei cum amicis fuisse communia. Nam cum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non posset, amicorum concilium habebat, & quantum quisque daret, pro cujusque facultatibus imperabat. Eamq; summam cum faceret,

ceret, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quærebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

CAP. IV. Tentata autem ejus est abstinencia à Diomedonte Cyziceno. Namque is rogatu Artaxerxis Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, & Micythum adolescentulum quinq; talentis ad suam perduxit voluntatem; quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, & causam adventus Diomedontis ostendit. At ille Diomedonte coram, *nihil, inquit, opus pecunia est. Nam si ea res vult, quæ Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus: sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. Namque orbis terrarum divitias accipere nolo, pro patriæ charitate. Te qui me incognitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror: tibi ignosco. Sed egredere propere, ne alios corrumpas, cum me non potueris. Tu Micythe, argentum huic redde: aut, nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.* Hunc Diomedon cum rogaret, *ut tuto exire, suæque quæ attulisset, liceret efferre:*

*efferre: istud*¹, inquit, *faciam: neque tua causa, sed mea: ne, si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat,*² *ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem: à quo cum quæsisset, quo se*³ *duci vellet; & ille Athenas dixisset; præsidium dedit, ut eo tuto perveniret. Neque vero id satis habuit, sed etiam ut inviolatus in navem ascenderet, per Chabriam Atheniensem, de quo supra mentionem fecimus, effecit. Abstinentiæ erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus est: quoniam uno hoc volumine *vitas excellentium virorum* complurium concludere constituimus: quorum separatim multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.*

C A P. V. Fuit⁴ & disertus, ut nemo Thebanus ei par esset eloquentia: neque minus concinnus in brevitate respondendi, quam in perpetua oratione ornatus. Habuit obrectatorem Meneclidem quendam, indidem Thebis, adversarium in administranda republ. satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet. Namque illi genti plus inest virium quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminon-

1. MS. addit *quidem*. 2. MS. addit, *id*. 3. MS. deducit.
4. MS. *etiam*.

dam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. Huic ille, fallis inquit, verbo cives tuos, quod hos à bello avocas. Otii enim nomine servitutem concilias. Nam paritur pax bello. Itaque qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Graciae esse vultis, castris est vobis utendum, non palastra. Idem ille Meneclides cum huic objiceret, quod liberos non haberet, neque uxorem duxisset; maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus: at ille, desine, inquit, Meneclide de uxore mihi experbare. Nam nullius in ista re minus, quam tuo uti consilio volo. Habebat enim Meneclides suspicionem adulterii. Quod autem me Agamemnonem amulari putas, falleris. Namque ille cum universa Gracia vix decem annis unam cepit urbem, ego contra ex una urbe nostra dieque uno, totam Graciam, Lacedaemoniis fugatis, liberavi.

CAP. VI. Idem cum in conventum venisset Arcadum, petens ut societatem cum Thebanis & Argivis facerent, contraque Callistratus Atheniensium legatus, qui eloquentia omnes eo præstabat tempore, postularet, ut potius amicitiam sequerentur Atticorum; & in oratione sua multa inve-

ctus

Quis esset in Thebanos & Argivos, in eis-
 que hoc posuisset; animadvertere debere
 Arcades, quales utraque civitas cives pro-
 creasset, ex quibus de cæteris possent judica-
 re. Argivos enim fuisse Orestem & Alemao-
 nem, matricidas: Thebis Oedipum natum,
 qui cum patrem suum interfecisset, ex matre
 liberos procreasset. Hic in respondendo E-
 paminondas, cum de cæteris perorasset,
 postquam ad illa duo opprobria pervenit,
 admirari se dixit stultitiam rhetoris Attici,
 qui non animadvertit innocentes illos natos;
 domi scelere admissa, cum patria essent pulsi,
 receptos esse ab Atheniensibus. Sed maxime
 ejus eloquentia eluxit Spartæ legati ante
 pugnam Leuctricam, quo cum omnium
 sociorum convenissent legati, coram fre-
 quentissimo legationum conventu, sic La-
 cedæmoniorum tyrannidem coarguit, ut non
 minus illa oratione opes eorum concusse-
 rit, quam Leuctrica pugna. Tum enim per-
 fecit; quod post apparuit, ut auxilio so-
 ciorum Lacedæmonii privarentur.

CAP. VII. Fuisse patientem, suo-
 rumque injurias ferentem civem, quod
 se patriæ irasci nefas esse duceret, hæc
 sunt testimonia. Cum eum propter invidi-
 am cives præficere exercitui nolissent,
 duxque esset delectus belli imperitus, cu-
 jus

jus errore eo esset deducta illa militum multitudo, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustis clausi ab hostibus obsidebantur: desiderari coepta est Epaminondæ diligentia. Erat enim ibi privatus numero militum, à quo cum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliæ; & exercitum, obsidione liberatum, domum reduxit incolumem. Neq; vero hoc semel fecit, sed sæpius; maxime autem fuit illustre, cum in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedæmonios; haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. Hic, cum criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent, ob eamque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum alii prætores successissent, Epaminondas plebiscito non paruit, idemque ut facerent, persuasit collegis, & bellum, quod susceperat, gessit. Namque animadvertibat, ubi id fecisset, totum exercitum propter prætorum imprudentiam inscitiamque belli periturum. Lex erat Thebis, quæ morte multabat, si quis imperium diutius retinisset, quam lege præfinitum foret, hanc Epaminondas cum reipubl. conservandæ causa latam videret, ad perniciem civitatis con-

conferre noluit & quatuor mensibus diutius, quam populus jusserat, gessit imperium.

C A P, V I I I. Postquam domum reditum est, collegæ ejus hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit, *omnem ut causam in se transferrent, suæque opera factum contenderent, ut legi non obedirent.* Qua defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quod, quid diceret, non haberet. At ille in judicium venit: nihil eorum negavit, quæ adversarii crimini dabant, omniaque quæ collegæ dixerant, confessus est; neque recusavit, quo minus legis pœnam subiret, sed unum ab iis petivit, ut in ¹ sepulcra suo conscriberent: Epaminondas à Thebanis morte mutatus est, quod eos coegit apud Leuctra superare Lacedæmonios; quos ante se imperatorem nemo Bæoticorum ausus fuit aspicere in acie: quodque uno prælio non solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam Græciam in libertatem vindicavit, eoque res utrorumque perduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedæmonii satis haberent, si salvi esse possent. Neque prius bellare destitit, quam Mefsenæ ² constituta urbem eorum obsidione clau-

1. Sic. MS. Alii periculo. 2. Alii restituta.

fit. Hæc cum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est: neque quisquam iudex ausus est ¹ferre suffragium. Sic à iudicio capitis maxima discessit gloria.

CAP. IX. Hic extremo tempore imperator apud Mantineam, cum acie instructa audacius instaret hostibus, cognitus à Lacedæmoniis, quod in ejus unius perniciæ, patriæ sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt, neque prius abscefferunt, quam magna cæde facta, multisque occisis, fortissime ipsum Epaminondam pugnans, sparo eminus percussum concidere viderunt. Hujus casu aliquantum retardati sunt Bæotii: neque tamen prius pugna excesserunt, quam repugnantes profligarunt. At Epaminondas cum animadverteret, mortiferum se vulnus accepisse, simulque si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim amissurum: usq; eo retinuit, quoad renunciatum est, *vicisse Bæotios*. Id postquam audiuit; *satis, inquit, vixi: invictus enim morior*, Tum ferro extracto confestim examinatus est.

CAP. X. Hic uxorem nunquam duxit. in quo cum reprehendetur à Pelopida,

1. MS. addit *de ea*.

qui

qui filium habebat infamem, *Malque eum in eo patriæ consulere diceret, quod liberos non relinqueret: vide, inquit, ne tu pejus consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque vero stirps mihi potest deesse. Namque ex me natam relinquo pugnam Lendricam, quæ non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit, necesse est.* Quo tempore duce Pelopida, exules Thebas occupaverunt, & præsidium Lacedæmoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quamdiu facta est cædes civium, domi se retinuit: quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque omnem civilem victoriam funestam putabat. Idem postquam apud Cadmeam pugnari cum Lacedæmoniis cœpit: in primis stetit. Hujus de virtutibus, vitæque satis erit dictum, si hoc unum adjunxero, quod nemo eat inficias: Thebas & ante Epaminondam natum, & post ejus interitum, perpetuo alieno paruisse imperio. Contra eas, quamdiu ille præfuerit reipubl. caput fuisse totius Græciæ. Ex quo intelligi potest, unum hominem pluris quam civitatem fuisse.

XVI.

PELOPIDAS.

CAPUT I.

PELOPIDAS Thebanus magis ¹ historiis, quam vulgo, notus: cujus de virtutibus dubito quemadmodum exponam, quod vereor, si res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, sed historiam videar scribere, si tantummodo summas attigero, ne rudibus literarum Græcarum minus lucide appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurrā, quantum potero; & medebor cum satietati, tum ignorantiae lectorum. Phœbidas Lacedæmonius, cum exercitum Olynthum duceret, iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur, occupavit impulsu perpaucorum Thebanorum, qui adversariæ factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant: idque suo privato, non publico, fecit consilio. Quo facto eum Lacedæmonii ab exercitu removerunt, pecuniaque multarunt: neq; eo magis arcem The-

banis reddiderunt, quod susceptis iniicitis satius ducebant eos obsideri, quam liberari. Nam post Peloponnesium bellum Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant: & eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hac mente amicis suis summas potestates dederant, alterius¹ factionis principes partim interfecerant, alios in exilium ejecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsumus, pulsus patria carebat.

C A P. II. Hi omnes ere Athenas se contulerant, non quo sequerentur otium, sed ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque cum tempus est visum rei gerendæ, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt, ad inimicos opprimendos civitatemque liberandam, cum, quo maximi magistratus simul consueverant epulari. Magnæ læpes res non ita magnis copiis sunt gestæ: sed profecto nunquam ab tam tenui initio tantæ opes sunt profligatæ. Nam duodecim adolescentuli coierant ex his, qui exilio erant multati, cum omnino non essent amplius centum; qui tanto se offerrent periculo. Qua paucitate percussa est

¹ MS. addit, que.

Lacedæmoniorum potentia. Hi enim non magis adversariorum factioni quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Græciæ. Quorum ¹ imperii majestas, neque ita multo post Leuctrica pugna, ab hoc initio ² perculsa cecidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, cum Athenis interdum exissent, ut vesperscente cœlo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. Qui cum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charonis ³ deverterunt, à quo & tempus & dies erat datus.

CAP. III. Hoc loco libet interponere, etsi sejunctum à re proposita est, *nimia fiducia quantæ* ⁴ *calamitati soleat esse.* Nam Magistratum Thebanorum statim ad aures pervenit exules in urbem devenisse. Id illi, vino epulisque dediti, usque eo despexerunt, ut ne quærere quidem de tanta re laborarint. Accessit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam. Allata est enim epistola Athenis ab Archia hierophante ⁵ Archiæ, qui tum maximum

1. A'ii, imperiosa. 2. MS. percussa. 3. MS. devenerunt.
4. MS. stoliditati. 5. MS. addit, uno ex his; vide Plutarch in Pelopida.

magistratum Thebis obtinebat; in qua omnia de profectione exulum perscripta erant. Quæ cum jam accubanti in convivio esset data, sicut erat signata, in pulvinum subjiciens, *in crastinum*, inquit, *deferro res severas*. At illi omnes, cum jam nox processisset, vinolenti ab exulibus duce Pelopida sunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solum qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, præsidium Lacedæmoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberaverunt. Auctores Cadmeæ occupandæ partim occiderunt, partim in exilium ejecerunt.

C A P. I V. Hoc tam turbido tempore, sicut supra diximus, Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque hæc liberandarum Thebarum propria laus est Pelopidæ: cæteræ fere omnes communes cum Epaminonda. Namque in Leuærica pugna, imperatore Epaminonda, hic fuit dux delectæ manus, quæ prima phalangem prostravit Laconum. Omnibus præterea periculis adfuit. Sicut Spartam cum oppugnavit, alterum tenuit cornu: quoque Messena celerius restitueretur, legatus in Persas est profectus. Denique hæc fuit altera persona

sona Thebis, sed tamen secunda, ita ut proxima esset Epaminondæ.

C A P. V. Conflictatus autem est cum adversa fortuna. Nam & initio, sicut ostendimus, exul patria caruit: & cum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere, legationisque jure satis tectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset, à tyranno Alexandro Pheræo simul cum Ismenia comprehensus, in vincula conjectus est. Hunc Epaminondas recuperavit bello persequens Alexandrum. Post id factum, nunquam is animo placari potuit in eum, à quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliæ proficiscerentur, tyrannosque ejus expellerent. Cujus belli cum ei summa esset data, eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit, simul ac conspexit hostem, conflagere. In quo prælio Alexandrum ut animadvertit, incensus ira equum in eum concitavit, proculque digressus à suis, conjectu telorum confossus cecidit. Atque hoc secunda victoria accidit. Nam jam inclinatæ erant tyrannorum copię. Quo facto omnes Thessaliæ civitates interfectum Pelopidam coronis aureis, & statuis æneis, liberosque ejus multo agro donarunt.

XVII.

A G E S I L A U S.

CAPUT I.

A G E S I L A U S Lacedæmonius, cum à cæteris scriptoribus, tum eximie à Xenophonte Socratico collaudatus est. Eo enim usus est familiarissime. Hic primum de regno cum Leotychide fratris filio habuit contentionem. Mos est enim à majoribus Lacedæmoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quam imperio, ex duabus familiis ¹ Proclis & Eurysthenis, qui principes ex progenie Herculis, Spartæ reges fuerunt, ² Harum ex altera in alterius familiæ locum fieri non licebat: itaque uterque suum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis ejus, qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tunc deligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai. Filium reliquerat Leotychidem, quem ille ³ na-

I. Plutarchus *Eurytionidas* & *Agedas* vocat. Plato *Ta-
tracolum* pro Proclo habet. MS. 2. *Horum*. 3. Alii, *vivens*.
tum

tum non agnorat: eundem moriens suum esse dixerat Is de honore regni cum Agesilao suo patruo contendit: neque id, quod petivit consecutus est. Nam Lyfandro suffragante, homine, ut ostendimus supra, factioso, & his temporibus potente, Agesilaus antelatus est.

C A P. II. Hic simulatque imperii positus est, persuasit Lacedæmoniis, *ut exercitum emitterent in Asiam, bellumque regi facerent*: docens, *satius esse in Asia, quam in Europa dimicare*. Namque fama exierat, Artaxerxem comparare classem, pedestresque exercitus, quos in Græciam mitteret. Data potestate tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis perveniret, quam regii satrapæ cum scirent profectum. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter præfectos habebat regiones, inducias à Lacone petivit, simulans, se dare operam, ut Lacedæmoniis cum rege conveniret: re autem vera ad copias comparandas: easque impetravit trimestres; juravit autem uterque, se sine dolo inducias conservaturum. In qua pactione summa fide mansit Agesilaus: contra ea Tissaphernes nihil aliud quam bellum

comparavit. Id etsi sentiebat Lacó, tamen jusjurandum servabat, *multumque in eo consequi se dicebat, quod Tissaphernes perjurio suo, & homines suis rebus abalienaret, & deos sibi iratos redderet: se autem servata religione confirmare exercitum, cum animadverteret, deorum numen facere secum, hominesque sibi conciliari amiciores, quod his studere consuessent, quos conservare fidem viderent.*

C A P. III. Postquam induciarum præterit dies, barbarus non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria, & ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos: omnes suas copias eo contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magna præda militibus locupletatis, Ephesum hiematum exercitum reduxit, atque ibi, officinis armorum institutis, magna industria bellum apparavit. Et quo studiosius armarentur insignisque orarentur, præmia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut qui cæteris præstitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur

tur rebus effecit, ut & ornatissimum & exercitatissimum haberet exercitum. Huic cum tempus esset visum, copias extrahere ex hybernaculis: vidit, si, quo esset iter facturus, palam pronuntiasset, hostes non credituros, aliasque regiones occupaturos, nec dubitatu-ros aliud esse factu-
rum ac pronuntiasset. Itaque cum ille Sardis se iturum dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo cum eum opinio fefellisset, victumque se vidisset consilio, sero suis præsidio profectus est. Nam cum illo venisset, jam Agesilaus, multis locis expugnatis, magna erat præda potitus. Laco autem, cum, videret hostes equitatu superare, nunquam in campo sui fecit potestatem, & his locis manum conferuit, quibus plus pedestres copiae valerent. Pepulit ergo, quotiescunque congressus est, multo majores adversariorum copias, & sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

C A P. IV. Hic cum animo meditare-
tur proficisci in Persas, & ipsum regem
adoriri, nuntius ei domo venit ephoro-
rum jussu, *bellum Athenienses & Bæotios
indixisse Lacedæmoniis: quare venire non du-
bitaret.* In hoc non minus ejus pietas su-

spicienda est, quam virtus bellica; qui, cum victori præflet exercitui, maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit jussis absentium magistratum, ut si privatus in comitio esset Spartæ; cujus exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent. Sed illuc redeamus. Agésilas opulentissimo regno præposuit bonam existimationem, multoque gloriosius duxit, si institutis patriæ paruisset, quam si bello superasset Asiam. Hac igitur mente Hellespontum copias trajecit, tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Cum jam haud ita longe abesset à Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses & Bœotii, cæterique eorum focii, apud Coroneam: quos omnes gravi prælio vicit. Hujus victoriæ vel maxima fuit laus, quod cum plerique ex fuga se in templum Minervæ conjecissent, quærereturque ab eo, *quid his fieri vellet*; etsi aliquot vulnera acceperat eo prælio, & iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit iræ religionem, & eos *vetuit violari*. Neque vero hoc solum in Græcia fecit, ut templa deorum sancta haberet; sed etiam apud
bar-

barbaros summa religione omnia simula-
cra, arasque conservavit. Itaque prædi-
cabat, *mirari se, non sacrilegorum numero ha-
beri, qui supplicibus eorum nocuissent, aut
huic fere non gravioribus pœnis affici, qui reli-
gionem minuerent, quam qui sana spoliarent.*

C A P. V. Post hoc prælium, colla-
tum est omne bellum circa Corinthum,
ideoque *Corinthium* est appellatum. Hîc
cum una pugna decem millia hostium,
Agésilao duce cecidissent: eoque facto o-
pes adversariorum debilitatæ viderentur:
tantum abfuit ab insolentia gloriæ, ut
commiseratus sit fortunam Græciæ, quod
tam multi à se victi vitio adversariorum
concidissent: *namque illa multitudine, si sa-
na mens esset, Græciæ supplicium Persas da-
re potuisset.* Idem cum adversarios intra
mœnia compulisset, & ut Corinthum op-
pugnaret, multi hortarentur: *negavit id
sua virtuti convenire. Se enim cum esse dixit,
qui ad officium peccantes redire cogeret, non
qui urbes nobilissimas expugnaret Græciæ;
nam si, inquit, eos extinguere voluerimus,
qui nobiscum adversus barbaros steterunt,
nosmetipsi nos expugnaverimus, illis quiescen-
tibus. Quo facto sine negotio, cum voluerint,
nos opprimunt.*

C A P. VI. Interim accidit illa calami-

tas apud Leuctra Lacedæmoniis, quo ne proficisceretur, cum à plerisque ad ex-
eundum premeretur, ut si de exitu divi-
naret, exire noluit. Idem, cum Epami-
nondas Spartam oppugnaret, effetque si-
ne muris oppidum, talem se imperato-
rem præbuit, ut eo tempore omnibus
apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam fu-
turam non fuisse. In quo quidem discrimi-
ne celeritas ejus consilii salutis fuit uni-
versis. Nam cum quidam adolescentuli,
hostium adventu perterriti ad Thebanos
transfugere vellent, & locum extra ur-
bem editum cepissent: Agesilaus, qui per-
niciosissimum fore videret, si animadver-
sum esset, quenquam ad hostes transfu-
gere conari, cum suis eo venit, atque, *ut*
si bono animo fecissent, laudavit consilium eo-
rum, quod eum locum occupassent, & se, id
quoque fieri debere, animadvertisse. Sic ado-
lescentulos simulata laudatione recupera-
vit, & adjunctis de suis comitibus, locum
tutum reliquit. Namque illi aucto nume-
ro eorum, qui expertes erant consilii,
commovere se non sunt ausi, eoque liben-
tius, quod latere arbitrabantur, quæ co-
gitarant.

C A P. VII. Sine dubio post Leuctri-
cam pugnam Lacedæmonii se nunquam
refe-

refecerunt, neque pristinum imperium recuperarunt: cum interim Agesilaus non destitit, quibuscunque rebus posset patriam juvare. Nam cum præcipue Lacedæmonii indigerent pecunia: ille omnibus, qui a rege defecerant, præsidio fuit, à quibus magna donatus pecunia, patriam sublevavit. Atque in hoc illud in primis fuit admirabile, cum maxima munera ei ab regibus, & dynastis, civitatibusque conferrentur, nihil unquam in domum suam contulit, nihil de victu nihil de vestitu Laconum mutavit. Domo eadem fuit contentus, qua Eurysthenes, progenitor majorum suorum fuerat usus: quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat: contra, plurima patientiæ atque abstinentiæ. Sic enim erat instructa, ut nulla in re differret à cujusvis inopis atque privati.

C A P. VIII. Atque hic tantus vir, ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore: exiguus, & claudus altero pede. Quæ res etiam nonnullam afferebat deformitatem: atque ignoti faciem ejus cum intuerentur, contemnebant; qui autem virtutem noverant, non poterant admirari satis. Quod ei usu venit, cum
anno-

annorum octoginta subsidio Thaco in Ægyptum ivisset, & in¹ acta cum suis accubisset, sine ullo tecto: stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis: neque huc amplius, quam pellis esset injecta, eodemque comites omnes accubissent, vestitu humili, atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem significaret, sed hominis non beatissimi suspensionem præberet. Hujus de adventu fama cum ad regios esset perlata, celeriter munera eo cujusque generis sunt allata. His quærentibus Agesilaum, vix fides facta est, unum esse ex his, qui tum accubabant. Qui, cum regis verbis, quæ attulerant, dedissent, ille præter vitulina, & ejusmodi genera obolonii, quæ præsens tempus desiderabat, nihil accepit, unguenta, coronas, secundamque mensam servis dispertiit: cætera referri jussit. Quo facto cum barbari magis etiam contemserunt, quod eum ignorantia bonarum rerum illa potissimum fumsisse arbitrabantur. Hic cum ex Ægypto reverteretur, donatus à rege Nectanebe ducentis viginti talentis, quæ ille muneri populo suo daret: venissetque in portum, qui Menelai vocatur, jacens in-

1. Sc. litore.

ter Cyrenas & Ægyptum, in morbum implicitus decessit. Ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt; atque ita domum retulerunt.

XVIII.

EUMENES.

CAPUT. I

EUMENES Cardianus. Hujus si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem major, sed multo illustrior, atque etiam honoratior: quod magnos homines virtute metimur, non fortuna. Nam cum ætas ejus cecidisset in ea tempora, quibus Macedones florerent, multum ei detraxit inter hos viventi, quod alienæ erat civitatis: neque aliud huic defuit, quam generosa stirps: et si ille domestico summo genere erat. Tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi indigne ferebant: neque tamen non patiebantur. Vincebat enim omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate, celeritate ingenii. Hic per adolescentulus ad amicitiam accessit Philippi

Philippi Amyntæ filii: brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebatur enim jam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum scribæ loco: quod multo apud Graios honorificentius est, quam apud Romanos. Nam apud nos revera, sicut sunt, mercenarii scribæ existimantur: at apud illos contrario nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide & industria cognita; quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitia apud Philippum annos septem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore præfuit etiam alteri equitum alæ, quæ *hetarica* appellabatur. Utrique autem in consilio semper affuit, & omnium rerum habitus est particeps.

CAP. II. Alexandro Babylone mortuo, cum regna singulis familiaribus dispertirentur, & summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens anulum suum¹ dederat Perdiccæ: ex quo omnes conjecerant, eum regnum ei commendasse, quoad liberi ejus in suam tutelam pervenissent: aberat enim Crate-
rus, & Antipater, qui antecedere hunc

1. MS. addit, daret, cumque.

videbantur: mortuus erat Hephæstio, quem unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fecerat: hoc tempore data est Eumeni Cappadocia, sive potius dicta. Nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adjunxerat magno studio, quod in homine fidem & industriam magnam videbat: non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere atque complecti. Neque vero hoc solus fecit, sed cæteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonatus Macedoniam præoccupare destinauerat. Is multis magnis¹ pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam defereret, ac secum faceret societatem. Cum perducere eum non posset, interficere conatus est: & fecisset, nisi ille clam noctu ex præsidiis ejus effugisset.

CAP. III. Interim conflata sunt illa bella quæ ad internecionem post Alexandri mortem gesta sunt. omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogeatur, tamen ami-

1. MS. addit, *que*.

cum non deseruit, neque salutis, quam fidei fuit cupidior. Præfecerat eum Perdicasei parti Asiæ, quæ inter Taurum montem jacet atque Hellepontum: & illum unum opposuerat Europæis adversariis. Ipse Egyptum oppugnatum a lversus Ptolemæum erat profectus. Eumenes cum neque magnas copias, neque firmas haberet, quod & inexercitatæ, & non multo ante erant contractæ: adventare autem dicerentur, Hellepontumque transisse Anti ater & Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri cum claritate tum usu belli præstantes (Macedones vero milites ea tunc erant fama, qua nunc Romani feruntur: etenim semper habitus sunt fortissimi, qui ¹ summam imperii potirentur) Eumenes intelligebat, si copiæ suæ cognoscerent, adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. Itaque hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent: & his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum, & prius in aciem exercitum eduxit, præliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus ar-

ma conferrent. Effecit etiam illud locorum præoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam pediatu quo erat deterior.

CAP. IV. Quorum acerrimo concursu cum magnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, & Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. Cum hoc concurrit ipse Eumenes. Qui cum inter se complexi, in terram ex equis decidissent, ut facile intelligi posset inimica mente contendisse, animoque magis etiam pugnassee, quam corpore: non prius distracti sunt, quam alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur, neque eo magis ex prælio excessit, sed acrius hostibus instituit. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis præterea, & maxime nobilibus captis, pedester exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petiit, quam cum impetrasset, in fide non mansit, & se, simul ac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum, ex acie semivivum elatum, recreare studuit. Cum id non potuisset, pro hominis dignitate, proque pristina amicitia (namque illo usus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere

funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remisit.

C A P. V. Hæc dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur à Seleuco & Antigono: rerumque summa ad Antipatrum deferitur. Hic, qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur, in his Eumenes. Hac ille perculsus plaga non succubuit, neque eo secius bellum administravit. Sed exiles res animi magnitudinem, etsi non frangebant, tamen imminuebant. Hunc persequens Antigonus, cum omni genere copiarum abundaret, sæpe in itineribus vexabatur: neque unquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus pauci possent multis resistere. Sed extremo tempore cum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. Hinc tamen multis suis amissis, se expedivit, & in castellum Phrygiæ, quod Nora appellatur confugit. In quo cum circumfederetur, & vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitandi: callidum fuit ejus inventum, quemadmodum stans jumentum calefieri exerceri; posset, quo libentius & cibo uteretur, & à corporis motu non removeretur, substringebat

gebat caput loro altius, quam ut prioribus pedibus plane terram posset attingere, deinde post verberibus, cogebat exsultare, & calces remittere. Qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurreret. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, ut iumenta æque nitida ex castello educeret, cum complures menses in obsidione fuisset, ac si in campestribus ea locis habuisset. In hac conclusione, quotiescunque voluit, apparatus & munitiones Antigoni alias incendit, alias disjecit. Tenuit autem se uno loco, quamdiu fuit hiems. Quod castrum¹ sub dio habere non poterat ver- appropinquabat, simulata deditione, dum de conditionibus tractat, præfectis Antigoni imposuit. seque ac suos omnes extraxit incolumes.

C A P. V I. Ad hunc Olympias, mater quæ fuerat Alexandri, cum literas & nuntios misisset in Asiam consultum, *utrum repetitum*² *Macedoniam veniret* (nam tum in Epiro habitabat) & *eas res occuparet*: huic ille primum suavit, *ne se moveret & expectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur. Sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium injuriarum obli-*

1. Alii, subsidia. 2. Alii, iret Macedoniam.

sceretur, & in neminem acerbiore uteretur imperio. Horum nihil ea fecit. Nam & in Macedoniam profecta est, & ibi crudelissime se gessit. Petiit autem ab Eumene absente, ne pateretur, Philippi domus & familia inimicissimos stirpem quoque interimere; ferretque opem liberis Alexandri. Quam veniam si daret, quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. Id quo facilius faceret, se omnibus praefectis, qui in officio manebant, misisse literas ut ei parerent, ejusque consiliis uterentur. His rebus Eumenes permotus satius duxit, si ita tulisset fortuna, perire benemeritis referentem gratiam, quam ingratum vivere.

C A P. VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigonum comparavit. Quod una erant Macedones complures nobiles, in his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem: ¹ Antigonus, cujus sub imperio phalanx erat Macedonum, invidiam verens, quam tamen effugere non potuit, si potius ipse alienigena summi imperii potiretur, quam alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo: in principiis nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eoque tellam auream cum sceptro ac

1. Alii, *Antigenes*. Alii, *Tentamus*. Polienus *Tentamates*,
diade-

diademate iussit poni, eoque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur. Credens minore se invidia fore si specie imperii nominisque simulatione Alexandri, bellum videretur administrare. Quod & fecit: nam cum non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat, cum tamen per eum unum gererentur omnia.

CAP. VIII. Hic in Parætacis cum Antigono confligit, non acie instructa, sed in itinere, eumque male acceptum in Mediam hiematum coegit redire. Ipse in finitima regione Persidis hiematum copias divisit, non ut voluit, sed¹ ut militum cogebat voluntas. Namque illa phalanx Alexandri Magni, quæ Asiam peragraverat, deviceratque Persas, inveterata cum gloria tum etiam licentia, non parere se ducibus sed imperare postulabat: ut nunc veterani faciunt nostri. Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt sua intemperantia nimiaque licentia, ut omnia perdant; neque minus eos cum quibus steterint, quam adversus quos fecerint. Quod si quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat: neque rem

1. Alii, *militum id cogebat.*

ullam nisi tempus, interesse judicet. Sed ad illos revertar. Hiberna sumserant non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam: longeque inter se discesserant. Hoc Antigonus cum comperisset, intelligeretque se parem non esse paratis adversariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. Duæ erant viæ, qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adversariorum hibernacula posset perveniri. Quarum brevior per loca deserta, quæ nemo incolebat propter aquæ inopiam; cæterum dierum erat fere decem. Illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum: sed erat copiosa, omniumque rerum abundans. Hac si proficisceretur, intelligebat prius adversarios rescituros de suo adventu, quam ipse tertiam partem confecisset itineris. Sin per loca sola contenderet, sperabat se imprudentem hostem oppressurum. Ad hanc rem conficiendam imperavit quam plurimos utres atque etiam culleos comparari: post hæc pabulum: præterea cibaria cocta decem dierum, utque quam minime fieret ignis in castris. Iter quod habebat, omnes celat.

C A P. IX. Sic paratus, quæ constituerat proficiscitur. Dimidium fere spatium confe-

confecerat, cum ex fumo castrorum ejus, suspicio allata est ad Eumenem, hostem appropinquare. Conveniunt duces; quaeritur *quid opus sit factu*. Intelligebant omnes tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quam Antigonus affuturus videbatur. Hic omnibus titubantibus & de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, *si celeritatem velint adhibere, & imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum. Nam quod diebus quinque hostis transire posset, se effecturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur: quare circumirent, suas quisque copias contraheret*. Ad Antigoni autem refrenandum impetum tale capit consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum, hisque praecepit, ut prima nocte quam latissime possint, ignes faciant quam maximos: atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos reddant: & assimulata castrorum consuetudine suspicionem injiciant hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse prænuntiaturum: idemque postera nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter praeceptum curant. Antigonus tenebris obortis ignes conspi-

1. MS. *fidus*.

G

catur:

catur : credit de suo adventu esse auditum, & adversarios illuc suas contraxisse copias. Mutat consilium, & quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum. & illum anfractum longiorem copiosæ viæ capit, ibique diem unum operitur ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda jumenta, quo integro exercitu decerneret.

CAP. X. Hic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio, celeritatemque impedivit ejus : neque tamen multum profecit. Nam invidia ducum, cum qui- tus erat, perfidiaque militum Macedonum veteranorum, cum superior prælio discessisset, Antigono est deditus, cum exercitus ei ter ante separatis temporibus jurasset, se eum defensurum nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtreçtatio, ut fidem amittere mallent, quam eum non prodere. Atque hunc Antigonus, cum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adjuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere jam apparebat omnibus. Imminere enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemæus, opibus jam valentes : cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum.

Sed

Sed non passi sunt hi, qui circa erant: quod videbant, Eumene recepto, omnes præ illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut nisi magna spe maximarum rerum, leniri non posset.

CAP. XI. Itaque cum eum in custodiam dedisset, & præfectus custodum quæfisset, *quemadmodum servari vellet; ut acerrimum, inquit, leonem, aut ferocissimum elephantum.* Nondum enim statuerat, servaret eum, nec ne. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum: & qui propter odium fructum oculis ejus casu capere vellent; & qui propter veterem amicitiam colloqui, consolariq; cuperent: multi etiam qui ejus formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu tamq; valde timuissent, cujus in perniciæ positam spem habuissent victoriæ. At Eumenes, cum diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodia, *se mirari quare jam tertium diem sic teneretur. Non enim hoc convenire Antigoni prudentia, ut sic se uteretur victo. Quin aut interfici, aut missum fieri juberet.* Hic cum ferocius Onomarcho loqui videretur, quid? tu, inquit, animo sisto eras, cur non in pralio cecidisti potius, quam in potestatem

inimici venires ? Huic Eumenes, utinam quidem istud evenisset, inquit : sed eo non accidit, quod nunquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit. Non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decidi. Neque id falsum. Nam & dignitate fuit honesta, & viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore, quam figura venusta.

C A P. XII. De hoc Antigonus cum solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hic cum plerique omnes primo perturbati admirarentur, non jam de eo sumtum esse supplicium, à quo tot annos atro essent male habiti, ut saepe ad desperationem forent adducti, quique maximos duces interfecisset : denique in quo uno esset tantum, ut, quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent ; interfecto, nihil habituri negotii essent : postremo, si illi redderet salutem, quærebant, quibus amicis esset usus ? sese enim cum Eumene apud eum non futuros. Hic cognita consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum autem cum jam vereretur, ne qua seditio exercitus orieretur, vetuit ad eum quenquam admitti, & quotidianum victum amoveri jussit, nam negabat se ei vim

vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius, quam tri-
dum, fame fatigatus, cum castra move-
rentur, insciente Antigono, jugulatus est
à custodibus.

C A P. XII. Sic Eumenes annorum
quinque & quadraginta, cum ab anno vi-
gesimo, uti supra ostendimus, septem an-
nos Philippo apparuisset. & tredecim apud
Alexandrum eundem locum obtinuisset, in
his uni equitum alæ præfuisse, post au-
tem Alexandri Magni mortem, imperator
exercitus duxisset, summosque duces par-
tim repulisset, partim interfecisset; captus
non Antigoni virtute, sed Macedonum
perjario, talem habuit exitum vitæ. De
quo quanta fuerit omnium opinio eorum,
qui post Alexandrum Magnum *reges* sunt
appellati ex hoc facillime potest judica-
ri, quod nemo Eumene vivo *rex* appel-
latus est, sed *præfectus*. Iidem post hujus
occasum, statim regium ornatum nomen-
que sumserunt: neque quod initio prædi-
carunt, *se Alexandri liberis regnum serva-*
re, id præstare voluerunt; & uno propu-
gnatore sublato, quid sentirent, aperue-
runt. Hujus sceleris principes fuerunt
Antigonus, Ptolemæus, Seleucus, Lyfi-

1. MS. participes.

machus, Cassander. Antigonus autem Eumeneum mortuum, propinquis ejus sepeliendum tradidit. Hi militari honesto funere, comitante toto exercitu, humaverunt: ossaque ejus in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque ejus deportanda curarunt.

XIX.

P H O C I O N.

CAPUT. I.

PHOCION Atheniensis etsi sæpe exercitibus præfuit, summosque magistratus cepit, tamen multo ejus notior integritas est vitæ, quam rei militaris labor. Itaque hujus memoria est nulla, illius autem magna fama: ex quo, cognomine *Bonus* est appellatus. Fuit enim perpetuo pauper, cum ditissimus esse posset propter frequentes delatos honores, potestatesque summas, quæ ei à populo dabantur. Hic cum à rege Philippo munera magnæ pecuniæ repudiaret, legatique hortarentur accipere, simulque admonerent, si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summa

ma paupertate tantam paternam tueri gloriam : his ille, *si mei similes erunt, idem hic*, inquit, *agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit : sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

CAP. II. Eidem cum prope ad annum octogesimum prospera mansisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium. Primo cum Demade de urbe tradenda Antipatro consenserat : ejusque consilio Demosthenes cum cæteris, qui bene de republica mereri existimabantur, plebiscito in exilium erant expulsi. Neque in eo solum offenderat, quod patriæ male consuluerat, sed etiam quod amicitiae fidem non præstiterat. Namque auctus adjutusque à Demosthene, eum, quem tenebat, ascenderat gradum, cum adversus Charetem eum subornaret : ab eodem in judiciis, cum capitis causam diceret, defensus, aliquoties liberatus discesserat. Hunc non solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit. Concidit autem maxime uno crimine, quia cum apud eum summum esset imperium populi, & Nicanorem Cassandri præfectum insidiari Piræeo Athenien-

* 1. MS. meriti. 2. MS. quod.

sum à Dercyllo moneretur ; idemque postulare, *ut provideret, ne comitatibus civitas privaretur* : ¹ hic, audiente populo, Phocion *negavit esse periculum, seque ejus rei obsidem fore pollicitus est*. Neque ita multo post Nicanor Piræo est positus. Ad quem recuperandum, sine quo Athenæ omnino esse non possant, cum populus armatus concurrisset ; ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem præesse voluit.

C A P. III. Erant eo tempore Athenis duæ factiones : quarum una populi causam agebat, altera optimatum. In hac erant Phocion & Demetrius Phalereus. Harum utraque Macedonum patrocinis ² nitebatur. Nam populares Polyperchonti favebant : optimates cum Cassandro sentiebant. Interim à Polyperconte Cassander Macedonia pulsus est : quo facto populus superior factus, statim duces adversariæ factionis capitis damnatos patria pepulit : in his Phocionem & Demetrium Phalercum : deque ea re legatos ad Polyperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Huc eodem profectus est Phocion. Quo ut venit, causam apud Philippum regem verbo, reipsa

¹. MS. huic. ². MS. utebantur.

quidem apud Polyperchontem iussus est dicere. Namque is tum regis rebus præerat. Hic cum ab Agnonide accusatus esset, quod Pyræum Nicanori prodidisset: ex consilii sententia in custodiam conjectus, Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

C A P. IV. Huc ubi perventum est, cum propter ætatem pedibus jam non valeret, vehiculoque portaretur, magni concursus sunt facti; cum alii reminiscentes veteris famæ, ætatis misererentur; plurimi vero ira exacuerentur, propter proditiōis suspicionem iræi: maximeque, quod adversus populi commoda in senectute steterat. Qua de re ne perorandi quidem ei data est facultas, & dicendi causam. Inde iudicio legitimis quibusdam confectis damnatus, traditus est undecim viris, quibus ad supplicium, more Atheniensium publice dammati tradi solent. Hic cum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is cum lacrymans dixisset, *O quam indigna perpetaris Phocion!* Iuic ille, *at non inopinata*, inquit. *Hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* In hoc tantum fuit orium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque à servis sepultus est.

XX.

TIMOLEON.

CAPUT I.

TIMOLEON Corinthius. Sine dubio magnus omnium iudicio hic vir extitit. Namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut & patriam, in qua erat natus, oppressam à tyranno liberaret, & à Syracusis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret: totamque Siciliam multos annos bello vexatam, à barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. Sed in his rebus non simplici fortuna conflictatus est, & id quod difficilium putatur, multo sapientius tulit secundam, quam adversam fortunam. Nam cum frater ejus Timophanes, dux à Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupasset, participesque regni posset esse: tantum absuit à societate sceleris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris saluti: & patriæ legibus obtemperare¹ satius duxerit, quam

¹ Alii, sanctius.

imperare patriæ. Hac mente, per haruspice-
cem communemque affinem, cui soror
ex eisdem parentibus nata nupta erat,
fratrem tyrannum interficiendum curavit.
Ipse non modo manus non attulit, sed ne
aspicere quidem fraternum sanguinem vo-
luit. Nam dum res conficeretur, procul in
præsidio fuit, ne quis satelles posset suc-
currere. Hoc præclarissimum ejus facinus
non pari modo probatum est ab omnibus :
nonnulli enim *lesam ab eo pietatem* puta-
bant, & invidia laudem virtutis obtere-
bant. Mater vero post id factum, neque
domum ad se filium admisit, neque aspe-
xit, quin eum *fratricidam impiumque* de-
testans compellaret. Quibus rebus ille
adeo est commotus, ut nonnunquam vi-
tæ finem facere voluerit, atque ex ingra-
torum hominum conspectu morte dece-
dere.

C A P. II. Interim Dione Syracusis in-
terfecto, Dionysius rursus Syracusarum
potitus est : cujus adversarii opem à Co-
rinthiis petiverunt, ducemque quo in bel-
lo uterentur postularunt. Huc Timoleon
missus incredibili felicitate, Dionysium
tota Sicilia depulit; cum interficere posset,
noluit : tutoque ut Corinthum perveniret
effecit : quod utrorumque Dionysiorum
G v j opibus

epibus Corinthii sæpe adjuti fuerant. Cujus benignitatis memoriam volebat extarre: eamque præclaram victoriam ducebat, in qua plus esset clementiæ, quam crudelitatis: postremo, ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem & ex quanto regno ad quam fortunam detrussisset. Post Dionysii decessum cum Iceta bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio, quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quod ipse expulso Dionysio imperium dimittere noluit. Hoc superato Timoleon maximas copias Carthagenensium apud Crimessum flumen fugavit: ac satis habere coegit, si liceret Africam obtinere, qui jam complures annos possessionem Siciliæ tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem bellicosum & potentem, qui tyrannos adjutum in Siciliam venerat.

C A P. III. Quibus rebus confectis, cum propter diuturnitatem belli non solum regiones, sed etiam urbes desertas videret, conquirit, quos potuit, primum Siculos; deinde Corintho arcessivit colonos, quod ab his initio Syracusæ erant conditæ. Civibus veteribus sua restituit, novis bello vacuefactis possessiones divisit, urbium mœnia disjecta, sanaque deleta
re-

refecit, civitatibus leges libertatemque reddidit, ex maximo bello tantum otium toti insulæ conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi qui initio deduxerunt, videretur. Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem oblidendam, à fundamentis disjecit: cætera tyrannidis propugnacula demolitus est, deditque operam ut quam minime multa vestigia servitutis manerent. Cum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret; maluit se diligi, quam metui. Itaque cum primum potuit, imperium deposuit, & privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. Neque vero id imperite fecit: nam quod cæteri reges imperio vix potuerunt, hic benevolentia tenuit. Nullius honos huic defuit: neque postea Syracusis res ulla gesta est publica, de qua prius sit decretum, quam Timoleontis sententia cognita. Nullius unquam consilium non modo antelarum, sed ne comparatum quidem est. Neque id magis benevolentia factum est, quam prudentia.

CAP. IV. Hic cum ætate jam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum

rum amisit. Quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque rebus interfuerit. Veniebat autem in theatrum, cum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus jumentis junctis, atque ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat: neque hoc illi quisquam tribuebat superbiæ. Nihil enim unquam neque insolens, neque gloriosum, ex ore ejus exiit: qui quidem, cum suas laudes audiret prædicari, nunquam aliud dixit, quam se in ea re maximas diis gratias agere atque habere, quod cum Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent. Nihil enim rerum humanarum sine deorum numine ¹ agi putabat.

CAP. V. Itaque suæ domi sacellum *αὐτοματίας* constituerat, idque sanctissime colebat. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam prælia maxima natali die suo fecit omnia: quo factum est, ut ejusdem natalem, festum haberet universa Sicilia. Huic quidam Laphystius, homo petulans & ingratus, vadimonium cum vellet imponere, quod *cum illo se lege agere* diceret, & com-

1. MS. ger. 2. MS. *Lamestius*.

plures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coercere conarentur: Timoleon oravit omnes, *ne id facerent. Namque id ut Laphystio caterisque liceret, se maximos labores summaque adiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus quod quisque vellet legibus experiri liceret. Idem, cum quidam Laphystii similis, nomine Demænetus in concione populi, de rebus gestis ejus detrahare cœpisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta: dixit, nunc demum se voti esse ¹ damnatum. Namque hac à diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restituerent Syracusanis, in qua cuivis liceret de quo vellet impune dicere. Hic cum diem supremum obiisset, publice à Syracusanis, in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, tota celebrante Sicilia, sepultus est.*

¹. MS. *compositum*.

XXI.

DE REGIBUS.

CAPUT I.

HI fere fuerunt Græciæ gentis duces, qui memoria digni¹ videantur, præter Reges. Namque eos attingere nolumus. Quod omnium res gestæ separatim sunt relatæ: neque tamen hi admodum sunt multi. Lacedæmonius autem Agestilaus, nomine non potestate fuit rex, sicut cæteri Spartani. Ex his vero qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt (ut nos judicamus) Persarum Cyrus, & Darius Histaspis filius: quorum uterque privatus virtute regnum est adeptus. Prior horum apud Messagetis in prælio cecidit. Darius senectute diem obiit supremum. Tres sunt præerea ejusdem generis, Xerxes, & duo Artaxerxes, Macrochir & Mnemon. Xerxim xime est illustre, quod maximis post hominum memoriam exercitibus, terra marique bellum intulit Græciæ. At Macrochir præci-

1. MS. videbantur.

cipuam habet laudem amplissimæ pulcher-
rimaque corporis formæ: quam incredi-
bili ornavit virtute belli. Namque illo Per-
sarum nemo fuit manu fortior. Mnemon
autem justitiæ fama floruit. Nam cum ma-
tris suæ scelere amisisset uxorem, tantum
indulsit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex
his duo eodem nomine, morbo naturæ
debitum reddiderunt: tertius ab Artabano
præfecto ferro interfectus est.

CAP. II. Ex Macedonum autem gen-
te duo multo ceteros antecesserunt re-
rum gestarum gloria: Philippus Amyn-
tæ filius, & Alexander magnus. Horum
alter Babylone morbo consumtus est. Phi-
lippus Agis à Pausania, cum spectatum
ludos irer, juxta Theatrum occisus est.
Unus Epirotæ Pyrrhus, qui cum P. R.
bellavit. Is cum Argos oppidum oppug-
naret in Peloponneso, lapide inus inter-
iit. Unus item Siculus Dionysius prior.
Nam & manu fortis, & belli peritus fuit.
&, id quod in tyranno non facile reper-
tur, minime libidinosus, non luxuriosus,
non avarus, nullius rei denique cupidus,
nisi singularis perpetuique imperii, ob eam-
que rem crudelis. Nam dum id studuit
munire nullius pepercit vitæ, quem ejus

1. Sic MS. Alii, *genere*.

insidiatorem putaret. Hic cum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna retinuit felicitate, majorque annos sexaginta natus decessit florente regno. Neque in tam multis annis cujusquam ex sua stirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multique ei nati essent.

C A P. III. Fuerunt præterea ¹ multi Reges ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum ejus imperia ceperunt. In his Antigonus, & hujus filius Demetrius, Lysimachus, Seleucus, Ptolemæus. Ex his Antigonus, cum adversus Seleucum, Lysimachumque dimicaret, in prælio occisus est. Pari leto affectus est Lysimachus à Seleuco. Nam societate dissoluta, bellum inter se gesserunt. At Demetrius cum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset; captus bello, in custodia, focer generi, perit morbo. Neque ita multo post, Seleucus à Ptolemæo Cerauno dolo interfectus est: quem ille à patre expulsus Alexandria, alienarum opum indigentem receperat. Ipse autem Ptolemæus cum vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum

¹ MS. magni.

putamus, non incommodum videtur, non præterire Hamilcarem & Hannibalem: quos & animi magnitudine & calliditate, omnes in Africa natos præstitisse constat.

XXII.

HAMILCAR.

CAPUT. I.

HAMILCAR, Hannibalis filius cognomine Barcas, Carthagenensis, primo Punico bello, sed temporibus extremis, admodum adolescentulus in Sicilia præesse cœpit exercitui. Cum ante ejus adventum & mari & terra male res gererentur Carthagenensium, ipse ubi adfuit, nunquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit: sæpeque e contrario occasione data lacessivit, semperque superior discessit. Quo facto, cum pene omnia in Sicilia Pœni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthagenenses classe apud Insulas Ægates à C. Lutatio Consule Romanorum superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt

Ha-

Hamilcaris. Ille etsi flagrabat ¹ bellandi cupiditate, tamen paei serviendum putavit, quod patriam exhaustam sumtibus, diutius calamitates belli ferre non posse intelligebat: sed ita, ut statim mente agitaret, si paululum modo res essent refectionæ, bellum ² renovare, Romanosque armis persequi, donicum aut ³ vi certe vicissent, aut victi ⁴ manum dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit: in qua tanta fuit ferocia, ut cum Catulus *negaret se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerunt, armis relictis, Sicilia decederent: succumbente patria, ipse periturum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret. Non enim suæ esse virtutis arma à patria accepta adversus hostes, adversariis tradere.* Hujus pertinaciæ cessit Catulus.

CAP. II. At ille, ut Carthaginem venit, multo aliter ac sperabat Rempublicam se habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali tantum exarsit intestinum bellum, ut nunquam pari periculo fuerit Carthago, nisi cum deleta est. Primo mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, desceiverunt: quorum numerus erat viginti millium. Hi totam

1. MS. belli. 2. revocare. 3. Abest a MS. 4. Alii, manus.

abalienarunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeo sunt Pœni perterriti, ut auxilia etiam à Romanis petiverint, eaque impetraverint. Sed extremo, cum prope jam ad desperationem pervenissent Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solum hostes à muris Carthaginis removit, cum amplius centum millia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi, plures fame quam ferro interirent. Omnia oppida abalienata, in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africae, restituit patriæ. Neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit, tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse.

C A P. III. Rebus his ex sententia peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem, annorum novem. Erat præterea cum eo adolescens illustris, & formosus Hasdrubal: quem nonnulli diligi turpius, quam par erat ab Hamilcare, loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est,

est, ut à præfecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, quod moribus eorum non poterat interdici socero gener. De hoc ideo mentionem fecimus, quod Hamilcare occiso ille exercitui præfuit, resque magnas gessit: & princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginiensium: ejusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

CAP. IV. At Hamilcar posteaquam mare transiit, in Hispaniamq; venit, magnas res secunda gessit fortuna: maximas bellicosissimasque gentes subegit: equis, armis, viris, pecunia, totam locupletavit Africam. Hic cum in Italiam bellum inferre medicaretur, nono anno postquam in Hispaniam venerat, in prælio pugnans adversus Vettones occisus est. Hujus perpetuum odium erga Romanos maxime concitasse videtur secundum bellum Punicum. Namque Hannibal filius ejus, assiduus patris obtestationibus eo est perductus, ut interire, quam Romanos non experiri, mallet.

XXIII.

HANNIBAL.

CAPUT I.

HANNIBAL Hamilcaris filius Carthaginensis. Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit, non est inficiandum, Hannibalem tanto præstitisse cæteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedit fortitudine cunctas nationes. Nam quotiescunque cum eo congressus est in Italia, semper discessit superior. Quod nisi domi civium suorum invidia debilitatus esset, Romanos videretur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. Hic autem velut hæreditate relictum odium paternum erga Romanos sic confirmavit, ut prius animam, quam id deposuerit: qui quidem cum patria pulsus esset, & alienarum opum indigeret, nunquam destiterit animo bellare cum Romanis.

i MS. conservavit.

CAP.

CAP. II. Nam ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis: omnium his temporibus potentissimus Rex Antiochus fuit. Hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque à rubro mari arma conatus sit inferre Italiæ; ad quem cum legati venissent Romani, qui de ejus voluntate explorarent, darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis corruptum alia atque antea sentire: neque id frustra fecissent; idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consiliis segregari vidisset: tempore dato adiit regem, eique cum multa de fide sua & odio in Romanos commemorasset, hoc adjunxit: *Pater, inquit, meus Hamilcar puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens, Carthagine Jovi optimo maximo hostias immolavit: quæ divina res dum conficiebatur, quæsiuit à me, vellemne secum in castra proficisci? id cum libenter accepiſsem, atque ab eo petere cœpiſsem, ne dubitaret ducere: tum ille, faciam, inquit, si fidem mihi, quam posulo, dederis. Simulque ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat: eamque cæteris remotis, tenentem, jurare jussit, nunquam me in amicitia cum Romanis fore. Id*

*ego iusjurandum patri datum usque ad hanc
diem ita conservavi, ut nemini dubium
esse debeat, quin reliquo tempore eadem men-
te sim futurus. Quare si quid amice de Ro-
manis cogitabis; non imprudenter feceris, si
me celaris. Cum quidem bellum parabis, te
ipsum frustraberis, si non me in eo principem
posueris.*

CAP. III. Hac igitur ætate cum pa-
tre in Hispaniam profectus est, cujus post
obitum Hasdrubale imperatore suffecto,
equitatu omni præfuit. Hoc quoque in-
terfecto, exercitus summam imperii ad
eum detulit. Id Carthaginem delatum,
publice comprobatum est. Sic Hannibal
minor quinque & viginti annis natus, im-
perator factus proximo triennio omnes
gentes Hispaniæ bello subegit. Saguntum,
fœderatam civitatem, vi expugnavit. Tres
exercitus maximos comparavit. Ex his u-
num in Africam misit, alterum cum Has-
drubale fratre in Hispania reliquit, ter-
tium in Italiam secum duxit. Saltum Py-
renæum transiit. Quacunque iter fecit,
cum omnibus incolis confligit. Neminem,
nisi victum, dimisit. Ad Alpes postea-
quam venit, quæ Italiam à Gallia sejun-

1. MS. *atque*. 2. MS. addit, *qua diximus*.

gunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum, præter Herculem Graium, transierat (quo factò is hodie saltus Graius appellatur:) Alpico conantes prohibere transitum concidit, loca patefecit, itinera muniit, effecitque, ut ea elephanta¹ ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. Hac copias traduxit, in Italiamque pervenit.

CAP. IV. Conflixerat apud² Rhodanum cum P. Cornelio Scipione Cos. eumque pepulerat. Cum hoc eodem de Clastidio apud Padum decernit: saucium inde ac fugatum dimittit. Tertio idem Scipio cum collega Tiberio Longo apud Trebiam adversus eum venit. Cum his manum conferuit: utrosque profligavit. Inde per Ligures Apenninum transiit, petens Etruriam. Hoc itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea nunquam dextero æque bene usus sit: qua valetudine cum etiam tum premeretur, leticaque ferretur, C. Flaminium Cos. apud Trasimenum cum exercitu insidiis circumventum occidit, neque multo post C. Centenium prætorem, cum delecta manu saltus occupantem. Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt

1. MS. *oneratus*. — 2. Alii, *Ticinum*.

duo Consules, C. Terentius Varro, & L. Paullus Æmilius. Utriusque exercitus uno prælio fugavit: L. Paullum Consulem occidit, & aliquot præterea Consulares. In his ¹ Cn. Servilius Geminus, qui anno superiore fuerat Consul.

CAP. V. Hac pugna pugnata, Romam profectus est nullo resistente. In propinquis urbis montibus moratus est. Cum aliquod ibi dies castra habuisset, & reverteretur Capuam: Q. Fabius Maximus dictatur Rom. in agro Falerno se ei objecit, Hinc, clausus locorum angustiis, noctu sine ullo detrimento exercitus se expedit. Fabio callidissimo imperatori dedit verba. Namque obducta nocte, sarmenta in cornibus ² jumentorum deligata incendit, ejusdem generis multitudinem magnam dispersatam immisit. Quo repentino objectu viso, tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam non ita multis diebus M. Minutius Rufus magistrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo perductum in prælium fugavit. T. Sempronius Gracchus iterum Consulem in Lucanis absens in insidias inductum sustulit. M. Claudium

1. Alii, *Publium*. 2. MS. *juuencorum*.

Marcellum quinquies Consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare prælia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. Quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

CAP. VI. Hic invictus patriam defensum revocatus, bellum gessit adversus P. Scipionis filium, quem ipse primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugaverat. Cum hoc exhaustis jam patriæ facultatibus, cupivit inpræsentiarum bellum componere, quo valentior postea congredederetur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Post id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem confligit: pulsus (incredibile dictu) biduo & duabus noctibus Adrumetum pervenit, quod abest à Zama circiter millia passuum trecenta. In hac fuga Numidæ, qui simul cum eo acie exceſſerant, insidiati sunt ei: quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Adrumeti reliquos ex fuga collegit. Novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

CAP. VII. Cum in apparando acerri-
me esset occupatus, Carthaginienses bel-
lum cum Romanis composuerunt. Ille ni-
hilo secius exercitui postea præfuit, res-
que in Africa gessit: itemque Mago frater
ejus, usque ad P. Sulpicium & C. Aure-
lium Consules. His enim magistratibus
legati Carthaginienses Romam venerunt,
*qui Senatui Populoque Romano gratias age-
rent, quod cum his pacem fecissent, ob eam-
que rem corona aurea eos donarent, simul-
que peterent, ut obsides eorum Fregellis
essent, captivique redderentur.* His ex Se-
natus consulto responsum est, *munus eo-
rum gratum acceptumque esse: obsides, quo
loco rogarent, futuros: captivos non remissa-
ros, quod Hannibalem, cujus opera susce-
ptum bellum foret, inimicissimum nominini Ro-
mano, & nunc cum imperio apud exercitum
haberent, itemque fratrem ejus Magonem.*
Hoc responso Carthaginienses cognito,
Hannibalem domum Magonemque revo-
carunt, Hic, ut rediit, prætor factus est,
postquam rex fuerat, anno secundo & vi-
gesimo. Ut enim Romæ Consules, sic
Carthagine quotannis annui bini reges
creabantur. In eo magistratu pari diligen-
tia se Hannibal præbuit, ac fuerat in bello.
Namque effecit, ex novis vestigalibus non

solum ut esset pecunia, quæ Romanis ex fœdere penderetur, sed etiam superesset, quæ in ærario ¹ poneretur. Deinde anno post præturam, Marco Claudio, Lucio Furio Coss. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui expolcendi gratia missos ratus, priusquam his Senatus daretur, navem conscendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hac re palam facta Pœni naves duas, quæ eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt. Bona ejus publicarunt, domum à fundamentis disjecerunt, ipsum exulem judicarunt.

C A P. VIII. At Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minucio Coss. cum quinque navibus Africam accessit: in finibus Cyrenæorum, si forte Carthaginenses ad bellum Antiochi spe fiduciaq; inducere posset: cui jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam profisceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Pœni resciverunt, Magonem eadem, qua fratrem absentem, pœna affecerunt. Illi desperatis rebus cum solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex

1. MS. *reponeretur.*

memoria prodita est. Namque alii naufragio, alii à servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem, si tam in agendo bello parere voluisset consiliis ejus, quam in suscipiendo instituerat, propius Tyberi quam Thermopylis, de summa imperii dimicasset. Quem etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla deseruit in re. Præfuit paucis navibus, quas ex Syria jussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari confligit. Quo cum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

CAP. IX. Antiocho fugato, verens ne dederetur, quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem, Cretam ad Gortynio: ¹ venit, ut ibi quo se conferret consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid prævidisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam enim secum pecuniam portabat, de qua sciebat exisse famam: Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo: summas operit auro & argento. Has Gortyniis præsentibus deponit in Templo Dianæ, simul

1. MS. pervenit.

lans, *se suas fortunas illorum fidei credere.* His in errorem ductis statuas æneas, quas secum portabat, omnes sua pecunia complet, easque in propatulo domi abjicit. Gortyni templum magna cura custodiunt, non tam à cæteris, quam ab Hannibale, ne quid ille, inscientibus his, tolleret, secumque portaret.

C A P. X. Sic conservatis suis rebus Pœnus, illis Cretensis omnibus, ad Prusiam in Pontum pervenit: apud quem eodem animo fuit erga Italiam, neque aliud quicquam egit, quam regem armavit & excitavit adversus Romanos. Quem cum videret domesticis rebus minus esse robustum, conciliabat cæteros Reges, adjungebatque bellicosas nationes. Dissidebat ab eo Pergamenus Rex Eumenes, Romanis amicissimus, bellumque inter cos gerebatur & mari & terra: quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi. Sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum societatem: quem si removisset, faciliora sibi cætera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum talem inierat rationem. Classe paucis diebus erant decertaturi. Superabatur navium multitudine. Dolo erat pugnandum. Cum par non esset armis, imperavit quam plurimas venenatas

nenatas serpentes vivas colligi, easque in vasa fictilia conjici. Harum cum confecisset magnam multitudinem, die ipso, quo facturus erat navale praelium classarios convocat, hisque praecepit, *omnes ut in unam Eumenis Regis concurrant navem, à ceteris tantum satis habeant se defendere. Id facile illos serpentium multitudine consecuturos. Rex autem qua nave veheretur, ut scirent, se facturum: quem si aut cepissent, aut interfecissent, magno his pollicetur premio fore.*

CAP. XI. Tali cohortatione militum facta, classis ab utrisque in praelium deducitur. Quarum acie constituta, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit: qui ubi ad naves adversariorum pervenit; epistolam ostendens, *se regem professus est querere.* Statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat ¹ aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius ducis nave declarata suis, eodem unde ierat, ² se recepit. At Eumenes soluta epistola nihil in ea reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. Cujus etsi causam mirabatur, neque reperiabatur, tamen prae-

1. MS. addit, *quin.* 2. MS. addit, *digressus.*

lium statim committere non dubitavit. Horum in concursu Bithyni, Hannibalis præcepto, universi navem Eumenis adoriuntur: quorum vim cum Rex sustinere non posset, fuga salutem petiit: quam consecutus non esset, nisi intra sua præsidia se recepisset, quæ in proximo litore erant collocata. Reliquæ Pergamenæ naves cum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, conjici cœpta sunt: quæ jacta initio risum pugnantibus excitarunt, neque, quare id fieret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, nova re perterriti, cum quid potissimum vitarent non viderent, puppes averterunt, seque ad sua castra nautica retulerunt, Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit, neque tum solum, sed sæpe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

CAP. XII. Quæ dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiæ Romæ apud L. Quintium Flaminium Consulem cœnarent, atque ibi de Hannibale mentione facta, ex his unus diceret, *eum in Prusia regno esse*. Id postero die Flaminius Senatui detulit. Patres Conscripti,
qui

qui Hannibale vivo nunquam se sine infidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flaminium, qui à Rege peterent, *ne inimicissimum suum secum haberet, sibi que ut dederet.* His prusias negare aulus non est: illud recusavit, *ne id à se fieri postularent, quod adversus jus hospitii esset: ipsi si possent, comprehenderent: locum ubi esset facile inventuros.* Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab Rege datum erat muneri: idque sic ædificarat, ut in omnibus partibus ædificii exitus haberet, semper verens, ne usu veniret, quod accidit. Huc cum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum ejus circumdeditissent, puer ab janua prospiciens Hannibali dixit, *plures prater consuetudinem armatos apparere.* Qui imperavit ei, *ut omnes fores ædificii circumiret, ac propere sibi renuntiaret, num eodem modo undique obsideretur.* Puer cum celeriter, quid esset, renuntiasset, omnesque exitus occupatos ostendisset: sensit id non fortuito factum, sed se peti, neque sibi diutius vitam esse retinendam. Quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum, venenum, quod semper secum habere consueverat, lumisit.

CAP. XIII. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. Quibus consiliis interierit, non convenit. Nam Atticus, Marco Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone Coss. mortuum in annali suo scriptum reliquit. At Polybius L. Æmilio Paulo, & Cn. Bæbio Tamphilo: Sulpitius autem, P. Cornelio Cethego, M. Bæbio Tamphilo. Atque hic tantus vir tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit literis. Namque aliquot ejus libri sunt Græco sermone confecti: in his ad Rhodios *de Cn. Manlii Vulsonis in Asia rebus gestis*. Hujus bella multi memoriæ prodiderunt: sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Philænius & Sosilus Lacedæmonius. Atque hoc Sosilo Hannibal literarum Græcarum utilis est doctore. Sed nunc tempus est hujus libri facere finem, & *Romanorum explicare Imperatores*, quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.

XXIV.

M. P O R C I U S C A T O,

Ex Lib. II. Corn. Nepotis.

C A P U T I.

C A T O ortus municipio Tusculo adolescentulus priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis, quod ibi ¹ hæredium à patre relictum habebat. ² Hortatu L. Valerii Flacci, quem in Consulatu censuraque habuit collegam, ut M. Perpenna Censorinus narrare solitus est, Romam demigravit: in foroque esse cœpit. Primum stipendium meruit annorum decem septemque. Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello Coss. tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit, castra secutus est C. Claudii Neronis, magnique ejus opera ³ æstimata est in prælio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal frater Hannibalis. Quæstor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano, consuli: cum quo non pro sortis necessitudine vixit. Nam-

¹ Alii, prædium. ² MS. addit, inde. ³ MS. ex-
stimata.

que ab eo perpetua dissenfit vita. Ædilis pl. factus est cum C. Helvio. Prætor provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quæstor superiore tempore ex Africa decedens, Q. Ennium Poëtam deduxerat: quod non minoris existimamus, quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

C A P. II. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, sorte provinciam nactus Hispaniam citerionem, exque ea triumphum deportavit. Ibi cum diutius moraretur, P. Scipio Africanus Consul iterum, cujus in priore Consulatu Quæstor fuerat, voluit eum de provincia depellere, & ipse ei succedere: neque hoc per Senatum efficere potuit, cum quidem Scipio in Civitate principatum obtineret: quod tum non potentia, sed jure Resp. administrabatur. Qua ex re iratus, Senatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato, Censor cum eodem Flacco factus, severe præfuit ei potestati. Nam & in complures nobiles animadvertit, & multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quæ jam tum incipiebat pullulare. Circiter annos octoginta usq; ad extremam ætatem, ab adolescentia, Reip. causa suscipere inimicitias non destitit:

stitit: à multis tentatus non modo nulum detrimentum existimationis fecit, sed, quoad vixit, virtutum laude crevit.

C A P. III. In omnibus rebus singulari fuit prudentia & industria. Nam & agricola solers, & Reipub. peritus, & Jurisconsultus, & magnus Imperator, & probabilis Orator, & cupidissimus literarum fuit. Quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum in eis progressum fecit, ut non facile reperire possis, neque de Græcis, neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adolescentia confecit orationes. Senex scribere historias instituit, quarum sunt libri septem. Primus continet res gestas Regum Pop. Rom. Secundus & tertius, unde quæque civitas orta sit Italica. Ob quam rem omnes *Origines* videtur appellasse. In quarto autem bellum Punicum primum: in quinto secundum. Atque hæc omnia capitulatim sunt dicta. Reliqua bella pari modo persecutus est, usque ad præturam Ser. Galbæ, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit quæ in Italia Hispaniisque videntur admiranda. In quibus multa industria & diligentia comparet, multa doctrina.

Hujus

Hujus de vita & moribus plura in *eo libro* persecuti sumus, quem separatim *de eo* fecimus, rogatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus.

XXV.

V I T A

T. POMPONII ATTICI,

Ex Cornelio Nepote.

C A P U T. I.

POMPONIVS Atticus, ab origine ultima stirpis Romanæ generatus, perpetuo à majoribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, & ut tum erant tempora, diti, imprimisque studioso literarum. Hic prout ipse amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, ut non solum celeriter ¹ arriperet quæ tradeban-

¹ MS. acciperet.

bro
eo
ci.
u-
tur, sed etiam excellenter pronuntiaret. Qua ex re, in pueritia, nobilis inter æquales ferebatur, clariusque explendescibat, quam generosi condiscipuli animo æquo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo: quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius C. filius, M. Cicero: quos consuetudine sua sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

C A P. II. Pater mature decessit, ipse adolescentulus, propter affinitatem P. Sulpicii, qui Tribunus pleb. interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia Pomponii consobrina nupserat M. Servio, fratri P. Sulpicii. Itaque interfecto P. Sulpicio, posteaquam vidit, Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet; dissociatis animis civium, cum alii Syllanis, alii Cinnanis faverent partibus; idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit: neque eo secius adolescentem Marium hostem judicatum, juvit opibus suis: cujus fugam pecunia sublevavit. Ac ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Athe-

Atheniensibus merito esset carissimus. Nam, præter gratiam, quæ jam adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim ¹ usuram facere publice necesse esset, neque ejus conditionem æquam haberent: semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longius quam dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis ² sex modii tritici darentur: qui modus mensuræ, *medimnus* Athenis appellatur.

C A P. I I I. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent, civemque facere studerent: quo beneficio ille uti noluit. Quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alia adscita. Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit: abscis prohibere non potuit. Itaque aliquod ipsi, & ³ *Piliæ* locis sanctissimis posuerunt. Hunc e-

1. MS. *usuram*. 2. MS. *septem*. 3. Alii, *Thidia*.

nim in omni procuratione reipubl. actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem & patriam haberet & dominam: hoc specimen prudentiæ, quod cum in eam civitatem se contulisset, quæ antiquitate, humanitate, doctrina præstaret omnes, ei unus ante alios fuerit carissimus.

C A P. IV. Huc ex Asia Sylla decedens cum venisset, quam diu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis & humanitate; & doctrina. Sic enim Græce loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret, in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. Idem Poëmata pronuntiabat & Græce & Latine, sic ut supra nihil posset ¹. Quibus rebus factum est, ut Sylla nusquam eum ab se dimitteret, cuperetque secum deducere. Cui cum persuadere tentaret, *noli, oro te* (inquit Pomponius) *adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui*. At Sylla adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiscens iussit defer-

1. MS. addit, *ad li.*

ri. Hic complures annos moratus cum & rei familiari tantum operæ daret, quantum non indigens deberet pater familias, & omnia reliqua tempora aut literis aut Atheniensium Reip. tribueret, nihilominus amicis urbana officia præstitit. Nam & ad comitia eorum ventitavit, & si qua res major acta est, non defuit, sicut Ciceroni in omnibus ejus periculis singularem fidem præbuit: cui ex patria fugienti LLS. ducenta & quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta & L. Torquato Coss. quem diem sic universa civitas Atheniensium profecuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicaret.

Willm. CAP. V. Habebat avunculum Q. Cæcilium, equitem Rom. familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura. Cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam. Quo facto, tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens, testamento adoptavit eum, hæredemque fecit ex drante, ex qua hæreditate accepit circiter centies LLS. Erat nupta soror Attici Q.

Tullio Ciceroni : easque nuptias M. Cicero conciliarat. Cum quo à condiscipulatu vivebat conjunctissime, multo etiam familiarius, quam cum Quinto : ut judicari possit plus in amicitia valere similitudinem morum quam affinitatem. Utebatur autem intime Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortensius : & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.

CAP. VI. In Repub. ita versatus est, ut semper optimarum partium & esset & existimaretur, neque tamen se civilibus fluctibus committeret, quod *non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se iis dedissent ; quam qui maritimis jactarentur.* Honores non petiit, cum ei paterent, propter vel gratiam vel dignitatem : quod neque peti more majorum ; neque capi possent conservatis legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, neque geri sine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad hastam publicam nunquam accessit. Nullius rei neque præ, neque manceps fa-

ctus est. Neminem neque suo nomine, neque subscribens, accusavit. In jus de sua re nunquam iit: iudicium nullum habuit. Multorum consulum prætorumq; præfecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus: honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum. Qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur cum præturam gerere noluisset, asseclam esse prætoris. Qua in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum suspiciones quoque vitaret criminum. Quo fiebat, ut ejus observantia omnibus esset carior, cum eam officio, non timori neque spei tribui viderent.

CAP. VII. Incidit Cæsarianum civile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta. Usus est ætatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit. Ipsum Pompeium conjunctum non offendit. Nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut cæteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim

48 56 314

tim lumma cum ejus offensione, domi remanserunt. Attici autem quies, tantopere Cæsari fuit grata, ut victor cum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium ¹ & Q Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitæ, effugit nova pericula.

C A P. VIII. Secutum est illud, occiso Cæsare, cum Relp. penes Brutos videretur esse, & Cassium, ac tota civitas se ad eum convertisse videretur. Sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiaris, quam hoc sene: neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est à quibusdam, *ut privatum ararium, Cæsaris interfecto-ribus ab Equitibus Rom. constitueretur.* Id facile effici posse arbitrati sunt, si & Principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est à C. Flavio Bruti familiaris Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis præstanda sine factione existimaret, semperque à talibus se consiliis removisset, respondit: *si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum quantum ea paterentur: se neque cum quoquam de ea re collocuturum, neque coitu-*

1. Alii omitunt, &.

rum. Sic ille consensionis globus hujus unius dissensione disiectus est. Neque multo post superior esse cœpit Antonius, ita ut Brutus & Cassius Provinciarum, quæ iis dicis causa datæ erant à Consulibus, desperatis rebus, in exilium profiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum cæteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto Italiaque cedenti LLS. centum millia muneri misit. Eidem in Epiro absens, trecenta jussit dari: neque eo magis potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit.

CAP. I X. Secutum est bellum gestum apud Mutinam. In quo si tantum eum prudentem dicam, minus quam debeam prædicem, cum ille potius divinus fuerit: *si divinatio* appellanda est perpetua naturalis bonitas, quæ nullis casibus augetur, neque minuitur. Hostis Antonius judicatus Italia cesserat, spes restituendi nulla erat. Non solum ejus inimici, qui tum erant potentissimi & plurimi, sed etiam amici adversariis ejus se dabant, & in eo lædendo se aliquam consecuturos sperabant commoditatem: ejus familiares insequiebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus cum Ciceronis

ronis intima familiaritate uteretur: amicissimus esset Bruto: non modo nihil iis indulgit ad Antonium violandum, sed è contrario familiares ejus ex urbe profugientes, quantum potuit, texit: quibus rebus indiguerunt, adjuvit. P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura à parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviæ cum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum præstitit, ut nullum illa: stiterit vadimonium sine Attico, hic sponsor omnium rerum fuerit. Quin etiam, cum ille fundum secunda fortuna emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset; ille se interposuit, pecuniamque sine fœnore, sineque ulla stipulatione ei credidit, maximum existimans quæstum, memorem gratumque cognosci, simulque aperire, se non fortunæ, sed hominibus solere esse amicum: quæ cum faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensus ejus à nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur.

CAP. X. Ille autem sui judicii, potius quid se facere par esset, intuebatur, quam

1. MS. præstitit.

I

quid

quid alii laudaturi forent. Conversa subito fortuna est. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum futurum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens proscriptionem: latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paulo ante, opem tulerat. Tanta varietas iis temporibus fuit fortunæ, ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio, aut periculo. Habebat secum Q. Gellium Canium, æqualem, simillimumque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo conjuncte vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed omnibus etiam ejus amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere: multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii, & ei, cum requisisset ubinam esset, sua manu scripsit, *ne timeret, statimque ad se veniret. Se eum, & Gellium Canium de proscriptorum numero exemisse.* Ac, ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, præsidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissi-

carissimum habebat, præsidio fuit. Neque enim suæ solum à quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim: ut appareret nullam sejunctam sibi ab eo velle esse fortunam. Quod si gubernator præcipua laude fertur, qui navem ex hieme mari-que scopuloso servat; cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus, ad incolumitatem pervenit?

CAP. XI. Quibus ex malis ut se emer-
sit, nihil aliud egit, quam ut plurimis,
quibus rebus posset, esset auxilio. Cum
proscriptos præmiis imperatorum vulgus
conquireret, nemo in Epirum venit, cui
res ulla defuerit. Nemini non ibi perpe-
tuo manendi potestas facta est. Quin eti-
am post prælium Philippense, interitum-
que C. Cassii & M. Bruti, L. Julium Mo-
cillam prætorium, & ejus filium, Aulum-
que Torquatum, cæterosque pari fortuna
perculsos, instituit tueri: atque ex Epi-
ro his omnibus Samothraciam supportari
jussit. Difficile enim est omnia persequi,
& non necessaria. Illud unum intelligi
volumus, illius liberalitatem, neque tem-
porariam, neque callidam fuisse. Id ex
ipsis rebus ac temporibus judicari potest,
quod non florentibus se venditavit, sed

afflictis semper succurrit. Qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minus post mortem ejus, quam florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit, quod neque lædebat quenquam, neque si quam injuriam acceperat, non malebat oblivisci, quam ulcisci. Idem immortali memoria præcepta retinebat beneficia: quæ autem ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur: *Sui cuique mores fingunt fortunam.* Neque tamen prius ille fortunam, quam se ipse finxit: qui cavit ne qua in re plecteretur.

CAP. XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipfanius Agrippa, intima familiaritate conjunctus adolescenti Cæsari, cum propter suam gratiam & Cæsaris potentiam, nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum ejus diligeret affinitatem, præoptaretque Equitis Romani filiam generosam nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non est enim celandum) M. Antonius triumvir Reip. constituendæ: cujus gratia cum augere posset possessiones suas, tantum abfuit à cupiditate pecuniæ, ut nulla in re usus sit ea, nisi in deprecandis amicorum aut periculis,

culis, aut incommodis. Quod equidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam cum L. Saufeii Equitis Romani, æqualis fui, qui complures annos studio ductus Philologiæ Athenis habitabat, habebatque in Italia pretiosas possessiones, triumviri bona vendidissent, consuetudine ea quæ tum res gerebantur; Attici labore atque industria factum est, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse & recuperasse. Idem L. Julium Calidium, quem post Lucrerii Catullique mortem, multo elegantissimum Poëtam nostram tulisse ætatem, vere videor posse contendere; neque minus virum bonum, optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum, propter magnas ejus Africanas possessiones, in proscriptorum numerum à P. Volumnio præfecto fabrum Antonii, absentem relatum, expedit. Quod in præsentem utrum ei laboriosius, an gloriosius fuerit, difficile fuit judicare: quod in eorum periculis, non secus absentes, quam præsentem amicos Attico esse curæ cognitum est.

CAP. XII. Neque vero minus ille vir, bonus paterfamilias habitus est, quam civis. Nam cum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus ædificator.

Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est. Nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hæreditate relictam: cujus amœnitas non ædificio, sed silva constabat. Ipsum enim tectum antiquitus constitutum plus salis, quam sumtus habebat: in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Usus est familia, si utilitate judicandum est optima: si forma, vix mediocri. Namque in ea erant pueri literatissimi, anagnostæ optimi, & plurimi librarii, ut ne pene pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumq; horum pulchre facere posset. Pari modo artifices cæteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni, neque tamen horum quemquam, nisi domi natum, domique factum habuit: quod est signum non solum continentiæ, sed etiam diligentiæ. Nam & non intemperanter concupiscere, quod à plurimis videas, continenti debet duci: & potius diligentia, quam pretio, parare, non mediocris est industriæ. Elegans, non magnificus: splendidus, non sumtuosus: omni diligentia munditiem, non affluentiam affectabat. Suppellex modica, non multa, ut in neutram

1. Sic MS. Alii, *affluentiam*.

partem conspici posset. Nec hoc præteribo, quanquam nonnullis leve visum iri putem. Cum imprimis lautus esset Eques Rom. & non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret, scimus non amplius, quam terna milia æris, peræque in singulos menses, ex Ephemeride eum expensum sumtui ferri solitum. Atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Sæpe enim propter familiaritatem, domesticis rebus interfuimus.

C A P. XIV. Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, quam anagnosten: quod nos quidem jucundissimum arbitramur. Neque unquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est: ut non minus animo, quam ventre convivæ delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores à suis non abhorrerent. Cum tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ consuetudine: tantaque usus est moderatione, ut neque in sestertio vicies, quod à patre acceperat, parum se splendide gesserit: neque in sestertio centies affluentius vixerit, quam instituerat, parique fastigio steterit in utraque fortuna. Nullos habuit hortos, nullam suburbanam, aut

maritimam sumtuosam villam, neque in Italia, præter Ardeatinum & Nomentanum, rusticum prædium : omnisque ejus pecuniæ reditus constabat in Epiroticis & urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest, eum usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione metiri solitum.

C A P. XV. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas, non sine severitate erat ; neque gravitas sine facilitate : ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis viderentur, an amarent. Quicquid rogabatur, religiose promittebat ; quod non liberalis sed levis arbitrabatur, polliceri quod præstare non posset. Idem in nitendo quod semel admisisset, tanta erat cura ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Nunquam suscepti negotii eum pertæsum est. Suam enim existimationem in ea re agi putabat : qua nihil habebat carius Quo fiebat, ut omnia M. & Q. Ciceronum, Marii, Catonis, Q. Hortensii, Auli Torquati, multorum præterea equitum Rom. negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non inertia sed judicio fugisse Reipubl. procuracionem.

C A P. XVI. Humanitatis vero nullum asserre majus testimonium possum, quam
quod

quod adolescens idem seni Syllæ fuerit jucundissimus, senex adolescenti M. Bruto: cum æqualibus autem suis, Q. Hortensio & M. Cicerone sic vixerit, ut judicari difficile sit, cui ætati fuerit aptissimus. Quanquam eum præcipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus jam sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab Consulatu ejus usque ad extremum tempus, ad Atticum missarum: quæ qui legat, non multum desideret historiam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus Reip. perscripta sunt, ut nihil in his non appareat: & facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit: sed etiam quæ nunc usu veniunt, cecinit ut vates.

CAP. XVII. De pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc ipsum, vere gloriantem audierim in funere matris suæ, quam extulit annorum nonaginta, cum esset septem & sexaginta, se nunquam cum matre in gratiam rediisse, nun-

quam cum sorore fuisse in similitate, quam prope æqualem habebat. Quod est signum, aut nullam unquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. Neque id fecit natura solum, quanquam omnes ei paremus, sed etiam doctrina. Nam & principum Philosophorum ita percepta habuit præcepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem uteretur.

CAP. XVIII. Moris etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in *eo volumine* exposuerit, *quo magistratus ornavit*. Nulla enim lex, neq; pax, neq; bellum, neq; res illustris est populi Romani, quæ non in eo suo tempore sit notata; & quod difficillimum fuit, sic *familiarum originem* subtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in *aliis libris*, ut M. Bruti rogatu *Juniam familiam à stirpe ad hanc ætatem ordine enumeravit*, notans, *qui à quoque ortus; quos honores, quibusq; temporibus cepisset*. Pari modo M. Claudii de Marcellorum, Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, de Corneliorum & Fabiorum, & Æmiliorum quoque:
Qui-

Quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Attigit quoque poeticon: credimus, ne ejus expers esset suavitatis. Namque *versibus, qui honore rerumque gestarum amplitudine ceteros Romani populi præstiterunt, exposuit: ita, ut sub singulorum imaginibus, facta magistratusque eorum, non amplius quaternis quinisque versibus descripserit. Quod vix credendum sit, tantas res, tam breviter potuisse declarari.* Est etiam unus liber Græce confectus, de *Consulatu Ciceronis.*

CAP. XIX. Hactenus Attico vivo edita hæc à nobis sunt. Nunc quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur: & quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebinus, sicut supra significavimus, *suos cuique mores plerumque conciliare fortunam.* Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris Divi Julii filii, cum jam ante familiaritatem ejus esset consecutus nulla alia re quam elegantia vitæ, qua ceteros ceperat Principes civitatis, dignitate pari, fortuna humiliore. Tanta enim prosperitas Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam an-

te detulerit; & conciliarit, quod civis Romanus quivit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Cæsar vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni Drusilla nato, privigno suo, despondit: quæ conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiore.

CAP. XX. Quamvis ante hæc sponsalia, non solum cum ab urbe abesset, nunquam ad suorum quenquam literas misit, quin Attico mitteret, *quid ageret, imprimis quid legeret, quibusque in locis, & quamdiu esset moraturus*: sed & cum esset in urbe, & propter suas infinitas occupationes, minus sæpe quam vellet Attico frueretur, nullus dies tamen temere intercessit, quo non ad eum scriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret: modo aliquam ei quæstionem poeticam proponeret, interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas. Ex quo accidit, cum ædes Jovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu, Cæsar eam reficiendam curaret. Neque vero ab M. Antonio minus absens literis colebatur: adeo, ut accurate ille, exul tum his terris *quid ageret,*

ret, quid cura sibi haberet, certio- rem faceret Atticum. Hoc quale sit, facilius existimabit is, qui judicare poterit, quantæ sit sapientiæ, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum æmulatio, sed obrectatio tanta intercedebat, quantum fuit incidere necesse inter Cæsarem atque Antonium, cum se uterque principem non solum urbis Romanæ, sed orbis terrarum esse cuperet.

CAP. XXI. Tali modo cum VII. & LXX. annos compleset, atque ad extremam senectutem non minus dignitate, quam gratia fortunaque crevisset (multas enim hæreditates nulla alia re quam bonitate est consecutus) tantaque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis triginta medicina non indiguisset: nactus est morbum, quem initio & ipse & medici contemserunt. Nam putarunt esse tene- mon: cui remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc cum tres menses sine ullis doloribus, præterquam quos excursionem capiebat, consumisset: subito tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore, per lumbos fistula putris eruperit. Atque hoc prius quam ei accideret, postquam indies do-
lores

lores accrescere, febremque accessisse sensit, Agrippam generum ad se arcessiri iussit, & cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducæum: hos ut venisse vidit, in cubitum innixus, *quantam, inquit, curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cum vos testes habeam, nihil necesse pluribus verbis commemorare: quibus quoniam, ut spero, satisfeci, nihilque reliqui feci, quod ad sanandum me pertineret, reliquum est, ut ego met mihi consulam. Id vos ignorare nolui. Nam mihi stat, alere morbum desinere. Namque his diebus quicquid cibi potionisque sumsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare à vobis peto primum, ut consilium probetis meum: deinde ne frustra dehortando conemini.*

CAP. XXII. Hac oratione habita, tanta constantia vocis atque vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum videretur migrare; cum quidem Agrippa eum flens, atque osculans, oraret atque obsecraret, *ne id quod natura cogeret, ipse quoque sibi acceleraret: & quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi suisque reservaret: preces ejus taciturna sua obstinatione compressit. Sic cum biduum cibo se abstinuisset, subito febris decessit,*
levior-

leviorque morbus esse cœpit. Tamen propositum nihilo secius peregit. Itaque die quinto, postquam id consilium inierat, pridie Calend. Aprilis, Cn. Domitio, C. Sosio Coss. decessit. Elatus est in lecticula, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. Sepultus est juxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæcili avunculi sui.

EPISTOLA

EPISTOLA

CORNELIÆ MATRIS

GRACCHORUM.

DICIS, pulchrum esse inimicos ulcisci. Id neque majus, neque pulchrius cuiquam, atque esse mihi videtur; sed si liceat Repub. salva ea persequi. Sed quatenus id fieri non potest, multo tempore, multisque partibus, inimici nostri non peribunt; atque uti nunc sunt, erunt potius, quam Respubl. profligetur atque pereat.

Eadem alio loco.

Verbis conceptis dejerare ausim, præterquam qui Tiberium Gracchum necarunt, neminem inimicum tantum molestiæ, tantumque laboris, quantum te ob has res, mihi tradidisse: quem oportebat omnium eorum, quos ante hac habui liberos, partes eorum¹ tolerare: atque curare, ut quam minimum sollicitudinis in senectâ haberem, utique quæcunque age-

1. Alii addunt *gratia*.

re ea velles maxime mihi placere : atque
 uti nefas haberes rerum majorum adver-
 sum meam sententiam quicquam facere ;
 præsertim mihi, cui parva pars vitæ su-
 perest : at ne id quidem tam breve spati-
 um potest opitulari, quin & mihi adver-
 seris, & Remp. profliges. Deniq; quæ pau-
 sa erit : ¹ & quando desinet familia nostra
 insanire ? & quando modus ei rei haberi
 poterit ? & quando desinemus, & ² ha-
 bentes, & præbentes, molestiis desistere ?
 & quando perpudescet miscenda atque
 perturbanda Republica ? Sed si omnino
 id fieri non potest ; ubi ego mortua ero,
 petito Tribunatum ; post me facito quod
 libebit, cum ego non sentiam. Ubi mor-
 tua ero, parentabis mihi, & invocabis
 Deum parentem. In eo tempore, non pu-
 debit te eorum ; Deum preces expetere,
 quos vivos atque præsentis, relictos at-
 que desertos habueris ? Ne ille sinat Jupi-
 ter te ea perseverare, nec tibi tantam de-
 mentiam venire in animum ; & si perseve-
 ras, vereor ne in omnem vitam tantum
 laboris culpa tua recipias, uti in nullo
 tempore tute tibi placere possis.

1. Forte *ecquando*. 2. *al. absentes & præsentis*. 3. forte
Deorum.

Syllabus Vitarum.

<i>Miltiades</i>	pag. 3.	<i>Datames</i>	83.
<i>Themistocles</i>	12.	<i>Epaminondas</i>	96.
<i>Aristides</i>	23.	<i>Pelopidas</i>	107.
<i>Pausanias</i>	26.	<i>Agésilas</i>	112.
<i>Cimon</i>	32.	<i>Eumenes</i>	121.
<i>Lysander</i>	36.	<i>Phocion</i>	136.
<i>Alcibiades</i>	40.	<i>Timoleon</i>	140.
<i>Thrasybulus</i>	53.	<i>De Regibus</i>	146.
<i>Conon</i>	58.	<i>Hamilcar</i>	149.
<i>Dion</i>	63.	<i>Hannibal</i>	153.
<i>Iphicrates</i>	73.	<i>Cato</i>	167.
<i>Chabrias</i>	76.	<i>Atticus</i>	170.
<i>Timotheus</i>	79.	<i>Cornelia Epist.</i>	194.

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ.

Α Νηκιάτων κακῶν τῆς Μεσσηνίας
κατελιηφότων, καὶ ἅμα ἐς τὰ
μέλλοντα ἔδεν εἰσὶν ὄντες ὡς τῶν Λα-
κεδαιμονίων φιλόανθρωπον, ὡς τέλη τῶν
παρόντων τεθναίαι μαχρύνους, ἢ καὶ τοπα-
ράπαν ἐκ Πελοποννήσου φεύγοντας οἵχεσθαι
νομίζοντες αἰρετώτερα, ἀφίστασθαι πάν-
τως ἐγγνωσκον. Εὐνήρον δὲ οὐκ ἤκιστα ἐς
τῆτο καὶ οἱ νεώτεροι, πολέμου μὲν ἐπὶ ἀ-
πείρως ἔχοντες, λαμπεροὶ δὲ ὄντες τὰ
φρονήματα, καὶ ἀποθανεῖν προτιμῶντες ἐν
ἐλευθέρῳ τῇ πατρίδι, εἰ καὶ τὰ ἄλλα εὐ-
δαιμόνως δουλεύειν πρῆν. Επεὶ γὰρ δὲ
νεότης καὶ ἄλλα καὶ τῆς Μεσσηνίας, οἱ δὲ
ἄειτοι καὶ ἀειθμόν πλείστοι ὡς τὴν Αν-
δανίαν, ἐν δὲ αὐτοῖς καὶ Αἰστομενίης· ὅς καὶ
καὶ

ὡς ἔπι ὡς ἦρως ἔχῃ ὡς δὲ Μεσσηνίοις
 πμάς· καὶ οἱ καὶ τὰ τ' γενέσεως ὅτι φανέτε-
 ρα ὑπάρξαι νομίζουσι. Νικοτελεία δὲ
 τῇ μητέρει αὐτοῦ Δαίμονα ἢ θεὸν δράκοντι
 εἰκαπμέιον συγγενέσθαι λέγουσι. Τοιαῦτα
 δὲ καὶ Μακεδόνας ὅτι Ολυμπιάδι, καὶ ὅτι
 Αειτοδάμα Σικωνίοις οἶδα εἰρηκόσαι.
 ἀφ' ὧν δὲ τοσόνδε ἴω. Μεσσηνίῳ δὲ
 οὐκ ἐσποῖσιν Αειτομένειν Ηρακλεῖ παῖ-
 δα ἢ Διὶ, ὥσπερ Αλέξανδρον Αμμωνίῳ
 (Α) Μακεδόνας, καὶ Ἀγαθὸν Ασκληπιῷ Σι-
 κυώνιοι· Αειτομένη δὲ πατέρα Ελλήων
 (Α) πολλοὶ Πύρρον φασὶν εἶναι). Μεσσηνίης
 δὲ οἶδα αὐτὸς ὅτι τῆς σπονδαῖς Αειτο-
 μένιν Νικομήδους καλουῦντας. Οὗτος
 μὲν οὖν ἀκμάζων ἡλικία καὶ πόλμη, καὶ
 ἄλλοι πᾶν ἐν τέλει παρώξιστον ὅτι τιῶν
 ὑπότασιν. Επελάσσει δὲ ταῦτα οὐκ εὖ-
 ρος ἐκ τ' φανερῶς· κρύφα δὲ ἐς Ἀργεὺς καὶ
 ὡς τὰς Ἀρκάδας ἀπέπελσον, εἰ σφίσι
 ἀπορο-

ἀπερφασίτως καὶ μηδὲν ἐνδεστέρας ἢ ὅπι
 ὅ πολέμου ὅ προτέρω ἀμύνει θελήσου-
 σιν. Ως δὲ τὰ τε ἄλλα ἐς τὸ πόλεμον ἔει-
 μα ἡ αὐτοῖς, καὶ τὰ ἀπὸ τῶν συμμάχων προ-
 θυμότερα ἢ προσεδόκων (καὶ ὅ Αργεῖοι
 ἡδὴ καὶ Ἀρκάσι λαμπερῶς ὅ ἐς τῆς Λακε-
 δαιμονίως ἔλθοις ἔξῃ πλο) ὅπως ἀπέστη-
 ἔτει τριακοσῶν μὲ καὶ ἐνάτῳ μὲν Ἰθάκης ἀ-
 λωσιν, τετάρτῳ δὲ τὴν τρίτης Ὀλυμπιάδος
 καὶ εἰκοστῆς, ἣν Ἰκαρος Ὑψιππίου ἐνίκησεν
 δυν. Αθηνῶσι δὲ (Α) κατ' ἐνιαυτὸν ἦσαν
 ἡδὴ τότε ἀφ' ἑλκόντες. καὶ Αθηνῶσις Γλησῖας
 ἦρχεν. Ἐν δὲ Λακεδαιμονίοις τίνες ἔτυχον
 βασιλεύοντες, Τυρταῶν (Θ) μὲν τὰ ὀνόματα
 οὐκ ἔγραψε. Ριανὸς δ' ἐποίησεν ἐν τοῖς
 ἔπεσιν, Λεωτυχίδην βασιλέα ὅπι τῷδε
 (π) ὅ πολέμου. Ριανῶ μὲν οὕτω ἔγωγε
 οὐδαμῶς κατὰ γε τοῦτο σιωδήσομαι.
 Τυρταῶν δὲ καὶ ὁ λέγοντα ὅμως εἰρηκέναι
 τίς ἂν ἐν τῷδε ἡγεῖτο. ἐλεγεία ὅ ἐς τὴν
 πρῶ-

ἑσθ' ἄλλοτερον αὐτῷ ὅτι ὁ πόλεμον.

Ἀμφ' αὐτῷ δ' ἐμάχοντ' ἐνεακαὶ-
δεκ' ἔτη.

Νωλεμέως αἰεὶ παλασίφρονα θυμὸν
χοντες.

Αἰχμηταί, πατέρων ἡμετέρων πα-
τέρες.

Δῆλα οὖν ὅτιν, ὡς ὕστερον τρίτη
γενεᾷ ὁ πόλεμον οἱ Μεσσηνιοὶ τὸνδε ἐπο-
λέμισαν. Ἀποδείκνυσί τε τοῦ χρόνου ὅ
συνεχὲς βασιλεύοντας τιμικαῦτα οἱ
Σπάρτῃ Ἀνάξανδρον Εὐρυκράτους ὃ Ἀ-
πολλοδώρου. ὃ δὲ οἰκίας ὃ ἐτέρας Ἀνα-
ξίδαμον Ζευξίδαμους ὃ Ἀρχίδαμους ὃ Θεο-
πόμπου. ἱετέβω δὲ ἐς ἀπόγονον Θεο-
πόμπου τέταρτον, ὅτι Ἀρχίδαμος ὁ Θεο-
πόμπου ὠραπέθανε ὃ πατρὸς, καὶ ἐς Ζευ-
ξίδαμον καὶ ἰδοῦν ὄντα Θεοπόμπου ὠριῆλ-
θεν ἡ ἀρχή. Λεωτυχίδης δὲ μὲν Δημα-
ράτου βασιλεύσας φαίνεται ὃ Αἰετων

Θεοπόμπου δὲ Αείτων ἀπόρον ἔβδο-
 μος. Τότε δὲ Ὁ Μεσσηνίοι Λακεδαιμο-
 νίοις συμβάλλουσιν ἐν Δέραις καλουμέναις
 τὸ σφετέραις, ἔτι περὶ τῷ μὲν τὴν ἀπο-
 τασιν. ἀπὴν δὲ ἀμφοτέροις Ὁ σύμμα-
 χον· καὶ νίκη μὲν ἐγένετο ὁδοτέρων σαφής.
 Αειτομυΐνῳ δὲ ἔργα φασὶν ἀποδείξασθαι
 πλέον τι ἢ ἄνδρα ἓνα εἰκὸς εἶναι, ὥστε καὶ βα-
 σιλέα μὲν τὴν μάχῃ ἡρώητο αὐτόν.
 Ἦν γὰρ καὶ γένος τὸ Αἰπυπιδῶν. περὶ τῶν
 οὐκ ἐστὶν, οὐτω στρατηγὸν αὐτοκράτορα
 εἶλοντο. Αειτομυΐνῳ δὲ παείσατο, μηδ' ἂν
 ἄλλον ἀπαξιώσθαι παθεῖν τι ἐν πολέμῳ
 δράσαντα ἄξια μνήμης. αὐτὰρ μὲν τοι καὶ
 περὶ πάντος ἐνομίζετο· εἰ δὲ ἐπὶ ἀρχομένῳ
 πολέμου Λακεδαιμονίης καταπλή-
 ξαντα, φησὶ καὶ ἐς τὸ μέλλοντα σφίσι
 φερόμενον. Ἀτὰρ δὲ ὅπως ἔχον, ἀφικό-
 νοντο νύκτωρ ἐς τὴν Λακεδαίμονα, ἀ-
 νατίθησιν ἀσπίδα πρὸς τὸν καὶ Χαλκιοῖσιν
 ναόν·

ναόν· ἐπεγέγραπτο δὲ, Αειτομένιω ὑπὸ
 Σπάρπατων διδόναι τῇ θεῷ. Εγένετο δὲ καὶ
 Δακεδαιμονίοις μάντισμα ἐκ Δελφῶν,
 ὧς Αθιωῶν ἐπάγεσθαι σύμβουλον. ὑπο-
 τέλλουσιν οὖν ὡς τὴν Αθιωῶν τὸν τε
 χρησμὸν ἀπαγγέλουστας, καὶ ἄνδρα αἰτουῦ-
 τας ὡς αἰνέσοντα αὐτὴν σφίσι. Αθι-
 ωῶροι δὲ ἐδέετορα γέροντες, ὅτε Λακε-
 δαιμονίους ἀνὸς μεγάλων κινδύνων προσ-
 λαβεῖν μοῖραν ἢ ἐν Πελοποννήσῳ τιῶν
 αἰετήν, ἐδὲ αὐτοὶ παρακῆσαι ὅς γε,
 πρὸς ταῦτα ἐξουείσκησι. Καὶ ἡν ὁ
 Τυρταῖος διδάσκαλος γραμμάτων, νῦν
 τε ἥκιστα ἔχειν δοκῶν, καὶ ὧς ἕτερον τῶν
 ποδῶν χολός· τῷτον ὑποτέλλουσιν ἐς Σπάρ-
 ταν. ὁ δὲ ἀφικόμενος, ἰδὶα τε τοῖς ἐν
 τέλει, καὶ συνάγων ὁπόσους τύχη, καὶ ἐλε-
 γεία καὶ τὰ ἔπη σφίσι τὰ ἀνάπαιστα ἤδεν.
 Ἐνῆαυτῷ δὲ ὑπερον ὅς περὶ τὰς Δέρας ἀ-
 γῶν, ἡκόντων ἀμφοτέροις καὶ ἢ συμ-
 μάχων,

μάχων, πρὸς περὶ ὧν ὡς μάχῃ σινα-
 ψοντες ὅτι τῷ χαλουμένῳ Κάπερσιν σή-
 ματι. Μεσσηνίοις μὲν οὖν Ηλείοι καὶ Ἀρ-
 χάδες, ἐπὶ δὲ ἔξ Ἀργεὺς ἀφίκετο καὶ Συ-
 κων (Θ) βοήθεια. Παρήσαν δὲ καὶ ὅσοι
 πρῶτον τῷ Μεσσηνίων ἐφευγον ἐκου-
 σίως, ἔξ Εὐβοϊκῶν τε οἷς πάτερμον δρᾶν
 τὰ ὄρη τῶν μεγάλων γεῶν, καὶ (Α) Ἀνδρο-
 κλέους ἀπόγονοι καὶ γὰρ (Α) συσπείσαντες
 μάλιστα σφίσι ἦσαν ἔργοι. Λακεδαιμο-
 νίοις δὲ ἦλθον Κορίνθιοι συμμαχήσοντες, καὶ
 Λεωρᾶται (Β) πῖνες καὶ ἐξ (Θ) ὧν Ηλείων.
 Αἰοναίοις δὲ ὅροι πρὸς ἀμφοτέρους ἦσαν.
 ὁ δὲ χεῖρον τῷ Κάπερσιν σήμα, ἐπὶ μὲν
 ἐν Στενυκλήρῳ τῷ Μεσσηνίας. Ηρακλέα
 δὲ αὐτότῳ ὅρκον ὅτι τομίαν Κάπερσιν τοῖς
 Νηλέως πασι δοῦναι καὶ λαβὴν πρὸς ἐκεί-
 νων λέγουσιν. ὡς δὲ ἀμφοτέροις περὶ
 σάντο (Α) μάντις, Λακεδαιμονίοις μὲν Ε-
 κατ (Θ), ἀπόγονός τε καὶ ὁμώνυμος (Θ) Εκά-
 τ

τε σὺ τοῖς Λειτομήναι πασὶν ἐλθόντ(θ)
 ἐς Σπάρτην· τοῖς δὲ Μεσσηνίοις Θεό-
 κλος. ἐγγράνει δὲ ὁ Θεόκλος ἔτ(θ) ἀπὸ
 Εὐμάντιδος. Εὐμαντίν δὲ ὄν(α) Ηλῆιον
 τῷ Ιαμιδῶν, Κρεσφόντης ἐπιγάγετο ἐς
 Μεσσηνίαν. Τότε δὲ πρὸντων καὶ τῶ μάν-
 των σὺ φρονήματι, ἀμφοτέροι μᾶλλον
 ἠπείροντο ἐς τὴ μάχην· καὶ ἡ μὲ καὶ τὰ
 τῶ ἄλλων πόρρωμα, ὡς ἡλικίας ἕκαστος
 εἶχεν ἢ ῥώμης. μάλιστα δὲ Ανάξανδρος τε
 ὁ τῶ Λακεδαιμονίων βασιλεὺς, καὶ (α) αὖτε
 αὐτὸν τῶ Σπαρτιατῶν· αὖτε Μεσσηνίων
 δὲ (α) Ανδροκλῆς ἀπόγονοι, Φίντας καὶ
 Ανδροκλῆς, καὶ (α) σωτεταλμενοὶ σφίσιν,
 ἐπειρῶντο ἄνδρες ἀγαθοὶ γήρεσθαι. Τυρ-
 ταῖ(θ) δὲ καὶ (α) τῶ θεῶν ἱεροφάνται· τῶ
 μεγάλων, ἔργου μὲ ἠπλοντο ὁδενός, τῶς
 τελευταίως δὲ τῶ αὐτῶν ἕκαστοι φαιδείας
 ἐπήχρον. Κατὰ δὲ αὐτὸν Λειτομένειον
 εἶχεν ἔτι· λογάδες αὖτε αὐτὸν ὀγδοήκοντα

ἦσαν Μεσσηνίων, ἡλικίαν τε γεγυρότες
 ἐκείνῳ πῶ αὐτῷ, καὶ ἕκαστος προτε-
 πιῆσθαι μεγάλως νομίζων, ὅτι ἡξιώτο
 Αειτομένην στυτετάχθαι. ἦσαν δὲ καὶ αἰ-
 σθέσθαι δι' ὀλίγου δεινοὶ, τὰ τε παρ' ἀλ-
 λήλων καὶ μάλιστα ἐκείνῃ καὶ ἀρχαμένῃ πὶ
 δρᾶν καὶ ἐπὶ μέλλοντι. ὅτοι μὲν περὶ τοῖς
 καὶ αὐτοὶ καὶ Αειτομένης πόνον εἶχον πολὺν,
 κατ' Ἀνάξανδρον καὶ τὸν Λακεδαιμονίων
 τεταγμένοι τῶς αἰετοῦς. λαμβάνοντες δὲ
 βράγματα ἀφειδῶς, καὶ ἐς πᾶν προΐοντες
 ὑπονοίας, τῶν τε χροῶν καὶ τοῖς πολυμήμα-
 σιν ἐξέβαντο τῶς περὶ Ἀνάξανδρον. τῶ-
 τοις μὲν δὲ φεύγουσι διώκειν ἐπέταξεν ὁ Α-
 ειτομένης ἕτερον τὸν Μεσσηνίων λόχον.
 αὐτὸς δὲ ὁρμήσας περὶ τὸ μάλιστα αἰγιστη-
 κὸς, ὥς ἐβιάσατο καὶ τῶν, ἐπ' ἄλλῃς
 ἐτράπετο αὐτῇς. ταχὺ δὲ καὶ τῶν ὥσά-
 μιν, ἐτοιμότερον ἤδη πρὸς τῶς ὑπο-
 μένοντα ἐπεφέρετο, ἐς ὃ πᾶσιν τὸν Λα-

κεδαιμονίων τινὲς τάξιν καὶ αὐτῆς τῇ συμ-
μάχων συνέχεε, καὶ ἔχοντες αὐτοὺς αἰδοῖ φευγόντων,
ἔδεδ' ἀναμένην θελόντων ἐπὶ Ἀλλήλοισι, ἐπέ-
κειτο σφίσι φοβερώτερον, ἢ καὶ ἀνδρὸς
ἐνὸς εἶναι μανίδου. Εἰθα δὲ καὶ παρ' ἀχρᾶδα
πεφυκῆσθαι που ἔστι πεδίον, ὡς καὶ τούτῳ
Αειτομένην οὐκ εἶα ὡς καὶ ὁ μάλιστα
Θέοκλῳ· κατέζεσθαι γὰρ τὰς Διοσκύρους
ἔφασκεν ὅτι τῇ ἀχρᾶδι. Αειτομένης
δὲ εἰκὼν τῷ θυμῷ, καὶ οὐκ ἀκροώμενον
τὰ πάντα ἔστι μόντεως, ὡς καὶ τινὲς ἀχρᾶ-
δα ἐγένετο, ἀπολλυσι τινὲς ἀσπίδα. Λα-
κεδαιμονίοις τε ὅτι ἀμάρτημα ἔστι Αειτο-
μένης παρέσθαι αὐτῆς ἀποσωθῆναι πιναι
οὐκ ἔστι φυγῆς. Διέπειρε γὰρ τινὲς ἀσπίδα
ἀνευρεῖν πειρώμενον. Λακεδαιμονίων δὲ
ἐχόντων ἀθύμως μὲν τῇ πληγῇ, καὶ ὥρ-
μημένων καλεσθῆναι τὸν πόλεμον, Τυρ-
ταῖός τε ἐλεγεία ἄδαν μετέπειθεν αὐτῶν,
καὶ ἐς τὰς λόχους ἀντὶ τῆς τεθνεώτων κατέ-
λεγεν

λεγεν ἄνδρας ἐκ τῶν εἰλώτων. Λειτομένει
 δὲ, ὡς ἀνέφρεψεν ἐς τὴν Ἀνδανίαν, ταμ-
 νίας αἱ γυναικες καὶ τὰ ὠρεῖα ὀπιβάλλου-
 σαι τῶν ἀνθρώπων, ἐπέλεγον ἄσμα ὃ καὶ ἐς
 ἡμᾶς ἐπὶ ἀδόμενον.

Ες τε μέσον πεδῖον Στενυκλήριον ἐς
 τὸ ὄρεον ἄκρον.

Εἶπετ' Ἀριτομένης τοῖς Λακεδαιμο-
 νίοις.

Ανεσώσατο δὲ καὶ τὴν ἀσπίδα ἐκείνῃ,
 ἐς τε Δελφὸς ἀφικόμεναι, καὶ, ὡς ὁ
 ὠρεσέταξεν ἡ Πυθία, καλαβὰς ἐς τὸ ἀ-
 δυτον ἱερὸν τῆς Τροφωνίης τὸ ἐν Λεβαθείᾳ.
 ὕπερ δὲ τὴν ἀσπίδα ἀνέθηκεν ἐς Λεβά-
 δαν φέρων, ἡ δὲ καὶ αὐτὸς εἶδον ἀνακ-
 μένῃ. ὁππότε δὲ ὅστιν αὐτῆς αἰτὸς τὰ
 πέρα ἐκατέρωθεν ἐκτελακὺς ἐς ἄκραν τὴν
 ἴτιον. Τότε δὲ Ἀριτομένης ὡς ἐπανῆκεν ἐν
 Βοιωτίας, εὐρών τε ὠρεὶ τῇ Τροφωνίῃ καὶ
 κομισάμεναι τὴν ἀσπίδα, αὐτίκα ἔρ-
 γων

χων μειζόνων ἤπλετο. Συλλέξας δὲ ἄλλας
 τε τῷ Μεσσηνίῳ, καὶ τὰς παρ' ἐαυτὸν ἄ-
 μα ἔχων λογάδας, φυλάξας τε μὲν ἐσπε-
 ραν, ἦλθεν ἐπὶ πόλιν τῇ Λακωνικῇ τὸ μὲν
 ἀρχαῖον ὄνομα καὶ ἐν Ομήρῳ καλεῖσθαι
 Φάριν, ὑπὸ δὲ τῷ Σπαρτιατῷ καὶ περὶ
 οἰκῶν καλουμένων Φαρῶν. ἐπὶ τούτῳ
 ἀφικόμενος, τὰς τε πειρωμένους ἀμύνε-
 σθαι διέφθειρε, καὶ λείαν παρβαλόμενος,
 ἀπήλαυνεν ἐς τὴν Μεσσηνίαν. Λακεδαι-
 μονίων δὲ ὀπλιτῶν καὶ Ἀναξάνδρου τῷ βασι-
 λέως ἐπιτεμένων καθ' ὁδόν, ἐξέφατό τε καὶ
 τὰς, καὶ διέκειν τῷ Ἀνάξανδρον ὄρμηλο.
 βληθεὶς δὲ ἀκοντίῳ τῷ γλουτὸν, τιμὴν
 δίωξιν ἐπέαχεν. ὃ μὲν τοι τιμὴν λείαν γε-
 νὴν ἤλαυνεν, ἀφῆρέθη. Διαλιπὼν δὲ ὅ-
 σον ἀκεσθῆναι τὸ τραῦμα, ἐς μὲν αὐτὴν
 Σπάρτῃν ἔσοδον ποιέμενος, νύκτωρ ἀ-
 πετράπελο ὑπὸ φασμάτων Ελένης καὶ
 Διοσκύρων. Ταῖς δ' ἐν Καρύαις παρθένης
 χορεύσας

χρευσάσας τῇ Ἀρτέμιδι διελόχησε μὲθ' ἡ-
 μέραν, καὶ σινέλαβεν ὅσα ζήμασιν αὐ-
 τῶν καὶ ἀξιώματι πατέρων προεῖχον. ἀγα-
 γῶν δὲ εἰς κώμην τῆς Μεσσηνίας, τῇ νύκτι
 ἀνεπαύετο, ἀνδράσι τῇ ἐκ τῆς λόχου τῇ
 φρεσὶν ὀπιζέσας τῇ παρθένων. Ενταῦ-
 θα ὑπὸ μέθης (Α) νεανίσκοι δοκεῖν ἐμοὶ καὶ
 ἄλλως ἀκρατῶς ἔχοντες λογιμῶς, πρὸς
 βίαν ἐξέποντο τῇ παρθένων. Αεισιμένης
 δὲ ἀπείργοντο (Θ) ὁ νομιζόμενα Ἑλλησι
 δρῶντας, ὁ δὲ ἐποιοῦτο λόγον· ὥστε ἡν-
 αγκάσθαι καὶ ἀποκτεῖναι τῆς παροινουῦτας
 μάλιστα ἐξ αὐτῆς. Καὶ δὲ αἰχμαλώτους
 λαβὼν ἀπέλυσε ζημάτων πολλῶν παρ-
 θένους, ὥσπερ γε καὶ εἶλεν. Επὶ δὲ Αἴγιλα
 τῆς Λακωνικῆς, ἐνθα ἱερὸν ἱδρυται ἅγιον
 Διμήτριον (Θ). Ενταῦθα ὀπιζάμενος ὁ Αει-
 σιμένης καὶ (Α) σινὲ αὐτῇ καὶ γυναῖκας ἀ-
 γούσας ἑορτήν, ἀμύνεσθαι τῇ γυναικῶν
 οὐκ ἄνδρ' ἢ θεῶν προαφεισῶν, λαμβάνει-

σιν (Α) πολλοὶ τῇ Μεσσηνίᾳ ἱερεῖα μαχάραις τε αἷς τὰ ἱερεῖα αἱ γυναικες ἔθουν, καὶ ὀβελοῖς οἷς τὰ κρέα ἔπειρον ὀπιῶσαι. (Β) δὲ Αειτομένη τυπύουσαι ταῖς δασι ζῶντα αἰρῶσιν· ἀπεσώθη δὲ ὅμως τῇ αὐτῆς ἐκείνης νυκτὸς ἐς τὴν Μεσσηνίαν. ἀφῆναι δὲ αὐτὸν ἱερεῖα τῇ Δήμητρος αἰτίαν ἔρχεν Αρχιδάμεια· ἀφῆκε δὲ ἔκ ἐπὶ χεῖμασιν, ἀλλὰ ἐρῶσα ἔτυχεν αὐτῇ πρότερον ἔπι. φράσας δὲ ὡς Αειτομένης ἀφῆκε τὰ δεσμά, ἀποδράς οἰχοῖτο. Τεῖται δὲ ἔπειτα πολέμου μελλούσης γίνεσθαι συμβολῆς ἐπὶ τῇ καλουμένῃ μεγάλῃ Τάφρῳ, καὶ Μεσσηνίοις Αρχάδων βεβοηθηκότων ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων, Αειτοκράτη (Β) Ικέτα Τραπεζεύπιον, βασιλέα τῶν Αρχάδων, καὶ στρατηγὸν ὄντα ἐπὶ τῷ τότε, ἀφῆκον (Α) Λακεδαιμόνιοι χεῖμασι. Πρῶτοι γὰρ ὧν ἴσμεν, Λακεδαιμόνιοι πολέμῳ ἀνδρὶ δῶρα ἔδωκαν,

καὶ ὄνιον ὡροῦτο κατεθήσαντο εἰς τὸ κρά-
 τος τὸ ἐν τοῖς ὅπλοις. πρὶν δὲ ἢ ὡρα-
 νομήσαι Λακεδαιμονίους εἰς τὸν Μεσσηνίων
 πόλεμον, καὶ Αειτοκράτης ὁ Ἀρχάδος
 τὴν προδοσίαν, ἀρετῇ τε οἱ μαχόμενοι καὶ
 τύχῃ ἐκ ὧν θεῶν διεκρίνοντο. Φαίνοντο δὲ
 οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὑπερονήνικα ἐπὶ Αἰ-
 γυῖος ποταμοῖς ταῖς Ἀθηναίων ναυσὶν ἀν-
 θρώποις, ἄλλους τε τῶν στρατηγούτων Ἀ-
 θηναίοις καὶ Ἀδείμαντον ἔξωνησάμενοι.
 Περιῆλθε μὲν τοι καὶ αὐτὸς Λακεδαι-
 μονίους ἀνὰ χερόνιον ἢ Νεοπολέμειον κα-
 λουμένη πύλιν. Νεοπολέμῳ γὰρ τῷ Ἀχιλ-
 λέως ἀποκτείναντι Πείραμον ἐπὶ τῇ ἐ-
 γέρῃ ὁ Ερκεῖος, συνέπεσε καὶ αὐτὸν ἐν
 Δελφοῖς πρὸς τῷ βωμῷ ὁ Ἀπόλλωνος
 ἀποσφραλῖναι. καὶ ἀπὸ τούτου τὸ παθεῖν
 ὁποῖόν τις καὶ ἔδρασε, Νεοπολέμειον πύ-
 λιν ὀνομάζουσι. Τοῖς οὖν Λακεδαιμονίοις,
 ὅτε δὴ μάλιστα ἤνθησαν, καὶ Ἀθηναίων τε

τὸ ναυτικὸν καθηρήκεσαν, καὶ ἈγιοσίλαⓈ
 κεχείρωτο τὰ πολλὰ ἤδη τῇ Ἀσίᾳ, τότε
 σφίσι τινὶ ἀρχίῳ πᾶσαν οὐκ ἔξεγένετο
 ἀφελέσθαι τὴν Μῆδον. Ἀλλὰ σφᾶς ὁ βάρ-
 βαρⓈ διεῖπλε τῶν ἐκείνων εὐρήματα
 εἰς Κόρινθον καὶ Ἀργεὺς καὶ εἰς Ἀθήνας τε καὶ
 Θήβας χρημάτων ἀποτείλας. ὅτε ὀνομα-
 ζόμενον Κορινθιακὸς πόλεμος ἀπὸ τού-
 των ἐξήφθη τῇ χρημάτων, ὥς ἀπολείπειν
 Ἀγιοσίλαον ἀνάγκασθαι τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ.
 Λακεδαιμονίοις μὲν οὖν ἐν Μεσσηνίοις σόφι-
 σμα ὁ Δαίμων ἐμελλεν αὐτοῖς ἀποφανθῆναι
 συμφορὰν. Λειτοκράτης δὲ ὡς τὰ χρη-
 ματὰ ἐδέξατο ἐκ ΛακεδαιμόνωνⓈ, οὗ μὲν
 πρῶτα ἔκρυπτεν εἰς τῆς Ἀρχάδας οἷα
 ἐπεβέβλευεν· μελλόντων δὲ εἰς χεῖρας ἤδη
 συνέρχεσθαι, τιμωκαῦτα ἐξεφόβησεν αὐ-
 τῆς ὡς ἐν δυσχερίᾳ τέ εἰσιν ἀπειλημέ-
 νοι, καὶ ἀναχώρησις οὐκ ἔσται αὐτοῖς, ἢ
 κρατηθῶσιν· τὰ τε ἱερὰ σφίσι οὐκ ἔφη

γεγονέναι καὶ γνώμῃ. Εκέλευεν οὖν πάντα
 πινά, ἐπειδὴ αὐτὸς σημήνη, φυγῇ λεῖ-
 οθα. Ὡς δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι συνέμισθον,
 καὶ ἦσαν ἐς ὃ κατ' αὐτῆς (Α) Μεσσηνιοί
 τετραμμένοι, ἐνταῦθα Αειτοκράτης ἀρ-
 χμένης τῆς μάχης ἀπῆγε τῆς Αρχάδας,
 καὶ τοῖς Μεσσηνίοις τότε αἰτερεῖν καὶ μέσον
 ἡρήμωτο. οἱ γὰρ Αρχάδες σφίσιν εἶχον ἀμ-
 φότερα· ἅτε ἑπόντων μὲν Ηλείων τῆς μά-
 χης, ἑπόντων δὲ Ἀργείων καὶ Σικωνίων.
 Προσεχειργάσθη δὲ καὶ ἄλλο τῷ Αειτοκρά-
 τει. Διὰ γὰρ Μεσσηνίων ἐποιεῖτο τὴν φυ-
 γήν. οἱ δὲ πρὸς ὃ ἀνέλπιστον τὴν παρόν-
 των ἐγένοντο ἑκφρονες, καὶ ἅμα ὑπὸ τῆς
 διεξόδου τῆς καὶ σφῶς τῆς Αρχάδων ἐτα-
 ράσποντο· ὥστε αὐτῶν ἐδέησαν οἱ πολλοί,
 καὶ ὀπιλαθέσθαι τὴν ἐν χερσίν. ἀντὶ γὰρ
 τῆς Λακεδαιμονίων ὀπιφερομένων, ἥδη
 πρὸς τῆς Αρχάδας ἀφρώρων φεύγοντας,
 καὶ (Α) μὲν πᾶσαι σφίσιν ἰκέτων, (Α)

Δὲ καὶ λαιδοδαίαις ἐς αὐτὰς ὡς ἐς ἄνδρας
 παροδῶτας καὶ ὃ δικαίως ἐχρῶντο. Λακε-
 δαιμονίοις δὲ ἥ τε κύκλωσις τῷ Μεσ-
 σηνίων μονωθέντων ἐγένετο ὃ χαλεπή, καὶ
 νίκῃ ἐτοιμοτάτῃ πασῶν καὶ ὑπονοτά-
 τῃ ἀνείλοντο. Αειστομένης δὲ καὶ ὁ σὺ
 αὐτῷ συζέμειναι μὴ, καὶ τῷ Λακεδαί-
 μονίων τὴς μάλιστ' ἐκτεμένους ἐνείργειν ἐ-
 πειρῶντο· ὀλίγοι δὲ ὄντες ὃ μεγάλα ὠφέ-
 λου. τῷ δὲ Μεσσηνίων τοῦ μεν δῆμου
 τοσοῦτον πληῆθ' ἀνηλώθησαν, ὡς τὰ
 πρῶτα Λακεδαιμονίων δεσπότας ἀντὶ
 δούλων ἔσεσθαι νομίζοντας, τότε μηδὲ ἐς
 τὴν σωτηρίαν αὐτὴν ἐπέχειν ἐλπίδα. ἀ-
 πέθανον δὲ καὶ τῷ παροτευόντων ἄλλοι
 τε καὶ Ἀνδροκλῆς καὶ Φίντας, καὶ λόγου
 μάλιστ' ἀξίως ἀγωνισάμενος Φάνας,
 ὃς πρῶτον τούτων ἐπὶ δολιχῷ νίκῃ
 Ολυμπιάσιν ἦν ἀνῆρημένος. Αειστομένης
 δὲ μὴ τὴν μάχην τὴς ἀπεφευγῶτας

τ̃ Μεσσηνίων συνήθεριζε. ἡ Ἀνδανίαν
 μὲ, ἡ εἰς πᾶν ἄλλο ἐν μεσογείᾳ πόλισμα
 ἔπεισε ἵνα πολλὰ ἐκλείπειν, ἐς δὲ Εἵραν
 τὸ ὄρθον ἀνοικίζεσθαι. Συμμεληλαμῆνοις
 δὲ ἐς τὸν οὗτο χαίον, προσεχάθητο ὁ
 Λακεδαιμόνιοι πολιορκία σφᾶς αὐτίκα
 ἐξαιρήσθην νομίζοντες. ἀντήρκεσαν δὲ ὁ-
 μως ὁ Μεσσηνίοι, ἡ μὲν τὴν ἐν Τά-
 φρω συμφορὰν ἐνὶ τε ἡ δέκα ἔτεσιν ἀμυ-
 νόμενοι. ὁ δὲ χρόνον τὴν πολιορκίας γενέ-
 σθαι τοσούτον, δηλοῖ ἡ τὰδε ὑπὸ Ρίανθ
 πεποιημένα ἐς τὰς Λακεδαιμονίους.

Οὐρεῖται ἀργενοῖο πρὸς πύχας ἐστρα-
 τῶντο.

Χείματά τε ποίας τὴν δύω ἡ εἴκοσι
 πάσας.

Χειμῶνας γὰρ ἡ θέρη κατέλεξε, πᾶς
 εἰπὼν ὁ χλωρὸν σῖτον, ἡ ὀλίγον πρὸ
 ἀμμήτων. Μεσσηνιοὶ δὲ ὡς ἐς τὴν Εἵραν
 ἀνωκίασθαι, τῆς τε ἄλλης ἐξείργοντο,
 πλὴν

πλίω ὅσον σφίσιν οἱ Πύλιοι τὰ ἐπὶ θαλάσῃ καὶ οἱ Μοθωναῖοι διέσωζον, ἐλήγευον πῶ τε Λακωνικῶ καὶ τῇ σφετέρῃ, πολεμίαν ἤδη καὶ τῷ τῷ νομίζοντες. ἄλλοι τε δὴ σπυρίζοντο ἐς τὰ καταδρωμαῖς ὡς ἕκαστοι τύχῃ, καὶ Αειστομένης δὲ τὸς ὡς αὐτὸν λογάδας ἐς τετρακοσίων ἀριθμὸν ἀπεθήγαγεν. ἦγον μὲν δὴ τὰ Λακεδαιμονίων καὶ ἔφερον, ὅποι καὶ διῶναιτο αὐτῶν ἕκαστος. ἐλόντες δὲ σῖτον καὶ βοσκήματα καὶ οἶνον, ἀνήλισκον ἐπὶ πλάδῃ καὶ ἀνθρώπους ἀπεδίδουσιν χρημάτων ὥστε καὶ ἐποίησαντο οἱ Λακεδαιμόνιοι δόγμα, ἅτε τοῖς ἐν τῇ Εἴρᾳ μᾶλλον ἢ σφίσιν αὐτοῖς γεωργούτες, τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν τὴν ὡρεσέχῃ, ἕως ἂν πολεμῶσιν, ἐὰν ἀπορεν. Καὶ ἀπὸ τούτου σιτοδεία ἐγένετο ἐν Σπάρτῃ, καὶ ὁμοῦ τῇ σιτοδείᾳ ἐγένετο ἐν Σπάρτῃ γασίς. καὶ ὧς ἡνείχοντο οἱ ταύτῃ τὰ κτήματα ἔχοντες, τὰ σφέτερά αὐτὰ ἐξήλθον.

Καὶ

Καὶ τότε τοῖς μὲν τὰ ἀγέφορα διέλυε Τυρ-
 τῶν. Αειστομένης δὲ ἔχων τὴς λογά-
 δας, ἥ μὲν ἔξοδον ὡρὶ βαθεῖαν ἐποίησα-
 το ἐσπέραν. ἔφθη δὲ ὑπὸ τήχους ἥ ἐς
 Ἀμύκλας ἀνύσας πρὸς ἀνίχοντ' ἡλίῳ.
 καὶ Ἀμύκλας τὸ πάλισμα εἰλέ τε καὶ διήρπα-
 σε, καὶ ἥ ὑποχόρησιν ἐποίησατο, πρὶν ἢ
 τὴς ἐκ τῆς Σπάρτης πρὸς βοήθειαν. κατέ-
 πρεχε δὲ καὶ ἵππεσιν ἥ χώραν ἐς τὸ Λα-
 κεδαιμονίων λόχοις πλέον ἢ τοῖς ἡμίσεσι
 καὶ τοῖς βασιλεῦσιν ἀμφοτέρωθεν συμβα-
 λών, ἄλλα τε ἔχεν ἀμυνόμενα πρῶ-
 ματα, καὶ πληγέντι ὑπὸ λίθου ἥ κε-
 φαλήν αὐτῷ σκοτοδινῶσιν ὀφθαλμοί, καὶ
 πεσόντες ἀθρόοι τῆς Λακεδαιμονίων ὅπι-
 δραμόντες, ζῶντα αἰετοῦσιν. ἤλωσαν δὲ
 καὶ τῆς ὡρὶ αὐτὸν ἐς πεντήκοντα. Τότε
 ἔγνωσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ρίψαι πάντας
 ἐς τὴν Κεάδην. ἐσβάλλουσι δὲ ἐνταῦθα,
 ὅς ἂν ἐπὶ μεγίστοις τιμωρῶν. οἱ μὲν δὲ
 ἄλλοι

ἄλλοι Μεσσηνίων ἐμπίπτοντες ἀπώλλω-
 τ' αὐτίκα. Αειτομένῳ δὲ ἔς τε τὰ ἄλλα
 θεῶν πς, καὶ δὴ καὶ τότε ἐφύλασσε. Οἱ δὲ
 ὑποσεμνύοντες ἔα κατ' αὐτὸν, Αειτο-
 μένῃ φατὴν ἐμβληθέντι ἐς Ω Κεάδῳ,
 ὄρνιθα Ω αἰτὸν ὑποπέτεσθαι καὶ ἀνέχεσθαι
 ταῖς πτέρυξιν, ἐς ὃ κατήνελκεν αὐτὸν ἐς ὃ
 πέρας, ὅτε πηρωθέντα ἔδεν Ω σώματος,
 ὅτε τραῦμα ὀπιλαβόντα. Εμελλεν δὲ ἄ-
 ρα καὶ αὐτόθεν ὁ δαίμων ἔξοδον ὑποφάειν
 αὐτῷ. Καὶ ὁ μὲν ὡς ἐς τὸ τέλος ἦλθε Ω βα-
 ρύτρῃ, κατεβλήθη τε καὶ ἐφελκυστάμνους
 ἢ χλαμύδα ἀνέμενε, ὡς πάντως οἱ
 ἀποθανεῖν περσμεῖον. Τεῖτῃ δὲ ὑπερὺν
 ἡμέρα, φῶς τε αἰσθάνεται, καὶ ἑκα-
 λυφάμεν Ω (ἐδυάτο δὲ ἤδη καὶ Ω
 σκοτὺς διορᾶν) ἀλώπεκα εἶδεν ἀπτομένην
 τῷ νεκρῶν. ὑπονοήσας δὲ ἔσοδον Ω
 τῷ θείῳ ποτὲν, ἀνέμενε ἐγγὺς οἱ ἢ
 ἀλώπεκα γενέσθαι. γενομένης δὲ λαμβά-

νεταί. τῇ δὲ ἑτέρᾳ χεὶρ, ὅποτε εἰς αὐτὸν
 ὄπιπρέφοιτο, τὴν χλαμύδα παρῴβαλ-
 λέν οἱ καὶ δάκνειν παρῆχε. τὰ μὲν δὴ πλείω
 θεῶσιν σινέει, τὰ δὲ ἄλλαν δυσέξοδα καὶ
 ἀφείλκετο ὑπὸ αὐτῆς. ὁ γὰρ δὲ ποτε ὁ-
 πλῶτε εἶδεν ἀλώπεκα εἰς ἀλάδυσιν ἰκα-
 νὴν καὶ φέγγει δὲ αὐτῆς. Καὶ τὴν μὲν,
 ὡς ἀπὸ τοῦ Αειτομένης ἠλευθερώθη,
 τὸ φωλῖον ἐμελλεν ὑποδέξασθαι. Αει-
 τομένης δὲ (ὅ γάρ τι ἢ ὅπῃ καὶ τέττω πα-
 ρέχειν ἐδιώκατο ἔξοδον) εὐρυτέραν τὴν
 ταῖς χερσὶν ἐποίησε, καὶ οἴκαδε εἰς τὴν
 Εἶρην ἀποσώζει. ὡς δὲ δόξω μὲν τύχη
 καὶ εἰς τὴν ἄλωσιν χηισάμεν (τὸ γὰρ
 οἱ φρόνημα ἦν καὶ τὰ τολμήματα μείζο-
 να, ἢ ὡς ἐλπίσαι πινὰ Αειτομένειν αἰ-
 χμάλωτον ἀν γενέσθαι) παραδοξοτέρα δὲ
 ὅτι καὶ πάντων περὶ θεοτάτα οὐκ ἄνευ
 θεῶν ἢ οὐκ ἔστιν Κεάδα σωτηρία. Λακεδαι-
 μονίοις δὲ παραυτίκα μὲν ὑπὸ ἀνδρῶν ἐ-
 πηγήλ-

πιβέλλετο αὐτομόλων, ὡς Αειτομένης
 ἐπανῆκοι σῶς. Νομιζομένης δὲ ἀπίστῃ χεῖ-
 ρῶτα ἢ εἰ πνα τεθνεῶτα ἐλέγχετο ἀνα-
 βιώναι παρ' αὐτοῦ, τοιόνδε Αειτομένους
 ὤψῃρξεν ἐς πίπιν. Κοεῖνθιοι Λακεδαι-
 μονίοις δυνάμιν ὡς σινεξαίρησοντας τῇ
 Εἴραν ἀποτέλλουσι. τέτρεσ ὡς αὖ τῇ κα-
 τασκόπων πιυθανόμενθ ὁ Αειτομένης
 τῇ πορείᾳ τὴ ἀτακτότερον ληῖσθαι· καὶ
 ταῖς στρατοπεδείαις ἀφυλάκτως, ὅππῃθε
 νύκτωρ σφίσι· καὶ τῶν τε ἄλλων καθευδόν-
 των ἐπὶ, ἐφόνευσε τὴς πολλὰς καὶ τὴς ἡ-
 γεμόνας, Ὑψιμενίδην καὶ Αχλαδαῖον καὶ
 Λυσίστρατον καὶ Εἰδεκλὸν ἀποκλείνουσι. Ἀφάρ-
 πάσας δὲ καὶ τῇ σκίυῃν πλὴν στραπὶδά,
 ὥρεψεν εὖ εἰδέναι Σπαρτιάταις, ὡς Α-
 ειτομένης, καὶ οὐκ ἄλλῃ Μεσσηνίων,
 ὅστιν ὁ ἑῷτα εἰργασμένθ. Εἴδυσε δὲ
 καὶ τῷ Διὶ τῷ Ἰθαμάτῃ τῇ θυσίᾳ,
 ἣν ἑκατομφρόνια ὀνομάζουσιν. Αὕτη δὲ

καθελήκει μὲν ἐκ παλαιότατο. Θύειν
 δὲ αὐτῷ Μεσσηνίων ἐνομιζέτο, ἐπό-
 σοι πολέμους ἄνδρας κατεργάσαντο ἐ-
 κατόι. Αεισιμένει δὲ, ὅτε ὅππῃ Κά-
 τωρ σήματι ἐμαχέσαστο, θύσαντι ἐκα-
 τομόνια προσέτον, δεύτερα ἤδη θύσαι
 καὶ ὁ ἐν τῇ νυκτὶ τῷ Κορινθίων παρέχε-
 ρόντο. τῷτον μὲν δὲ λέγουσι καὶ ὅππῃ ταῖς
 ὑπερὺν θύσαι καταδρομαῖς θύσαν τεύττω.
 Λακεδαιμόνιοι δὲ (ἐπῆει γὰρ Υακίνθια)
 πρὸς τὰς ἐν τῇ Εἴρᾳ τεσσάρων ἐ-
 ποιήσαντο ἡμερῶν ἀπονδᾶς, καὶ αὐτοὶ μὲν ἀ-
 ναχωρήσαντες οἴκαδε ἐώρταζον. Κρήτες
 δὲ τοξόται (μετεπέμψαντο γὰρ ἐκ τε Λύ-
 κτω καὶ ἐτέρων πόλεων μισθωτὰς) ἔτοι-
 σφίσιν ἀνὰ τὴν Μεσσηνίαν ἐπλανώντο.
 Αεισιμένει οὖν, ἅτε ἐν ἀπονδαῖς ἀ-
 πωτέρω τῇ Εἴρᾳ γενόμενον καὶ προσίοντα
 ἀδεέστερον, ἐπὶ ἄνδρες ἀπὸ τῷ τοξο-
 τῶν τέτων ἐλόχυσαν. συλλαβόντες δὲ τοῖς
 ἵμασι

ἵμασι οἳ εἶχον ὅπι τῆς φαρέτρης, λέγου-
 σιν. ἐσπέρα ὃ ἐπῆει. Δύο μὲ οὖν ἐς
 Σπάρτῃ ἀπ' αὐτῶν ἐλθόντες, Λακε-
 δαιμονίοις Αἰτομένειν εὐηγγελίζοντο ἡ-
 λωκέναι. (A) λοιποὶ δὲ ἀποχροῦσιν ἐς
 Ἀγελὸν (B) ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ. ἐν ταῦτα
 ὦκει κόρη σὺ μητρὶ παρθένῃ, παῖς
 ὀρφανή. τῇ δὲ πρῶτα νυκτὶ εἶδεν ὄψιν
 ἢ παῖς, ὡς λέοντα ἐς (C) ἀγρὸν λύκοι
 σφίσιν ἤγαγον δεδεμένον, καὶ οὐκ ἔχοντα
 ὄνυχας, αὐτὴ δὲ (D) δεσμῷ (E) λέοντα ἀ-
 πέλυσε, καὶ ἀνδρῶσα ἔδωκε τῆς ὄνυχας.
 ἔγω τε ἀγαπαδιῶναι τῆς λύκοις ἔδο-
 ξεν ὑπὸ (F) λέοντι. Τότε δὲ ὡς (G) Α-
 ριστομένειν ἐσάγρουσιν οἱ Κρήτες, σιωφρό-
 νησεν ἡ παρθένος ὑπαρ ἡκεῖν τὸ ἐν τῇ νυ-
 κτὶ οἱ πεφηνὸς, καὶ ἀνηρώα (H) μητέρα
 ὅτις εἶη. μαρῶσα δὲ ἐπερρώαθη τε, καὶ
 ἀπιδούσα ἐς αὐτὸν, τὸ πρῶτα φῆν σιωῆ-
 κεν. οἶνον οὖν τοῖς Κρησὶν ἐλχέσθαι, ἀνε-
 δίδου-

δίδου. καὶ ὡς σφᾶς ἡ μέθη κατελάμβα-
 νεν, ὑφαρεῖται ὅ μάλιστα ὑπνωμένους ὅ
 ἐλχειρίδιον. Τὰ μὲν δὴ δεσμέα ὅ Αειτο-
 μένους ἔτεμνεν ἡ παρθένο. ὁ δὲ ἑλκυσ-
 τὼν ὅ ξίφος διεργάσατο. Τούτῳ τῷ
 παρθένον λαμβάνει γυνῆκα Γόργον Α-
 ειτομένους. ἐδίδου δὲ Αειτομύνης, τῇ παιδὶ
 ἐκπίνων σῶτρα. ἐπεὶ Γόργω ὅκινε πω-
 δέκατον καὶ ὄγδον ἔτος, ὅτε ἔγνημεν. Εν-
 δεκάτῳ δὲ ἔτῳ τῇ πολιορκίας, τῷ τε Εἰ-
 ραν ἐπέωρετο ἀλῶνα, καὶ ἀναστάτης γε-
 νέσθαι Μεσσηνίους. καὶ δὴ σφίσι ἐπετέλε-
 σεν ὁ θεὸς Αειτομένους καὶ Θεόκλῳ χρησθέντι.
 Τούτοις γὰρ ἐλθοῦσιν εἰς Δελφούς μὲν τῇ ὁπῇ
 τῇ Γάφρῳ πληγῇ, καὶ ἐπερσμένοις ὑ-
 πὲρ σωτηρίας, τοιόνδε εἶπεν ἡ Πυθία.

Εἰς τε πρᾶγος πινῃσι Νέδης ἐλικόρροον
 ὕδαρ,

Οὐκ ἐπὶ Μεσσηνίῳ ῥύομαι. σχεδόν
 γὰρ ὀλεθρῶ.

Εἴσι δὲ αἱ πιχρὰ τῇ Νέδῳς ἐν ὄρῳ τῷ
 Λυκαίων. παρελθὼν δὲ ὁ ποταμὸς διὰ τῇ
 Ἀρχάδων, καὶ ὀπιστρέψας αὐτῆς ἐς τὴν
 Μεσσηνίαν, οὐκ εἶται τὰ ὀπίθαστα
 Μεσσηνίοις καὶ Ηλείοις τῇ γῆν. Τότε δὲ
 οἱ μὲν τὰς αἰγας τοὺς ἄρρενας ἐδεδοίκεζ,
 μὴ πίνωσιν ἀπὸ τῇ Νέδῳς. τοῖς δὲ ἄρα ὁ
 δαίμων παρεστήμανε τοῖόνδε. Τὸ δένδρον
 ὃ ἐρμεῖον εἰσιν Ἑλλήνων οἱ καλοῦσιν ὀ-
 λυθον, Μεσσηνιοὶ δὲ αὐτοὶ τράχον. τότε
 οὖν παρὰ τῇ Νέδῳ πεφυκὼς ἐρμεῖος, οὐκ
 ἐς εὐθὺς ἤνυξέτο. ἀλλὰ ἐς τε τὸ ρεῦμα ἐπέ-
 σπρεφε, καὶ οὗτο ὕδατος ἀκροῖς τοῖς φύλ-
 λοις ἐπέφαυε. Θεασάμενος δὲ ὁ μάντις
 θεόκλητος συνεβάλλετο, ὥς ὃ τράχον
 πίνοντα ἐκ τῆς Νέδῳς πορῆπεν ἡ Πυ-
 ρία ἐρμεῖον τῶτον, καὶ ὥς ἤδη Μεσ-
 σηνίοις ἤκει τὸ χρεῶν. καὶ ἐς μὲν τὰς ἄλ-
 λους εἶχεν ἐν ἀπορήτῳ, Αειτομένην δὲ
 πρὸς τε τῇ ἐρμεῖον ἤγαγε, καὶ ἀνεδίδασκεν,

ὥς τῆς σωτηρίας ἔξήκοι σφίσιν ὁ λρόνθ.
 Αειτομένης δὲ ἔχειν ὕτω πείθεται· καὶ
 ἀναβολὴν οὐκ ἔπι ^{τῇ} εἰ) σφίσιν, παρενοή-
 σατο καὶ ἐκ τῷ παρόντων. Καὶ ἦν γὰρ π
 οὐ ἀπορρήτω τοῖς Μεσσηνίοις. ἔμελλε
 δὲ ἀφανισθῆν, ὑποδρύχον τὴν Μεσση-
 νίαν κρύφειν ^{τῷ} πάντα αἰῶνα. φυλα-
 χθὲν δὲ, ^{αὐτῷ} Λύκου ^{τῷ} Πανδίωνθ λρη-
 σμοὶ Μεσσηνίαις ἔλεγον λρόνω ποτὲ ἀ-
 νασώσεσθαι τὴν χώραν. τῷτο δὴ ὁ Αει-
 τομένης, ἅτε ὀπιτάμενθ τὰς λρη-
 σμας, ἐπεὶ νῦν ἐγγίγει, ἐκόμιζε. πα-
 ραγερόμενθ δὲ ἔνθα τῆς Ἰθάκης ἰὺ τὸ
 ἐρημότατον, κατάρυξεν ἐς Ἰθάμιν τὸ ὄρος,
 καὶ Δία Ἰθάμιν ἔχοντα καὶ θεὸς οἱ Μεσ-
 σηνίαις ἐς ἐκεῖνο ἔσωζον, φύλακας μεῖ-
 ναι ^{τῷ} παρὰ λατρεῖαν ἡγρούμενθ, μηδὲ
 ὅτι Λακεδαιμονίοις ποιῆσαι τὴν μόνιν
 καθόλου Μεσσηνίοις ἐλπίδα. Μετὰ δὲ
 τῷτο τοῖς Μεσσηνίοις ἤρχετο, καθὼ καὶ
 Τρωσὶν

Τρωσὶν ἔπι πρῶτον, γίγνεσθαι κακὰ
 ὑπὸ μοιχείας. Επεκράτην μὲν αὐτοί, ἐ-
 πεί ἐκράτην ὅ τε ὄρεσ καὶ ὅ πρὸς πύ-
 λω. Εἶσαν ἄρτι τῇ Νέδῃ. ἦσαν δὲ οἰκήσεσ καὶ
 ἔξω πυλῶν ἐνίοις. Αὐτόμολος δὲ ἐς
 αὐτὰς ἐκ τῆς Λακωνικῆς, ἄλλος μὲν ἀ-
 φίκετο ὁδεῖς· οἰκέτης δὲ Εμπεράμου βυ-
 κόλος ἐλαύνων ὅδε αὐτὸς τὰς βῆς· ὁ
 δὲ Εμπεράμος ἰὼν ἀνὴρ ἐν Σπάρτῃ δό-
 κημος. ὅτε ὁ βυκόλος ἐνεμεν ὁ
 πόρρω τῆς Νέδας. Ἀνδρὸς οὖν τῇ Μεσ-
 σηνίων τῇ ὁκ ἐντὸς τείχεσ ἐχόντων
 οἰκήσιν, γυναικα εἶδεν ἐφ' ὕδωρ ἐλθοῦ-
 σαν. ἔρασθεις δὲ, ἀγαλεχθῆναι ἐτόλ-
 μησε· καὶ δοὺς δῶρα, συγγίνετο. καὶ ὑπὸ
 τούτῳ ὁ ἄνδρα πρὸς φύλασεν αὐτῆς, ὅ-
 πότε ὑποχωρήσεν ἐς τὴν φρουράν. ἀνά
 μένος δὲ τοῖς Μεσσηνίοις τῆς ἀκροπό-
 λεως ἐπήγετο ἡ φυλακή. Τούτῃ γὰρ τὰς
 πολέμους μάλιστα ἐδεδοίκεσαν, μὴ ὑπαρ-
 ῶσιν

ὄψιν αὐτοῖς ἐς τὴν πόλιν. ὁπότε ὅν ὅτος ἀ-
 ποχωρήσῃ, τῶν καὶ αὐτὰ ὁ βυκόλος ἐφοίτα.
 ὡς δὲ τὴν γυναικα. Καί ποτε ἔτυχε σὺν ἄλ-
 λους ἐς ἑκάστον ὡρίηκουσα ἐν τῇ νυκτὶ φυ-
 λακί. Εὔτυχε δὲ εἶναι πολλῶν τὴν θεὸν, καὶ ἐκ-
 λείπουσιν. **Α** Μεσσηνῶν τὴν φρεσίν. ὅς ῥα
 ἔδωκε ἐβιάζετο σφᾶς ἀθρόον ἐκ τῆς ἑρᾶς
 καὶ ἀχρόμυρον, ὅτε ἐπάλξεων ὠκοδομημέ-
 νων, ὅτε πύργων ὑπὸ σπουδῆς τῆς τήχισμῶ.
 καὶ ἅμα ὅδε κινήσεως τῆς Λακεδαιμονίης
 ἤλπιζον ἐν ἀσελῶν νυκτὶ, καὶ ἔτω χεῖμε-
 ρίῳ. Αειτομένης δὲ ὅς πολλὰς ὡς τε
 ἡμέρας Κεφαλληνῶν ἐμπορον, εἰαυτῶν ξένον,
 καὶ ἐσάγοντα ἐς τὴν Εἴραν ὁπόσων ἐδέοντο, ἐα-
 λωκότα ὑπὸ Λακεδαιμονίων καὶ τοξοτῶν
 Ἀπέρων, ὧν ἦρχεν Εὐρύαλος Σπάρτης.
 τῶν τὴν Κεφαλληνίαν ἀφαιρέμεν, ἐκδ-
 νον μὲν καὶ τὰ χεῖμα ὁπόσα ἦν, ἀπέσωσεν.
 αὐτὸς δὲ ἐτετρωμένος, καὶ ἐκ ἐδύνατο ὅπως ποταῖν
 τοῖς φυλάσσουσιν, κατὰ τὴν εὐχὴν τῶντο μά-

λιστα αἵπον ἐγγείλο ἐκλεφθῆναι τ' ἀκρόπο-
 λιν. τ' τε δὴ ἄλλων ἕκαστος ἀνεχώρησεν ἀπὸ
 τ' φρεσῶς, καὶ τῆς ὑπὸ τ' βυκόλου μοιχευο-
 μένης ὁ αἰήρ. Ἡ δὲ τιτωικαῦτα ἔνδον εἶχε τ'
 βυκόλον, ἀφ' ὧς ἀνέταί τε τ' ἀνδρὸς ὀπτόνιος,
 καὶ αὐτίκα ὡς ταύχες εἶχεν, ἀποκρύπτει τ' αἰ-
 θρωπον. ἐσελθόντα δὲ τ' αἰδρα ἐφιλοφρο-
 νήτο, ὡς ἔπω πρότερον, καὶ ἠρώτα καθ' ἣν
 πινα αἰτίαν ἦκοι. Ο δὲ ἔτε μοιχευομένην
 εἰδώς, ἔτε ἔνδον ὄντα τ' βυκόλον, ἐχρηῖτο
 πῶ ἀληθὲς λόγῳ. καὶ αὐτὸς τε ἀφ' ὧς ὄμβρε
 τὸ βίαιον καὶ τ' ἄλλων ἕκαστον ἐρασκεν ἀπο-
 λελοιπέναι τ' φρεσῶν. Ἐπικροῶτο δὲ λέ-
 γοντι τ' ὁ βυκόλος. καὶ ὡς ἀκραιβῶς ἐπύ-
 θετο ἕκαστα, αὖτις ἐκ τ' Μεσσηνίων ἐς τὰς
 Λακεδαιμονίους ἀφίκετο αὐτόμολος. Λακε-
 δαιμονίοις δὲ οἱ μὲ βασιλεὺς ἀπὸ τραλοπέ-
 λου τιτωικαῦτα ἀπήεξ. πολεμαρχαὶ δὲ
 τότε Εὐπέραμος ὁ τ' βυκόλος δεσπότης,
 πρὸς ἀφ' ὧς τῇ Εἴρα. Αφικόμενος οὖν ἐς
 τ'

τῷτον, ὡς ὅτα μὲ τὸ ὅπι τῷ δρασμῷ παρη-
 τῆτο ἀμάρτημα. Δεύτερα δὲ ἀνεδίδασκεν,
 ὡς τὸ Εἶρας εἰ τῷ παρόντι μάλιστα αἰρήσου-
 σιν, αὐτὰ ἕκαστα ὅποσα ἤθελε ὁ Μεσ-
 σηνίς διηγούμενος. Εἰδοξέ τε δὴ λέγειν πι-
 σταί, καὶ ἡ γὰρ Εμπεράμω καὶ τοῖς Σπαρτιά-
 τας. ἦν δὲ ἡ πορεία χαλεπὴ σφίσι, ἅτε
 εἰ σκότῳ, καὶ ἔκ ἀνιέντος ὁ ὕετος. ὅμως δὲ
 ὑπὸ παρορμίας ἤνυσεν, καὶ ὡς καὶ τὸ ἀ-
 κρόπολιν τὸ Εἶρας ἐγίνοντο, ὑπερέβαινον κλί-
 μακας τε ποροπθίνοντες, καὶ ὅτῳ πῖς ἐδυύατο
 ἄλλω βόπῳ. Τοῖς δὲ Μεσσηνίοις παρεί-
 χετο μὲν ὁ παρόντος κακὸς καὶ ἄλλα ἀσθενεῖν,
 μάλιστα δὲ οἱ κυνέες καὶ καὶ τὰ εἰωθότα ὑ-
 λακλουῦντες, ἀλλὰ συνεχετέρῃ καὶ βιαροτέρῃ
 τῇ κραυγῇ λησόμενοι. Γινόντες ὅτι τὸ ὕστα-
 τον ὁμῶς καὶ ἀναγκαστότατον σφῶς ἀγῶνα ἐ-
 πειληφόρια, καὶ δὲ τὰ ὅπλα ἅπαντα ἀνελάμ-
 βατον. ἀλλ' ὅτῳ προχείρῳ μάλιστα τύχοι
 πῖς, ἀρπάζοντες ἡμῶν τῇ πατρίδι, ἡ μὲν

νη σφίσιν ἐλείπετο ἐκ τῆ Μεσσηνίας πά-
 σης. πρῶτοι δὲ ἦσαντο ἑνδον τῶν πολεμίων
 ὄντων, καὶ ἐβοήθουν ἐπ' αὐτοὺς πρῶτοι, Γόρ-
 γος τε ὁ Αειτομύνης καὶ Αειτομένης αὐτός,
 Θεόκλός τε ὁ μάντις, καὶ ὁ Μάντικλος ὁ
 Θεόκλησ. σὺν δὲ αὐτοῖς Εὐεργετίδας ἀνὴρ καὶ
 ἄλλως ἐν Μεσσηνίᾳ τιμώμενος, καὶ ἀφ' ἧς
 γυναικα ὅτι πλέον ἀξιώματος ἦκων. ἀδελ-
 φὸν γὰρ εἶχεν Αειτομένης Ἀγναγόραν. τότε
 δὲ ὁ μὲν ἄλλοι σκυιέντες ὡς ἐν δικτύοις
 εἰσιν ἐοχήμενοι, ὅμως καὶ ἐκ τῶν παρόντων εἶ-
 χόν τινα ἐλπίδα. Αειτομένης δὲ καὶ ὁ μάν-
 τις ἠπίσαντο μὲν ὁδομίαν ἐπὶ ἀναβολὴν
 ὀλέθρου Μεσσηνίοις ἔσαν, ἅτε εἰδότες καὶ
 τὴν χρησμὸν ὃν ἠνίξατο ἐς τὴν τράχυν ἢ Πυ-
 ρρίαν. ἐπέκρυπτον δὲ ἑαδὲν ἦσαν, καὶ ἦν σφίσι
 ἐς τὴν ἄλλαν σπέρρηλον. Ἐπιόντες δὲ τὴν πό-
 λιν σφιδῆ, καὶ ὅτι πάντες ἐρχόμενοι, τοῖς τε
 ἐνὶ ὑγχαίνουσιν ὅποτε ἀνῶάνοιτο ὅντας Μεσ-
 σηνίους, παρεκελευοντο ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶ,

καὶ ἐκ τῶν οἰκιῶν ἀνεκάλου τῆς ἐπὶ ὑπολ-
 πομύης. ἐν μὲν δὴ νυκτὶ ὕδεν ἄξιον ἐπα-
 ρη λόγου παρ' ὁδοτέρων. Τοῖς μὲν γὰρ ἡ ἀ-
 πειρία τῶν τόπων, καὶ ἡ τόλμα Αειτομένης
 παρῆχε μελλησμόν· τοῖς δὲ Μεσσηνίοις ὅτε
 ᾤοντο τῶν στρατηγῶν σιῶθημα ἐγγερόν· φθα-
 νόντας εἰληφέναι. Τὰς τε Δαΐδας ἢ εἴ τινα
 λαμπιῆρα ἄλλοιον ἄψαυτό τις, ὕων ἂν ἐ-
 σβέννυσεν ὁ θεός. Επειδὴ δὲ ἡμέρα τέ ἦν, καὶ
 Ἀλλήλοισι καθορᾶν ἐδυῶντο, ἐνθαῦτα Αει-
 τομένης καὶ Θεόκλος ἐπειρώοντο ἐς πᾶν ἄπο-
 νοιαν παρῆσαν τῆς Μεσσηνίας, ἄλλα τε
 ὅποια εἰκὸς ἦν διδύσκοντες, καὶ Σμυρναίων
 τὰ πολυμήματα ἀναμιμνήσκοντες· ὡς Ἰώ-
 νων μοῖρα ὄντες, Γύλῳ τὸ Δασκύλῳ καὶ Λυ-
 δῆς ἔχοντες σφῶν τὴν πόλιν, ὑπὸ ἀρετῆς καὶ
 παρρησίας ἐκβάλοιν. Οἱ Μεσσηνιοὶ δὲ
 ἀκούοντες ἀπονοίας τε ἐνεπίπλαντο, καὶ σιω-
 πῆται κατ' ὅποσους ἕκαστοι τύχρην ἐφέ-
 ροντο ἐς τῆς Λακεδαιμονίας. ὥρμητο δὲ καὶ

γυναικες τῷ κεράμῳ, καὶ ὅτῳ δυνάμει ἐκεί-
 η, τὰς πολεμίους βάλλειν. τὸ μὲν δὴ μὴ
 δρᾶσαι σφᾶς, μηδὲ ἐπιβῆναι τῷ τεγῶν, ὃ ὅμ-
 ορος ὁ βίαν ἐπεκώλυε. λαβὼν δὲ ὅπλα ἐ-
 τέλμη, καὶ τοῖς ἀνδράσιν ὅτι πλέον αὐτῷ
 ἐτόλμαν ἔξῃσαν. ὅπότε καὶ ταῖς γυναικας
 ἑώραν προπιάσας συναπολέαζον τῇ πα-
 τρίδι, ἢ ἀρῆναι δούλας εἰς Λακεδαιμόνα.
 ὥστε καὶ παρελθεῖν ἠδυνήθησαν ὁ πε-
 ποθυμῶν. Ἀλλὰ ὁ θεὸς τὸ ὕδωρ ἐπήγαγεν
 ἀθρόον μᾶλλον μῆ ἰσχυρὸν τῷ βροντῶν ὃ
 ψόφῳ, καὶ τὰς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν εἰς ἀντίαις
 ταῖς ἀστράπυς ἐξέπληθη. τοῖς δὲ Λα-
 κεδαιμονίοις ταῦτα πάντα παρὶσι φρόνη-
 μα, καὶ αὐτὸν ἀμυῶν σφίσι ἐφασαν ὅτι
 θεόν. καὶ (ἡστράπη γὰρ τότε χεῖρ δεξιὰ)
 ἀπέφανεν Ἐκατὸ ὁ μάντις, ὡς αἶσιον
 εἶναι τὸ σημεῖον. Οὗτος δὲ καὶ στρατήγημα
 ἐξεῦρε ποίονδε. Λειθμῶ καὶ πολὺ οἱ Λακε-
 δαιμόνιοι ὤφειλαν. Ἀπὸ δὲ οὗ ἐν εὐ-
 ρυχο-

ρυχεία σφίσι, ὅδ' ἔχ' οὐκ ἔταγμα ἐβηνο-
μένης τ' μάχης, ἄλλων δ' ἄλλω τ' πό-
λεως ποιημένων τ' ἀγῶνα, ἀχρείως ἀπὸ
ἐκείνης τάξεως συνέβαινον εἶ) τὴν τελευ-
τάην. τότε δὲ ἐκέλευεν ἀποχρησάντα ἐς
τὸ στρατόπεδον σιτίων μεταλαβῆναι καὶ ὕπνου,
καὶ αὖθις πρὸς ἑσπέρας ἦκεν τοῖς ὑπο-
μείνανσιν αὐτῶν ἀφ' ἀδεξομείως τ' πόνον. καὶ
Ⓐ μὴ ἀναπαύομενοί τε καὶ ἀναμέρῃ μα-
χόμενοι μᾶλλον ἀντήρκει. Τοῖς δ' ἑ Μισ-
σηνίοις πανταχόθεν παρείτατο ἀπεία. μετ'
ἡμέραν ὅ αἰὲ καὶ νύκτα συνεχάς Ⓐ αὐτοὶ
τείτιον ἡμιῶντο. ἤδη τὴν ἡμέραν ἦν, καὶ ἡ
τε αὐπνία καὶ ἐκ τ' ἔραντο τὸ ὕδωρ τὴν καὶ ῥί-
γῃ ὅππεζε σφᾶς, ὅτε λιμὸς καὶ ἡ δίψα
ἐπέκλει. μάλιστα δ' αἱ γυναικες ἀνθεία τὴν
πολέμου, καὶ τῇ συνεχείᾳ τ' ταλαιπωρίας
ἀπειρήκε. Παραστὰς οὖν ὁ μάντις Θεο-
κλῆς πρὸς Αειτομένειν εἶπε. Τί μάττω
τόνδε ἔχεις τ' πόνον, ἀλαδὴν Μεσσήνιου

πάντως ὅτι πεπονημένον. συμφορὰν δὲ τὴν
 ἐν ὀφθαλμοῖς, παλαμὴν τὴν ἡμῶν προεσήμασεν
 ἡ Πυθία, καὶ ἑναλχέσθαι ὁ εἰνεὸς ἔδειξεν.
 ἐμοὶ μὲν οὖν ὁ θεὸς αὐτῶν κοινὴν πρὸς τὴν πα-
 τρίδα ἐπάγχεσθαι τελευτή. σὺ δὲ σῶζε μὲν,
 ὥς δυνάμεως ἦκεις, Μεσσηνίους, σῶζε
 δὲ καὶ στυγρόν. Ἐπεὶ δὲ εἶπε πρὸς τῷτον ὅτι
 τῶς πολέμους ἔχει. Καὶ οἱ καὶ ἐς τῶς Λακε-
 δαιμονίους ἐπέσειν ἐκβοῶσαι τοσόνδε. Ἀλλ'
 ἔτοιμα πάντα γε χερόνιον χάροντες καρπώ-
 σασθε τὰ Μεσσηνίων. Μετὰ τῷτο τοῖς
 κατὰ αὐτὸν ἀνθροπώσιν ἐμπασι, ἐκείνους
 τὴν ἐκτὸς, καὶ αὐτοὺς ἐπὶ πῶσκειο. προεμ-
 πλήσας δὲ τὴν θυμὸν πρὸς φόνον τὴν ἐχθρῶν,
 ἀφίησι τὴν ψυχὴν. Λειτομένης δὲ ἀπὸ τῆς
 μάχης ὀπίσω τῶς Μεσσηνίους ἀνεχάλει,
 πλὴν ὅσοι καὶ ἀνδραγαθίαν αὐτῶν προσε-
 μάχοντο. τῶς δὲ εἶα καὶ χώραν μῦναι.
 τοῖς δὲ λοιποῖς προσέταξε αὐτὸς χυμῶνας
 καὶ τὰ τέκνα ἐντὸς τῆς τάξεως ἔχοντα, ἐπα-

κολυθῆν, ἢ τῷ ἂν αὐτὸς παρέχη) διέξοδον.
 Καὶ τέτων μὲ τοῖς τελευταίοις Γόργον καὶ
 Μαινέκλον ἐπέστησεν ἀρχόντας. αὐτὸς δὲ
 ἀναδραμὼν ἐς τὰς πρυτανείας, καὶ τε
 κεφαλῆς τῷ νεύματι καὶ τῷ δόξατος τῇ κί-
 νησιν δῆλος ἦν διέξοδόν τε ἀντίμωμος, καὶ
 ἀποχωρῆν ἤδη βεβυλόμενος. Τῷ τε οὖν
 Εὐφράτω καὶ Σπαρτιατῶν τοῖς παρῶσι δι-
 εῖναι τὰς Μεσσηνίας ἤρεσκε, μηδὲ λυσ-
 σῶντας ἀνθρώπους καὶ ἐς τὸ ἔχρατον ἀπο-
 νοίας ἢ κόνιας ἐξαχρῖσθαι πέρα. καὶ ἅμα ἔ-
 τω σφᾶς ποιεῖν Ἐχρατος ὁ μάντις ἐκέλευεν.
 Οἱ δὲ Ἀρχάδες παρ᾽ αὐτίκα τε τῇ χερσὶ λαβ-
 ῆν ἐπιπυθάνοντο τῇ Εἵρας, καὶ αὐτίκα τῇ Α-
 ειτοκράτῳ ἐκέλευον σφᾶς ἄλφν, ὥς ἢ
 σώσοντες Μεσσηνίας, ἢ σὺν αὐτοῖς ἀπο-
 λυμένους. Οὗ δὲ ἅτε ἐκ τῷ Λακεδαιμόνιος
 δεδεγμένος δῶρα, ἔτε ἄλφν ἤθελεν, εἰδείας
 τε ἔφασκεν ἔδνα ἐπὶ Μεσσηνίων, ὅτῳ καὶ
 ἀμυνῶσιν, ὄντα ὑπόλοιποι. τότε δὲ ὥς

σαφέστερον ἢ θάνοντο παύοντας καὶ ἐκλεί-
 πειν ἢ Εἶραν βεβιασμένους, αὐτοὶ μὲν παύ-
 οντο ὅρῳ σφᾶς τὸ Λύκαον ἐμελλον ὑποδέ-
 ξασθαι παρθέλοιμασάμηνους καὶ ἐσθῆτα καὶ σι-
 πία· ἄνδρας δὲ τῷ ἐν τέλει πέμπουσι παύ-
 μωθεῖσθαι τε τῆς Μεσσηνίας, καὶ ἡγεμόνας
 τῆς πορείας ἅμα γενέσθαι. Καὶ τῆς μὲν, ὡς
 ἐς τὸ Λύκαον ἀνεσώθη, ἔξενίζον, καὶ τὰ
 ἄλλα εὐνοϊκῶς παύοντο. (Α) Ἀρχάδες, χα-
 λανέμεν τε ἐς τὰς πόλεις ἤθελον καὶ ἀναδύ-
 στασθαι δὲ ἐκείνους ἢ γινώ. Αειτομένει δὲ
 ὅτε οἶκος ἀρπαζομένης τῆς Εἶρας, καὶ
 τὸ μῦθος τὸ ἐς τῆς Λακεδαιμονίας, βέλδω-
 μα παρίησι τοιόνδε. Πεντακοσίους τῶν Μεσ-
 σηνίων, ὅς μάλιστα ἠπίετο αὐτῶν ἀφειδῶς
 ἔχοντας, ἀποκείνας ἀπὸ τῆς πλήθους, ἤρετο
 σφᾶς ἐν ἐπηκόῳ τῶν τε ἄλλων Ἀρχάδων
 καὶ Αειτοκράτης, ἅτε ὄντα παρδότην ἔκ-
 εἶδως (ἀναδρία γὰρ καὶ ὑπὸ δειλίας φυ-
 γεῖν τότε ἤδη καὶ Αειτοκράτη τῆς μάχης, καὶ

ὃς ἀφ' ἑκακίας ἐδεμίαν, ἐδόξαζεν αὐτὸν)
ὥς τε ἐναντίον καὶ τότε τῆς πεντακοσίας
ἡρέλο, εἰ πμωροῦντες τῇ πατρίδι ἀποδινή-
σκουν σὺν αὐτῷ ἐθελήσοι. φαμένων δὲ ἐθέ-
λουν, ἀπεγύμνα τὸ πᾶν, ὡς πάντως τ' ὅπτι-
σιν ἐσώερας ὅπτι τ' Σπάρτῃ ἀγὼν μέλ-
λοι. Λακεδαιμονίων γὰρ τότε δὴ μάλιστα ἐς
τ' Εἵραν ἀπῆσαν (1) πολλοί, καὶ ἄλλοι τε
ἐπεφοίτων φέροντες καὶ ἄγοντες τὰ Μεσ-
σηνίων. Καὶ ἦν μὲν ἐλθὼν τ' Σπάρτῃ καὶ κα-
ταχθὲν δυνηθῶμεν (ἐφασκεν ὁ Αεισιμέ-
νης) ἔστιν ἡμῖν ἀποδόντας Λακεδαιμονίοις
τὰ ἐκείνων, κομίσασθαι τὰ οἰκῆα· ἀμαρ-
τάνοντες δὲ, ὁμῶς ἀποθανέμεθα γε μνήμης
καὶ τοῖς ἐπεῖτα ἄξια ἐργασάμενοι. Ταῦτα
εἰπόντες, τ' Ἀρχάδων ὅσον τετρακόσιοι,
μετέχριν καὶ αὐτοὶ τ' πολυμήμαλ' ἠθέλον,
καὶ τότε μὲν ἐπείχον τῆς ἐξόδου. τὰ γὰρ ἰερά ἐ-
γγέλο αὐτοῖς ἐκ κατὰ νόμον. Τῇ δὲ ὅπτι-
ση τότε ἀπόρρητον ἐγνώσαν σφῶν τῆς

Λακεδαιμονίους προπεπυσμένους, καὶ αὐτοὶ
 δεύτερον ὑπὸ Αειτοκράτης προδεδομέ-
 νοι. Τὰ δὲ Αειτομεῖς βυλεύματα αὐ-
 πίκαι ὁ Αειτοκράτης ἐλθράψας βιβλίῳ, καὶ
 τὸ βιβλίον ὀπίθεις τῷ οἰκετῶν ὃν ἡπίστατο ὄν-
 τα εὐνύστατον, πρὸς Ἀνάξανδρον ἀπέτελλεν
 εἰς Σπάρτην. Επανιόντα δὲ τῷ οἰκέτῳ λο-
 χῶσιν ἄνδρες τῷ Ἀρχάδων, ἀγχοφορεῖ καὶ πρῶ-
 τερον τῷ Αειτοκράτει, χρόνους δὲ ἐπὶ καὶ ὑ-
 ποπῆον τότε εἰς αὐτὸν, λοχίσαντες δὲ τῷ οἰ-
 κέτῳ ἐπανάχρυσιν εἰς τῆς Ἀρχάδας, καὶ ἐ-
 πεδείκνυσον εἰς τὸ δῆμιν τὰ ἀνταπεσταλμένα
 ἐκ Λακεδαιμόνων. Επέτελλέν τε ὁ Ἀνά-
 ξανδρος, φυγῶν τε αὐτῷ τὸ πρῶτον ἀπὸ
 τῆς μεγάλης Τάφρου φάμνῳ ὅτι ἀνό-
 νητον ἐκ Λακεδαιμονίων γενέσθαι. προσέ-
 σεαυτοὺς δὲ οἱ χάριν καὶ τὸ ἐν τῷ παρόντι μη-
 νυμῆ. Ὡς δὲ ἀγγέλῃ ταῦτα εἰς Ἀπαιας,
 αὐτοὶ τε τῷ Αειτοκράτῳ ἔβαλλον (Α) Ἀρ-
 χάδες, καὶ τοῖς Μεσσηνίοις διεκελεύοντο.

Ⓐ δὲ ἐς τὴν Αειτομένην ἀπέβλεπον. Καὶ
ὁ μὲν ἐς τὴν γλῶσσαν ἀφορῶν ἔκλαψε. Ⓜ δὲ
Αειτοκράτην οἱ Ἀρκάδες χαλιναγώσαν-
τες, Ⓜ μὲν τὴν ὁρὴν ἐκτὸς ἐκβάλλουσιν
ἄταφον· σήλιον δὲ ἀνέθεσαν ἐς τὸ τέμε-
νος. Ⓜ δὲ Λυκάριον λέγουσαν.

Πάντως ὁ χρόνος εὔρε δίκην ἀδίκῳ βασιλῆϊ,
εὔρε δὲ Μεσσηνίᾳ σὺν Διὶ τὴν παρδότην
Ρηϊδίῳ. χαλεπὸν δὲ λαοῦν θεὸν ἄνδρ' ὀπίορον.
Χαῖρε Ζεῦ βασιλεῦ, καὶ σάν Ἀρκάδιαν.

Τῶν δὲ Μεσσηνίων ὅποσοι παρὰ τὴν Εἰ-
ραν ἢ καὶ ἐτέρωθι πρὸς τῆς Μεσσηνίας ἐγκα-
τελείφθησαν, τέττες μὲν οἱ Λακεδαι-
μόνιοι προσένειμαν ἐς τὸ Εἰλωπικόν. Πύ-
λιοι δὲ καὶ Μοθωνᾶοι καὶ ὅσοι τὰ παρὰ τῆς
λάσσης ὥκου, ναυσὶν ὑπὸ τῶν ἁλῶ-
σιν τῆς Εἰρας ἀπάγρουν ἐς Κυλλήνιον τὸ
ὀπίνειον τὸ Ηλείων. ἐκεῖθεν δὲ παρὰ τῆς
ἐν Ἀρκάδιᾳ Μεσσηνίας ἀπέπελλον ἐθέ-
λοντες κοινῶς εὖλῳ χόρῳ, ἐνθα οἰκί-
σουσιν, ἀναζητῆν, καὶ Αειτομένην ἐκέ-
λευον

λευον ἡγήσασθαι σφίσιν ἐς Σποικίαν. Ο δὲ
 αὐτὸς μὲν ἕως ἀνὰ φθιῆ, πολεμίσσιν Λα-
 κεδαιμονίοις ἔφρασκεν, ὅππασα δὲ ἀ-
 κειβας, ὡς αἰεὶ πὶ ἀναφύσει τῇ Σπάρ-
 τη δι' αὐτῶ κακόν· ἐκείνοις δὲ Γόργον καὶ
 Μάντικλον ἔδωκεν ἡγεμόνας. Ο δὲ Εὐερ-
 γετίδας ἐς μὲν τὸ Λύκμον σὺν τοῖς ἄλλοις
 Μεσσηνίοις καὶ αὐτὸς ἀπεχώρησεν· ἐκδθεν
 δὲ ὡς ἑώρα ὃ βέλευμα ἀγαπεπῶκός
 τῷ Αειτομένει ὃ ἐς τιὼν κατέληψεν τῆς
 Σπάρτης, ἀναπείσας τὴν Μεσσηνίων ὡς
 πεντήκοντα, ἐπάνεισι ὅππ' τῶς Λακεδα-
 μονίως ἐς τιὼν Εἶραν· καὶ ἐντυχὲν ἀγαρ-
 πάσιν ἐπὶ τὰ ὅππινικια, πένθη σφίσιν
 ἐποίησεν. καὶ τὴν μὲν ἐν τῷ ὄντι ὅππ' ἀμείβαναι
 τὸ χρεών. Αειτομένης δὲ ὡς τῶς ἡγεμό-
 νας τοῖς Μεσσηνίοις ἐπέταξεν ἐς Κυλλή-
 νιον, ὅστις ἐθέλοι μετέχειν τῆς Σποικίας·
 καὶ μετέχον ἅπαντες, πλὴν εἰ γῆρας π-
 να ἀπεῖργεν, ἢ μηδὲ εὐπορῶν ἐτυχεν ἐς

ἡ ὑποδημίαν. ὅτοι δὲ αὐτῷ κατέμειναν
 πρὸ τοῖς Ἀρκάσι. Εἰλω δὲ ἡ Εἶρα,
 καὶ ὁ πόλεμος ὁ δεύτερος Λακεδαιμο-
 νίων καὶ Μεσσηνίων τέλος ἔσχεν, Ἀθη-
 ναίοις ἀρχόντος Αὐτοσθένους, ἔτει περ-
 τῷ τῷ ὀγδόῃ τε καὶ εἰκοτῇ Ὀλυμπιάδος,
 ἣν ἐνίκησε Χιόνις Λάκων. Ὡς δὲ ἐς τὴν
 Κυλλήνην (1) Μεσσηνιοὶ συνελέγησαν,
 (2) μὲν παρόντα χειμῶνα ἔδοξεν αὐτοῖς
 χειμάζειν, καὶ τῷ ἀγροῦν σφίσι καὶ χρη-
 ματα οἱ Ἡεδοὶ πρᾶλλον. Ἀμα δὲ τῷ ἡε
 ἐβυλεύοντο ποῦ καὶ σταλῶναι. Γνώμη δὲ
 ἦσαν, Γόργου μὲν, Ζάκυνθον τὴν ὑπὲρ
 Κεφαλληνίας καταλαβόντας, καὶ νησιώ-
 τας ἀντὶ ἡπειρωτῶν γενομένων ναυσὶν ἐς
 τὰ πελάγαια τῆς Λακωνικῆς ὀπι-
 πλέοντας, κακοῦ τὴν γῆν. Μάντι-
 κος δὲ ἐκέλευε Μεσσηνίας μὲν καὶ τοῖς
 Λακεδαιμονίων ἔργους λαβεῖν λήθη.
 πλεύσαντας δὲ ἐς Σαρδῶν, κήρυκα σταμε-
 νῇ

ρίστην τὴν νῆσον καὶ εὐδαιμονίᾳ φερόμεν. Ἐν
 τοσούτῳ δὲ Ἀναξίλας πρὸς τῆς Μεσση-
 νίας ἀπέπειλεν εἰς Ἰταλίαν καλῶν. Ὁ δὲ Ἀ-
 ναξίλας ἐτυράννει μὲν Ρηγίᾳ, τέταρτος δὲ
 ἔσθρον ἔω Ἀλκιδαμίδου. Μετόκησε
 δὲ Ἀλκιδαμίδας ἐκ Μεσσηνίας εἰς Ρή-
 γιον μὲν τὴν Λειτομένην ἔτι βασιλέως
 τελευταῖον καὶ Ἰθάκης τὴν ἄλωσιν, οὗ-
 τ' οὖν ὁ Ἀναξίλας τῆς Μεσσηνίας
 μετεπέμπετο, ἐλθόνσιν τε ἔλεγεν, ὡς Ζά-
 κλιοι ἀφ' ὧν μὲν εἰσιν αὐτῶν, χώραν δὲ
 εὐδαιμόνα καὶ πόλιν ἐν καλῇ τῆς Σικε-
 λίας ἔχουσιν. ἂν δὴ σφίσιν ἐθέλῃν ἔφη συλ-
 λατῆρασά μιν δοῦναι. Προσιεμένων
 δὲ τὸν λόγον, ὅπως Ἀναξίλας διεβίβασεν
 εἰς Σικελίαν αὐτὸς. Ζάκλιον δὲ τὸ μὲν
 ἔξαρχος κατέλαβον λησταί, καὶ ἐν ἐρήμῳ
 τῇ γῇ τειχίσαντες ὅσον πρὸς τὴν λιμένα
 ὀρμητικῶς πρὸς τὰς καταδρομαῖς καὶ εἰς
 τῆς ὀπίπλους ἐχρῶντο. ἡγεμόνες δὲ ἦ-

. Εν
 αση-
 ε Α-
 δε
 ησε
 ρή-
 ως
 ε-
 ς
 Γ-
 ν
 .

σαν αὐτῇ Κεραταμένης Σάμιθ, καὶ
 Πειρήρης ἐκ Χωλκίδος. Πειρήρει δὲ
 ὕπερον καὶ Κεραταμένει καὶ ἄλλης ἐπαγαγέ-
 σθαι τῷ Ελλιώων ἐδοξεν οἰκίτορας. Τότε
 δὲ τῆς Ζακχλαῆς ὁ τε Αναξίλας ναυσὶν
 ἀνταναγομένους ἐνίκησε, καὶ οἱ Μεσσηνῖοι
 μάχῃ περὶ. Ζακχλαῖοι δὲ καὶ γὰρ τῷ τε
 ὑπὸ Μεσσηνίων καὶ ναυσὶν ἅμα ἐκ θα-
 λάσσης ὑπὸ Ρηγίνων πολιορκούμενοι, καὶ
 ἀλισκομένους σφίσιν ἤδη τὸ τεῖχος, ὅπῃ τε
 βωμοὺς θεῶν καὶ πρὸς τὰ ἱερά φεύγουσιν.
 Αναξίλας μὲν οὖν τοῖς Μεσσηνῖοις παρεκε-
 λεύετο, τῆς τε ἰκελεύοντος Ζακχλαίων ἀπο-
 κλείνειν, καὶ τῆς λοιπῆς γυναιξὶν ὁμῶς καὶ πα-
 σὶν ἀδραποδισσασθαι. Γόργος δὲ καὶ Μάντι-
 κλος παρητῶντο Αναξίλαν, μὴ σφᾶς ὑπὸ
 συγγενῶν ἀνδρῶν πεπονθότας ἀνόσια, ὅμοια
 αὐτῆς ἐς ἀνθρώπους Ελλήνας ἀναγκάσαι
 δεῖσθαι. Μετὰ δὲ τούτο ἤδη τῆς Ζακχλαῆς
 ἀνίστασαν ἀπὸ τῶν βωμῶν, καὶ ὅρκους δόντες, καὶ
 αὐτοὶ

αὐτοὶ παρ' ἐκείνων λαβόντες, ἤκτισαν ἀμ-
 φότερι κοινῇ. ὄνομα δὲ τῇ πόλει μετέθε-
 σαν Μεσσηνίῳ ἀντὶ Ζάβκλης καλεῖσθαι.
 Ταῦτα δὲ ἐπὶ τῷ Ὀλυμπιάδῳ ἐπράχθη τῷ
 ἐνάτῃ καὶ εἰκοτῇ, ἣν Χιόνις Λάκων τὸ δεύ-
 τερον ἐνίκη, Μιλτιάδου παρ' Ἀθηναίοις
 ἀρχόντες. Μάντικλος δὲ καὶ τὸ ἱερὸν Μεσ-
 σηνίοις ὧς Ἡρακλῆος ἐποίησε. καὶ ἔστιν ἐκ τῶν
 τείχεος ὁ θεὸς ἰδρυμένος, Ἡρακλῆς καλὸς
 μῦθος Μάντικλος. καθάπερ καὶ Ἀμμων ἐν
 Λιβύῃ, καὶ ὁ ἐν Βαβυλῶνι Βῆλος, ὁ μὲν ὑπὸ
 ἀνδρὸς Αἰγυπτίου Βήλου ὧς Λιβύης ὄνομα
 ἔχεν, Ἀμμων δὲ ὑπὸ ὧς ἰδρυσαμένον ποιμέ-
 νος. Μεσσηνίοις μὲν ὦν τοῖς φεύγουσιν ἐγε-
 γρόνει πέρας τῆς ἄλης. Λειτομένης δὲ ὡς τῇ
 ἡγεμονίαν ἀπείπατο ἑς τῇ ὑποκίαν τελ-
 λομένων, καὶ θυγατέρας τῇ Ὀρεσβυτάτην, καὶ
 τῇ ἐπὶ ταύτῃ, καὶ Ἀγναγόραν τῇ ἀδελφὴν, τῇ
 μὲν Θάρκυι ἐς Φιγαλίαν, Δαμοθοίδαν δὲ Λε-
 ωρεάτῃ καὶ Ἡρακλῆος Θεοπόμπῃ καὶ θυγατέρας

αμ- κυώκισεν. Αὐτὸς δὲ ἀφικόμενος ἐς Δελ-
 -έθε- ρος, ἐχρητο ᾧ θεῷ· καὶ τὸ μὲν ᾧ Αειτομένει
 θαμ. γινόμενον μάντισμα, ὃ λέγει. Δαμα-
 ρη δὲ Ροδίων βασιλεύοντι ἐν Ιαλυτῷ, τότε
 δεύ- δὲ ἤκοντι πρὸς τὴν Ἀπόλλωνα, καὶ ἐρωτῶν πι-
 -μοίς οπόθεν ἀγαγέσθαι χρησμῶνα, ἐχρη-
 -εσ- σεν ἡ Πυθία θυγατέρα ἀνδρός τῶν Ἑλλήνων
 τὸς ὃ ἀείσας λαβὼν· Ὁ δὲ (ἦν γὰρ καὶ τρίτη παῖς
 ὁ- Αειτομένει θυγάτηρ) γαμὰ Τριτίῳ, Ἑλ-
 -έν λήνων τῷ τότε ἐκδόνον μακρῷ δὴ πινι ἄειτον
 -πὸ νομίζων. Αειτομένης δὲ ἐς μὲν τὴν Ρόδον ἀφί-
 -μα κετο σὺν θυγατρὶ· ἐκδόνον δὲ ἐς τε Σάρδεϊς
 -έ- ἐνενοοεῖ πρὸς Ἀρδύν τῷ Γύγρι, καὶ ἐς Εκβά-
 -ε. ρα ναὶ τὰ Μιδικὰ ἀναβῆναι πρὸς τὴν βασι-
 -πὶ λέα Φραόρτιον. Ἀλλὰ γὰρ πρότερον τέτων
 - σινυέπεσεν ἀπόθανεον αὐτῶν νοσήσαντι. καὶ γὰρ
 - ἔδει συμφορὰν ὁδομίαν Λακεδαιμονίοις
 - ἐπὶ τῇ Αειτομένους γενέσθαι. Τελευτήσαντι
 - δὲ αὐτῶν Δαμάγχιος καὶ οἱ Ρόδιοι μνημά τε
 - ὁπιφανὲς ἐποίησεν, καὶ ἔνεμον ἀπὸ ἐκείνων πι-
 -μας.

ARISTOMENES.

MESSENIIS malis gravissimis impliciti, cum in posterum etiam nihilo Spartanorum dominatum æquiores sibi fore sperare possent, & pugnando mori satius omnino ducerent, quam penitus è Peloponneso emigrare, nova defectionis consilia inierunt. Acerimi erant juvenes rerum novarum auctores: illi quidem omnium belli artium imperiti, sed ea animi elatione, ut cadere mallent liberam nacti patriam, *si optio datur*, quam *vel clementissimam* servitutem rerum omnium copiis circumfluentes perferre. Educata jam juvenus *eximia* erat Messeniis, cum in aliis locis, tum vero numero & robore præstantissima, Andaniæ: eminebat vero inter omnes Aristomenes, quem Messenii adhuc inter heroes colunt: & ejus quidem natales maxime insignes existimant. Cum ejus enim matre Nico-telea genium quendam seu Deum sumpta draconis forma concubuisse ferunt: quod ipsum de Olympiade Macedonas, de Aristodama Sicyonios novi memoriz

pro-

S. prodidisse. Tantum interest, quod Aristomenem Messenii non Hercule aut Jove genitum prædicant, sicuti Ammone Alexandrum Macedones, Aratum Æsculapio Sicyonii: verum cum Græcorum multitudo Pyrrhum ei patrem fuisse dicat, ipsi Aristomenem Nicomedis filium in sacrorum libationibus celebrant. Vigebat hic animis & ætate, & eum æquales, honore prope pares, ad defectionem incitabant. Rem ad hunc ferme modum exorsus est. Missis clam ad Argivos & Arcadas certis hominibus, tentavit primum utriusque gentis animos, nunquid sibi desciscen-
tibus nihilo aut legnius, aut ope minore quàm priore bello auxilium laturi essent. c spe quidem multo paratiores socios animadvertere. Jam enim Arcades & Argivi apertissimas cum Lacedæmoniis i imicitias exercebant. Quare cum omnia ad bellum comparata essent subsidia, defecerunt Messenii undequadragesimo post Ithomes excidium anno, qui quartus fuit tertiæ & vicesimæ Olympiadis, qua vicit in stadio Hyperesien-
sis Icarus: Athenis vero jam tum annui erant Arcontes ac tunc quidem Tlesias Athenis prætor erat. Qui aut messent Spartæ reges, eos Tyrtæus non nominavit.

At Rhianus versibus mandavit, Leoty-
chide regnante bellum hoc alterum ge-
stum. At enim Rhiano in hac ego re ne-
tquam assentior: Tyrtaeum vero id i-
sum quod aperte non dixit, significat
tamen facile videri possit. Elegi eni-
ipsum sunt de bello priore,

*Obsessam decima hanc nonaque vidit
ems.*

*Indomitique animos tam longi munia Marti
Nostrorum patrum sustinuere patres.*

Quibus planum facit, ætate demum
tertia post primum bellum, iterum Me-
senios arma cepisse. Declarat itaque an-
norum series, regem eo tempore Spartæ
fuisse Anaxandrum Eurycratis filium
Polydori nepotem: ex altera vero familia
Anaxidamum Zeuxidami filium, Archi-
dami nepotem, pronepotem Theopompi.
Idcirco autem ad pronepotem Theopom-
pi descendit, quod Archidamo filio ante
patrem mortuo, Zeuxidamum è filio ne-
potem, Theopompus imperiū sibi succes-
sorem reliquit. At Leotychidem regnum
possedissee constat post Demaratum Ari-
stonis filium, cum Ariston ipse à Theo-
pompo septimus fuerit. Eo ipso igitur
con-

Leotum g
re ne
id i
ificat
i eni
dit h
Mer
s.
emur
Me
e an
part
lium
mili
rch
mp
oom
ante
o ne
cel
rum
Ari
co
tur
on-
contulere cum Lacedæmoniis signa Me-
senii ad Deras, qui vicus in Messenia est,
anno post defectionem primo. Neutris
venere à sociis auxilia : neque penes quos
ejus fuerit certaminis victoria perspicu-
um fuit. Aristomenem eo prælio tradunt
facinora majora multo, quam quod uni-
us viri erat opis, fecisse ; quare statim
post pugnam rex fuit salutatus : erat enim
ex ¹ Æpytidarum genere. Verum cum
regnum recusasset, imperatorem cum
summa potestate præesse rebus bellicis
jusserunt. Is eo erat ingenio, ut facillime
pateretur suum iis etiam qui aliquid in
bello memoria dignum gessissent, honorem
haberi.

CAP. II. Et antiquissima quidem ipsi
cura fuit, initio belli Lacedæmonios per-
terrefacere, quo esset illis in omne reli-
quum tempus formidolosior. Hoc sibi
cum propositum haberet, noctu Lacedæ-
monem veniens, ad Chalciceci scutum af-
fixit, in quo inscriptum fuit, Aristome-
nem deæ de Spartanorum manubiis dicaf-
se. Eodem tempore male metuentibus La-
cedæmoniis & Delphicum Apollinem de
belli exitu consulentibus responsum, ut
Atheniensem hominem rerum gerenda-

1. Vid. Hom. Iliad

rum autorem accerferent. Quare cum per legatos de oraculo docuissent Athenienses, ac simul Atheniensem sibi hominem cujus uterentur consilio, depoposcissent, ea res animi dubios tenuit: neque enim è re suâ fore Athenienses judicabant, si Lacedæmonii parte Peloponnesi optima sine insignibus cladibus potirentur & rursus divinis vocibus non parere nefarium censebant. Consilium itaque istiusmodi ineunt. Erat Athenis Tyrtæus quidam I di magister, qui neque satis mente valere credebatur, & altero claudicabat pede. Hunc ad Spartanos mittere: ibi ille modo civitatis principes, modo plebem, proinde ut locus aut tempus tulisset elegos & anapæstos decantans *quid factò opus esset enocebat.*

C A P S III. Anno uno ferme post prælium ad Dera, cum sui jam utrisque socii præsto essent ad Apri monumentum (id vico ei nominis est) ad prælium committendum accincti convenire. Messeniis Elei, Arcades, Argivi, Scyonii, auxilia miserant. Convolarant etiam qui sponte profugerant è Messenia & ab Eleusine, quibus à majoribus tradita fuerant magnarum Dearum initia, Androclis præterea nepotes: atque hi quidem *omnes* summa alacritate Messeniis auxiliabantur. Lacedæmoniiis

moniis præsto fuere Corinthii, & è Lepreatis nonnulli Eleorum odio ducti. Aſinæis fœdus cum utriſque juramento ſancitum fuit. Vicus quem Apri ante diximus monimentum nuncupari, in Stenyclero Meſſenici agri *regione* eſt, nomen ex eo habet, quod Herculem memoriæ proditum, ſuper apri teſtibus, fœdus cum Nelei liberis, fide ultro citroque data & accepta, iciffe. Poſtquam ſacra rite à vatibus utrinque facta. (Vates erat Lacedæmoniis Hecatus, nepos & cognominis Hecati illius qui cum Ariſtodemi filiis Spartam poſtliminio reverſerat: Meſſeniiſ Theocluſ. Oriundus hic Theocluſ ab Eumantide fuit. Eumantin ipſum, Eleum hominem, (quod erat de genere Iamidarum) Meſſenem Creſphontes adduxerat). Illi cum ſuum utrique vatem fidenti animo haberent, eo etiam ad rem gnaviter gerendam fuere paratiores: ſed & cæteri, pro ſua quidem quiſque ætate ac virili parte, magnam præ ſe ferebant alacritatem. Omnes vero bellicæ gloriæ cupiditate ſuperabat Anaxander Lacedæmoniorum rex, quique circa ipſum erant Spartani. in Meſſeniorum exercitu Androclicſ nepotes Phintas & Androcles, totaque ea manus quæ illorum ductum ſequebatur,

egregie ad virtutis laudem, & pari consensu aspirabant. Tyrtæus, & ¹ magnorum Deorum antistites, nulla ipsi bellimunia obiere; extremos tantum sui quique agminis cohortationibus ad pugnandum accendebant. Quod vero ad Aristomenem attinet, stipabant eum octoginta è Messeniis, lectissimi juvenes, ejus æquales: quorum magno sibi unusquisque honori ducebat, quod se ille, quem in prætoriam cohortem præ cæteris adscisceret, dignum putasset. Et erat sane eorum quilibet miro animi vigore, sive mutuum lociis præstare auxilium, sive ducis pugnam vel jam aggredientis, vel jam prope aggressuri, mandata observare opus esset. Steterunt hi in acie contra Anaxandri cohortem, in qua fuit Spartani exercitus robur. Quare cum impigre ad multas horas dimicassent, multaque avide accepissent vulnera, in extremam effusi rabiem; pertinaci mora, & violento impetu hostem fundunt. Fusum Aristomenes ut alia cohors persequatur imperat: ipse cum suis ad integros, & adhuc suum obtinentes locum conversus, ubi & illos dare terga coegit, mox alios, & subinde alios acrius adoritur, donec totam Lacedæmoniorum

1. Castoris & Pollucis.

aciem, cum modo in hanc, modo in illam partem se inferret, terribilior multo quam ut hominis unius illa videri posset furor, dissipatis atque disturbatis ordinibus in fugam vertit. Jam vero cum palantes ageret, qui neque in fugiendo modum haberent ullum, neque tantisper confisterent dum in unum convenirent, ad silvestrem pyrum, in ea campi parte enatam, ventum: ibi Aristomenem à cursu Theoclus vates revocabat, quod in ea arbore Castor & Pollux confedissent. Sed Aristomenes in ipso pugnae ardore impetu raptus, non auditis omnibus Theocli vatis monitis, cum ad pyrum accessisset, scutum amisit; ibi dum in eo quærendo cunctatur, spatium datum est elabendi, qui se ante in fugam dederant, Lacedæmoniis.

CAP. IV. Ea clade perculsi Spartani, ad belli finem spectabant: sed eos Tyræus de sententia recitatis elegis deduxit; idemque milites qui in cohortibus desiderabantur, de Hilotum delectu supplavit. Aristomenem Andaniam reversum acceperunt matronæ *gratulabundæ*, tænias in eum, quacunque incederet, & ut anni ferebat tempestas, flores & fructus jacentes; carmen præerea illud, quod

nostra etiam cantatur ætate in eum concincentes,

Per Stenyleria plana, per aspera saxa secutus,

Victor Aristomenes est Lacedæmonios.

Scutum postea recepit Aristomenes : nam cum Delphos venisset, Dei monitu, in Trophonii sacro penetrali, quod ad Lebadeam est, illud reperit ; ac rursus eodem in templo dedicavit : quod ego ibi positum vidi. Insigne ejus est aquila, passis ad extremos *clypei* margines alis. Sed tunc Bœotia rediens, clypeo apud Trophonium invento ac recuperato, ad majora mox belli se opera comparavit. Collecta enim Messeniorum manu, lectissimis stipatus civibus, sub crepusculum ad Laconicum oppidum, quod in urbium enumeratione veteri nomine Pharin Homerus, Pharas nuncupant Spartani & finitimi, contendit. ibi occisis qui resistere conati fuerant, ac oppido direpto, dum Messenen cum luculenta præda redit, Anaxandrum, qui *facta ex insidiis eruptione* cum armatorum globo tergum urgebat, *conversus in hostem*, in ipsa via iterum fudit: quin & fugientem acriter insequi non prius desit, quàm tragula femore lauciato,

ciato, retrocedere coactus est, cum nihil interea de præda deperisset.

CAP. V. Modico dein tempore intermisso, quantum scilicet curando vulnere sat fuit, cum Spartam ipsam adoriri in animo haberet, objecta per visum Helenæ & Gemellorum specie deterritus est. *Rediens*, Caryatides Virgines choros Dianæ agitantes, interdum ex occulto aggressus, parentum opibus & dignitate præstantissimam quamque comprehendit, & ad Messeniæ vicum quendam perduxit. Ibi Virginum custodia certis hominibus de sua cohorte mandata, noctem unam quievit. Interea juvenes, vino (ut videtur) & libidine transversos rapiente, virgines eas vitiandi cupiditate exarserunt, atque adeo, ut ne ipsius quidem Aristomenis vocibus, negantis id jus fasque Græcis esse, conatu abisterent. Quare ut eas ab injuria vindicaret, adolescentes aliquot, quorum erat maxime vino incitata licentia, occidere coactus, captivas tam integras quam ante fuerant parentibus magna accepta pecunia reddidit. Est in Laconico agro *vicus* Ægila nomine, in quo Templum Cereris *veteri* religione consecratum. Huc matronas per festos dies more majorum ludos ut facerent

convenisse, Aristomenes, quique cum eo erant, exploratum habebant. *Eo itaque veniens opprimere eas conatus est: sed cum illæ numinis ope fretæ vim repulissent, gladiis etiam, quibus ad hostias mactandas usi fuerant, armatæ, & verubus, totis jam extis, hostem invaserunt, multique graviter sauciis, ipsum quoque Aristomenem facibus percussum, ac male mulctatum, in vincula conjecerunt. Sed eadem nocte liberatus, ad suos rediit. Dimisisse eum dicitur sacrorum antistita Archidamea, non pretio, sed amore adducta: (illum enim multo ante amare cœperat) simulavit vero effugisse exustis vinculis.*

C A P. VI. Eodem anno cum prope esset ut ad magnam Fossam, (hoc loco nomen est) prælium committeretur, & Messeniis Arcades ex omnibus urbibus auxilium tulissent, Aristocratem Hicetæ filium, patria Trapezuntium, Arcadum Regem, & eorum tunc exercitus ducem, Lacedæmonii pecunia corrumpere. Primi enim omnium Lacedæmonii ex omni antiquitatis memoria hostem dicuntur muneribus sollicitasse, & venalem fecisse belli eventum. Prius enim quàm ab illis circumveniretur Aristocrates, à quo Messeni pro

proditum sunt, virtute, fortuna, & Deorum præfidiis res bellica stabat. Constat vero Lacedæmonios eisdem & insequentibus deinde temporibus, cum ad Ægospotamos classi Atheniensium occurrissent, & alios hostium prætores, & Adimantum in primis mercede sibi devinxisse. At enim & ipsos Lacedæmonios oppressit aliquando pœna quæ Neoptolemea dicitur; ex eo scilicet, quod cum ad Hercei Jovis aram Neoptolemus Achillis filius Priamum jugulasset, & ipsi postea accidit, ut ad Apollinis Delphici aram interimeretur. Venit inde in proverbii consuetudinem, ut quoties qua quis alterum affecisset injuria, eam ipse passus esset, Neoptolemea ultio diceretur. Nam cum maxime opibus florerent Lacedæmonii, deleta Atheniensium classe, magna Asiæ parte Agesilai ductu occupata, imperio Medico exciderunt nimirum: ipsorum arte Persarum Rex usus, missa Corinthum, Argos, Athenas, Thebas pecunia, bellum in Spartanos concitavit, quod est Corinthiacum appellatum: quæ fuit causa, ut Agesilaus in Græciam, omissa Asiatica expeditione, exercitum reportare cogere-tur. Dolum itaque Lacedæmoniorum Dii suo tempore in ipsorum vertere perniciem.

niciem. Aristocrates vero accepta à Lacedæmoniis pecunia, Arcadas primum quid moliretur celavit: deinde vero cum utraque acies signa collatura esset, suis terrorem & trepidationem fecit, *quasi commonefaciens*, si ad manus ventum esset, victis ex iniquo loco exitum nullum fore: & insuper sibi sacrificanti affirmavit nihil læti exta portendisse: edixit itaq; ut signo à se dato, pro se quisque fuga salutis suæ consulere. Quare cum jam prælium ini-retur, omnesque in hostem conversi essent Messenii, Aristocrates abduxit Arcadas, Messeniisq; lævum cornu & acies media nudata est: in utraque enim agminis parte constiterant Arcades, cum neque Elei, neque Argivi, nec Sicyonii pugnae interessent. Præterea, quo esset efficacior proditio, Aristocrates fugiens per medios Messenios evasit. Re insperata attoniti Messenii, ac plane quid agerent incerti, eorum non pauci à Lacedæmoniis qui se jam acrius inferebant, in Arcadas impune labentes conversi, orabant alii ut manerent, alii conviciis illos & maledictis incessabant, proditores & fœdisfragos appellantes. Spartani interea facile destitutos undiq; circumdato agmine cinxerunt, & obviam maxime quàm minimo labore

ac periculo sibi uictoriam vindicarunt. Aristomenes cum cohorte sua locum tenuit, & incumbentis impetum hostis aliquamdiu sustinuit: sed fuere tam pauci numero, ut non magno utique fuerint præsidio. Periit omnis prope multitudo: & qui ante de servis dominos Lacedæmoniorum se futuros rati fuerant, jam ne reliquam quidem salutis ullam spem retinebant. Occubuere autem ex principibus nonnulli, interque eos Androcles, Phintias, & cujus clarissima in eo prælio virtus eluxit, Phanas, Olympica dolico-dromi victoria jam ante illustris.

CAP. VII. Aristomenes prælii reliquias collegit, cumque suis ut Andania & oppidis quæ à mari longius abessent relictis, se in Iran montem reciperent suassisset eo in loco obsidionem hostium, post acceptam ad Fossam cladem, annos nihil minus XI sustinuit; cum tamen castellum illud cum ea spe Lacedæmonii oppugnare adorti essent, quasi primo impetu capi posset. Testatur tam longum totius obsidionis tempus fuisse, his versibus Rhianus,

*Pugnarunt inter c. ndentis devia montis,
Per duo vigintique herbas, gelidasque
pruinæ,*

Descripsit scilicet annos per hyemes & æstates. Nam cum herbas dixit; viridem segetem, vel *anni tempus* quod paulo ante messem est, significavit. Irâ occupata, reliquo omni agro exclusi Messenii, præter oram tamen maritimam, quam illis integram & incolumem Pylii & Mothoniæ præstiterunt, prædas non magis ex Laconico, quam ex suo ipsorum agro agebant, utrumq; jam hostilem esse judicantes. Fiebant cum ab aliis passim ut fors ferret excursions; tum in primis Aristomenes cum in unum ad trecentos lectissimos viros coegisset, agebant illi rapiabantque omnia undecunq; quis poterat: fruges nempe, vinum, pecus absumebant: mancipia, supellectilem, dominis æstimata reddebant. Coegit ea agrorum direptio Lacedæmonios edicto cavere (quod arva non sibi, sed iis qui in Iran secesserant, feri videbant) ne colerentur, bello durante, Messenici & Laconici agri confinia. Ex eo frugum egestas, & inde seditio consecuta, locupletibus ægre ferentibus arationes ibi deferri. Eum fremitum versibus suis Tyrtæus compressit.

CAP. VIII. Interea Aristomenes cum sua manu per densas jam noctis tenebras egressus, Amyclasmagnis itineribus contendit:

tendit: quo cum primo diluculo pervenisset, subito impetu oppidum cepit ac diripuit, atque inde ad suos se prius recepit, quàm è Sparta subsidium mitteretur. Quinimo excursionibus hostilem agrum non prius destitit infestum reddere, quàm Lacedæmoniorum manipulos dimidia parte plures, cum ambobus regibus adortus, factò cum illis prælio, præsentique se animo defendens, & vulnera alia accepit, & percussio lapidis ictu capite, caligantibus oculis, vertigine correptus, *prope exanimis* corruit. Vix adhuc spirantem catervatim irruentes Lacedæmonii, & cum eo quinquaginta de ejus prætoria cohorte captivos Spartam pertraxere. Quos cum in Ceadam abjiciendos censuissent, (*sic alte dehiscen'em foveam vocant*, in quam maximis criminibus capite damnatos præcipites mittunt) alii quidem omnes ad unum periere: Aristomenem, qui sæpe alias, idem & tunc servavit Deus, cujus qui res gestas magnificentius extollunt, advolasse aquilam dicunt, quæ cadentis corpus passis alis subiens, ita illum libraverat, ut omni ex parte illæsus ad ejus barathri ima delatus fuerit. Fato certe nescio quo exitus ei è tetro illo hiatu

monstratus est. Nam cum in imo jam specu constitisset, veste obvolutus decubuit, extremam, quam proxime abesse putabat, vitæ horam expectans. Triduum erat ibi jam commoratus, cum audito strepitu quodam, resecta facie, per sublustres tenebras vulpem vidit cadavera appetentem. Cogitans itaque per ostiolum omnino aliquod bestiam illuc penetrasse, ea quantisper propius accederet opperiebatur. Id cum uti volebat accidisset, feram manu alteraprehendit; altera quoties se illa convertisset, chlamydem mordicus prensandam objiciebat: & currentem quidem, qua se via dabat, cursu consequebatur: trahendum vero se belluæ per invia præbebat. Vidit postremo cuniculum nihilo ampliorem quam unde posset vulpes evadere; per quem luminis se aliquid ostendebat. Per illum quadrupes, ut primum dimisit eam quasi manumissam Aristomenes, lustrum suum repetiit. At Aristomenes angustam illam ac minime perviam cavernulam manibus aperiens, in Iran ad suos tandem evasit.

CAP. IX. Fuit ejus fortuna, cum captus est, mira & inopinata: (major enim viri spiritus erat, major ex rerum gestarum magnitudine audacia, quam ut quisquam

quam capi illum posse sperare debuerit) sed nihil fuit admirabilius, nullum certius divinitatis argumentum, quam quod è Ceada elabi potuerit. Ubi saluum Lacedæmoniis renunciarunt perfugæ quidam Aristomenem ad suos rediisse, non plus credi posse visum est, quam si mortuum hominem revixisse audissent. Ex huiusmodi vero eventu veritati fides quæsitæ est. Mittebantur à Corinthiis auxilia Spartanis ad Iran oppugnandam: eos milites Aristomenes cum per speculatores comperisset dissipatos, & incustoditis castris iter facere, noctu dormientes adortus, & alios complures, & eorum duces Hypermenidem, Achladeum, Lysistratum, & Idectum occidit; ac mox castrorum prætorium diripuit. Id facile cognoscere Lacedæmonii potuerunt ab Aristomene, neque ab alio quoquam gestum. Fecit post hæc Aristomenes Ithomatæ Jovi sacrum, quod Hecatompheia vocant, *quasi Centicidium dicas*. Id sacrum fieri patrio instituto veteri traditum ab iis qui in pugna hostes centum occidissent. Prima itaque, cum ad Apri monumentum pugnatum est, Hecatompheia fecit Aristomenes; altera, cum oppressos nocturna pugna Corinthios cecidisset; tertia ab eodem peracta
sacra

facra referunt, aliis excursionibus *pavi, aut eo majore, caso hostium numero.*

CAP. X. Spartani¹ Hyacinthiis quæ jam aderant, *solenni ritu* interfuturi. dierum XL inducias cum Messeniis qui in Ira sedem habebant, pepigerunt. Ac dum illi quidem ludos celebrant, Cretenſes Sagittarii è Lycto & aliis Cretæ urbibus evocati, interea in agrum Meſſeniorum excursionem facere non deſinebant. Aberrat Ariſtomenes ab Ira. Ei ſecurius induciarum fiducia vaganti, inſidias ex eo Sagittariorum numero VII faciunt; captumque (quod nox appeteret) pharetrarum loris vinciunt. Mox id ex illis duo gratulabundi Spartam nunciant, captum Ariſtomenem; reliqui in tugurium quoddam Meſſenici agri captivum pertrahunt. Habitabat in eo *gurguſtio* orba patre virgo, unà matre ſua: ea ſuperiore proxima nocte per ſomnium viſa fuerat ſibi videre, pertrahi illuc à lupis leonem vincum ereptis unguibus; illum ſe è vinculis exemiſſe, & cum eo tanquam cum viro congreſſam, ungues illi dediſſe; nec multo poſt à leone lupos laniatos: deducto itaque à Cretenſibus *ad eam caſam* Ariſtomenem, agnovit puella expreſſam

1. Menſe Hecatombæone.

vero eventu somnii imaginem: quæsiuit ex matre quisnam ille esset; auditoque viri nomine confirmavit se; & cum in eum intueretur, facile quod significaret intellexit. Vinum itaque *largius* Creten-
sibus fudit; cumque se vino omnes ob-
ruissent, ei quem graviore somno conso-
pitum animadvertit, pugiunculum eri-
puit; eo abscidit vincula Aristomenis, qui
protenus insidiatores jugulavit suos. Vir-
ginem illam pro navata salutis suæ opera,
à filio suo Gorgo uxorem accipi voluit
Aristomenes, cum tamen non esset ille
annorum major decem & octo.

CAP. XI. Undecimo tandem post-
quam obsideri cœpta est anno, Ira pro
fati sui necessitate, expugnata est: &
Messenii illinc ejecti, novas sedes quæ-
rere coacti sunt. Et sane quæ de salutis
ratione post cladem ad Fossam acceptam,
sciscitantibus Aristomeni & Theoclo
Delphicus Apollo responsa dederat, ipso
rei eventu comprobata sunt. His autem
versibus respondit fatidica virgo.

*Capra Nedes gelidas dum non potaverit un-
das,*

Messenen servo: post instant tristia fata.

*Sunt autem Nedæ fontes in monte Lycæo:
fluvius*

fluvius ipse per Arcadas lapsus, verso in Messeniam alveo, Messeniorum & Eleorum fines maritimos dividit. Ac tunc illi quidem *capti ambiguis verbis* providendum sibi putarunt ne hirci de Neda potarent. Aliud vero longe innuerat Deus, quod fuit hujusmodi. Caprifici stirpem è Græcis plerique Olynthon, Messenii Caprum (*κράνον*) nominant. Eo quidem tempore caprificus forte in ripa Nedæ enata, cum non in sublime se crescens erexisset, sed in amnem prona inclinasset, extremis jam frondibus aquam contingebat: id Theoclus vates conspiciens, *argute* conjecit, illam caprifici plantam hircum esse, qui de Neda, sicuti Pythia prædixerat, biberet; ac jam fatale Messeniis exitium imminere. Re tamen apud alios dissimulata, uni Aristomeni ad eum locum deducto, oraculum explicat, hominique quod res erat persuadet, tempus quo reliquum quid spei erat effluxisse, civitatis suæ perniciem differri amplius nullo pacto posse: quod ipsum tamen Aristomenes etiam *partim* ex presenti rerum statu, *partim ex factorum aliis quibusdam monitis* præsenferat.

CAP. XII. Quare cum haberent arcana quædam *sacra* Messenii, quibus violatis funditus in posterum omne tempus
Mel-

Messenen occasuram : sin conservata illa fuissent, redivivum olim imperium ex ipsis ruinis emerfurum Lyci Pandionis filii vaticinii prædictum fuerat ; neque id ignoraret Aristomenes, noctu *clam* egressus in maxime devia ac deserta Ithomes parte, sacra ea defodit ; Jovi Ithomata & diis cæteris, quorum ope ad eum diem Messeniorum res steterat, ratus curæ fore, ut incolume depositum conservaretur ; neque omnino id in Lacedæmoniorum potestatem veniret, quod jam solum, ad posterius temporis spem, Messenici nominis reliquum haberent.

C A P. XIII. Porro Messenios tunc quidem, ut olim Trojanos, *diverso tamen modo*, adulterium ad extremum exitium perpulit. Ira occupata, subjectos etiam monti campos usque ad Nedæ ripas tenebant. Habitabant nonnulli paulum extra portas : ad quos accessit perfuga quidam Empirami, hominis inter Spartanos clari, servus : is cum domini pecus pasceret, quotidie fere boves præ se ad Nedam agebat. Ibi Messenii hominis in suburbano habitantis uxorem aquatum venientem conspiciens, ejus amore captus est. Feminam primo *benignis verbis* ad colloquium, deinde donis ad stupri consue-

fuetudinem pellexit. Observabat hic quo tempore ejus vir custodias obiret, suam enim quæque vicem civitatis pars arcis præsidium obtinebat; nam ab ea maxime parte, ne intra mœnia se inferret hostis, metuebant. Qua itaque hora domo ille discedebat, bubulcus ad ejus uxorem ventitabat. Forte ita accidit ut esset illi nocturna vigilia cum præsidiariis militibus obeunda, per effusissimos vero ea nocte imbres stationem deferere cogerentur qui excubabant. Ut enim in festinatis munitionibus, neque projectum muri, neque turres habebant, quo cœli incommoda effugerent: & eo quidem securius abiere, quod pluvia & hyberna nocte, silente luna, negotium ut sibi hostis facefferet, nihil verebantur. Præterea Aristomenes vigilias pro more circumire non poterat: nam cum non multis ante diebus Lacedæmonii, assumtis Aptereis jaculatoribus, Euryalo Spartano duce, Cephallenium mercatorem, frumenta & alios quibus opus erat commeatus Iran solitum comportare, intercepissent, illum Aristomenes publice sibi ac privatim hospitem, cum omni ejus pecunia in integrum restituit: vulnus autem ipse in pugna acceperat. Imperatoris itaque metu solati vigil-

les,

les, eo licentius præsidium deferuere: atque in eo desertorum numero Spartani pastoris amicæ vir fuit. Domum itaque rediit ille, cum intus esset adulter. Id ubi sensit mulier, quam celerrime potuit occultato amatore, virum benignius etiam multo quam consueverat accipit. Percontatur deinde, quamobrem *spe sua* celerius redisset. Hic ille, qui neque corruptam uxorem, neque mœchum domi suæ latere poterat suspicari, veram exponit facti causam: tempestatis vi non se magis quam socios omnes è præsidio pullos. Subauscultabat pastor: simul ac itaque nudatam arcem præsidio intellexit, quam raptim potuit in castra Lacedæmoniorum effugit.

C A P. XIV. Aberat Rex uterque: & bubulci dominus Emperamus, copiis quæ Iran obsidebant, præfectus fuerat. Ad eum perductus, deprecatur primum noxam fugæ bubulcus: deinde docet, appositum illud esse ad Iran capiendam tempus; quæ ex Mæssæni oratione exceperat, singula totidem verbis referens. Habita est ejus verbis fides: ac mox eundem servum suum itineris ducem secutus Emperamus, via perdifficili, per densissimas tenebras, nihil imbre remittente, supe-

superatis tamen animi alacritate difficultatibus, ad arcem agmen deduxit : ibi scalis admotis, & quo quisque eniti valuit modo, munimenta transcenderunt. Inde Messeniis imminens exitium & alia portenderant signa, & canum voces observatæ sunt, non quales latrantium esse consueverant, sed vehementes & perpetui ululatus. Quare cum in summum jam discrimen rem deductam viderent, non undique contractis armis, & apparatu universo ; sed *passim* eo quisque telo arrepto quod casus obtulisset, glebam eam, in qua sola jam ex omni Messenia patriæ nomen remanserat, tutari conabantur. Primi hostem esse intra muros sentire, primique cum armis occurrerunt, Gorgus Aristomenis filius, & Aristomenes ipse ; cumque illis Theoclus vates, & item Theocli filius Manticlus : præterea Evergetidas, vir cum per se egregius & honoratus, tum per nuptias nobilitatus ; nupta enim cum eo erat Hagnagora Aristomenis soror. At tunc quidem, quamvis se quasi intra retia captos, atque undique circumventos & oppressos animadverterent, spei tamen adhuc aliquid, ut in perditis rebus, habuere. Aristomenes quidem & vates satis norant patriæ
fata

fata differri amplius non posse (tenebant enim memoria, quid oraculi de capro ambagibus significatum fuisset) neque id tamen, *ne patria quidem jam cadente*, pro-
dendum esse vulgo putarunt : quin festi-
nanter per oppidum discursantes, ac mo-
do hos modo illos prensantes, ut quis-
que obuius esset factus, hortabantur, à
pristina virtute ne desciscerent ; alios e-
tiam è suis ad rem gerendam domibus
cunctantes evocabant. Atque ea quidem
nocte nihil ab alterutris memorabile ge-
stum est, illos enim cum locorum insci-
tia, tum vero Aristomenis metus redde-
bat segniores. His neque vacarat accipere
à ducibus tesseram ; ac si vel faces, vel a-
liud quodvis lumen accendissent, id sta-
tim venti vis exstinguebat. Ut primum il-
luxit, & se mutuo conspexerunt, Ari-
stomenes & unà Theoclus, cives ut ex-
trema omnia auderent incitabant, & alia
commemorantes, & in primis insigne il-
lud Smyrnæorum facinus, qui cum par-
tem Ionix obtinerent, Gygen Dascyli fi-
lium, qui urbem magnis Lydorum copiis
oppressam tenebat, virtute & animi præ-
sentia ejecerant. Quibus auditis Messenii,
ipsa subnisi rerum desperatione, in hostes,
qua cuique viam fortuna ostendebat, ir-
ruerunt,

ruerunt. Ipsæ etiam feminæ de superiori loco tegulas, & aliud quicquid missile nancisci potuissent, ejaculari conabantur: sed quo minus recta scandere possent, procellæ vis obstabat: arma vero capere ausæ, virorum alacritatem inflammabant, cum eas illi perspicerent, malle in patria mortem oppetere, quàm in servitutem Spartam trahi. Ea *animorum conspiratione* fortasse fati sui iniquitatem superare potuissent, nisi effusi multo etiam violentius imbres, crebris cum tonitribus & fragore micante ob oculos cœlo, omnia pavore complessent: contrà vero hosti confidentiam addidissent, Deos à se stare interpretanti: præsertim vero cum fulgente ad dexteram Jove, læta omnia Hecatus aruspex nunciaffet. Et ille quidem ejusmodi consilii autor fuit.

C A P. XV. Lacedæmoniorum copiæ numero longe superiores fuere; verum cum non æquo campo, aut ordinato agmine, sed qua quisque in urbis parte congressus cum hoste esset, manus confererentur, facile eveniebat ut postremi quique prorsus essent inutiles. Hos ut in castra se reciperent Hecatus jussit, ibique corpora cibo ac somno curarent: cum
ad-

advesperasceret, adessent, fessos levaturi. Quo factum, ut cum fatigatis vicissim recentes succederent, facile pugnae labor sustineri potuerit. At contra Messeniis desperatione omnia plena; tertium nam jam diem, & noctem tertiam iidem pro statione excubant. Vigilia itaque, pluvia, & gelu, fame ad hæc & siti confecti prope erant: maxime vero foeminas ex armorum insolentia, laborum assiduitas fregerat. Ibi Theoclus vates Aristomenem appellans. Quid inanem, inquit, operam sumis? expugnari Messenen fato omnino decretum est. Imminentem certe calamitatem jampridem Delphici Apollinis vox nobis prænunciavit; atque id ipsum caprificus nuper aperte ostendit; mihi fatum est una cum patria cadere: tu cives tuos, ac te ipsum periculo exime. Hæc locutus, in adversos irruit: ac vociferans, non fore illis perpetuæ voluptati eam victoriam, nec perpetuo possessuros Messeniorum opes, in obvios quosque irruens, cum animum cæde hostium expleisset, accepto vulnere animam efflavit. Aristomenes lectissimos quosque viros, quorum virtus in ea pugna enituerat, adhuc præliantes reliquit; cæteris è pugna revocatis, ut uxoribus & liberis in medios ordi-

ordines receptis, quacunque viam fecisset se sequerentur imperat. Horum extremo agmini Gorgum & Manticlum præfocit. Ipse in principia provolans, caputque quassans, & hastam vibrans, claram significationem dedit per eruptionem effugium quæri. Placuit Emperamo & Spartanorum principibus divisa acie fugientibus viam dare, nimirum homines tanquam rabie quadam percitos, & ad extremum jam desperationis progressos, non esse amplius efferandos censebant: atque id ut facerent Hecatus vates iussit.

CAP. XVI. Posteaquam de Ira capta certiores facti sunt Arcades, *universi* ab Aristocrate postularunt, se ut educeret, quo vel servarent Messenios, vel cum illis perirent. At ille, quippe qui delinitus esset Lacedæmoniorum pecunia, plane recusavit, neminem superesse Messeniorum cui jam ferri auxilium posset dictitans. At enim cum liquido jam constaret superstites esse Messenios, vi certe coactos Iran deferere; ultro cum vestimentis & cibariis eos accepturi ad Lycæum montem Arcades occurrere, præmissis civitatum principibus, qui socios consolarentur, & itinerum duces essent. Cum salvi accessissent jam ad Lycæum, hospitio comiter accepti

accepti sunt, ac liberaliter invitati ut per urbes divisi secum manerent; agri etiam pars oblata.

CAP. XVII. Verum Aristomenes cum direptæ Iræ miseratione, tum Lacedæmoniorum odio instinctus, tale consilium init. Selegit ex omni agminis sui numero homines quingentos, quos omnium minime vitæ retinendæ cupidos norat. Ibi tota Arcadum multitudine, ipso etiam Aristocrate audiente, quem nondum rescierat patriæ proditorem esse, (quod enim è pugna excessisset, non scelere, sed metu & ignavia factum opinatus fuerat) ab eo itaque sibi nihil cavens, quærit de suis nunquid patriam ulți secum nihil recusent mortem oppetere. Cum assensi essent omnes, quid in animo haberet aperuit, quod scilicet inclinante jam die Spartam esset ducturus, cum magna pars ad Iran esset, alii agendis & rapiendis Messeniorum rebus essent occupati. Nam si ita (inquit) ceciderit ut volumus, & Sparta fuerimus potiti, licebit illis sua reddere, nostra recipere: sin aliter evenerit, unâ cademus omnes, illustrem conatus nostri memoriam posteris relinquentes. Hæc cum dixisset, ex Arcadibus ad trecentos

in societatem se facinoris obtulerunt. Verum idcirco rem aggredi cunctati sunt, quod litantibus exta minus læta fuere. At postero die Lacedæmoniis consilia sua patefacta, seque iterum ab Aristocrate proditos haud dubie deprehenderunt. Nam cum Aristocrates in codicillis *omnia accurate* perscripsisset quæ cogitaret Aristomenes, cum iis codicillis servum, cuius fidei plurimum tribuebat, Spartam ad Anaxandrum misit. Eum servum, dum Lacedæmone reverteretur, speculati Arcadum nonnulli (cum alias *de repub.* dissidere ab Aristocrate soliti, tum eo maxime tempore minimum illi fidei habentes) interceptum, in concilium Arcadum producunt. Ibi quæ ad Aristocratis epistolam rescripta fuerant, frequenti conventu recitata. Memorabat Anaxander, fugam quam fecisset Aristocrates ad magnam fossam, non parvo fuisse Lacedæmoniorum rebus auxilio: relatores vero ipsi cum pro vetere merito, tum pro recenti indicio Lacedæmonios gratiam. Re in publicum prolata, Arcades in Aristocratem continuo lapides jacere, idemque ut facerent Messenios cohortabantur; at illi Aristomenem intuebantur: is vero
humi

humi defixis oculis collacrymabat. Arcades obrutum lapidibus Aristocratem insepultum extra fines abicere: columellam autem in Lycæci fano erexerunt in ejus rei memoriam, his versibus incisis:

Ultra est longa dies scelerati crimina Regis,

Messenem qui olim prodiderat miseram.

Quanquam homines lateant perjuria, numina cernunt.

Tu salve, & serva Jupiter Arcadium.

Messeniorum quocunque aut ad Iran, aut quocunque alio loco relictī sunt, eos Lacedæmonii in publicorum servitiorum numerum (*Helotas ipsi vocant*) conscripserunt. Pylii, & Mothonæi, & cæteri è Messenico nomine maris accolæ, expugnata Ira, navigiis se Cyllenen (quod Eleorum navale fuit) receperunt: atque inde ad eos qui in Arcadium profugerant, contendere, quo communi classe & consilio novas sibi terras ac sedes quærent: ac coloniæ deducendæ autorem & ducem cuncti Aristomenem poscebant. At ille, quamdiu in vivis esset, bellaturum se cum Lacedæmoniis affirmavit:

neque vero dubitare quin opera sua Spartæ novi semper aliquid mali creari posset: illis Gorgum & Mantichum duces dedit. Evergetidas cum reliqua Messeniorum manu ipse etiam ad Lycæum venit. Ibi cum Aristomenis consilium de Sparta opprimenda irritum fuisse comperisset, assumtis ad L sociis ex omni agmine, retro ad Iran duxit; ubi quos prædæ reliquias persequentes offendit, male multavit: cumque luctu & cæde omnia compleisset, postremo super hostium strage occubuit. Aristomenes declaratis ducibus, cum Cyllenen omnes convenissent, edixit ut eos in coloniam quicumque vellent sequerentur. Dederunt omnes nomen, præterquam quos aut senectus, aut viatici egestas à peregrinatione deterritos in Arcadia detinuit.

CAP. XVIII. Ira capta finem habuit Messeniorum & Lacædemoniorum secundum bellum, Archonte Athenis Autosthene, anno primo octavæ & vicesimæ Olympiadis cujus victor extitit Chionis Laco. Cum ad Cyllenen convenissent Messenii, hyeme jam imminente, pecuniam & annonam Elei præbuere. Vere incunte quonam dirigi cursum oporteret

porteret consultare cœperunt. Censebat Gorgus Zacynthum insulam supra Cephallemiam occupandam, unde insulani è continentis terræ incolis facti, maritimis excursionibus oram omnem Laconicam infestam redderent. At Mantichus, neque Messenes, neque injuriarum quas à Spartanis accepissent memoriam retinendam; verum esse primo quoque tempore in Sardiniam, magnam & copiis omnibus abundantem insulam, transmittendum.

C A P. X I X. Interea Anaxilas, ad Messenios misit, qui in Italiam eos accerferet. Rhegii hic tyrannidem, quartus ab Alchidamida, è *cujus erat nepote genitus*, obtinebat. Commigrarat vero à Messene Alchidamidas Rhegium, post Aristodemi regis mortem, Ithome expugnata. Ad Anaxilan itaque ejus accersitu venire Messenii: quos ille docuit, perpetuum sibi esse cum Zancleis bellum: possidere illos uberem ac luculentum agrum, & urbem valde opportuno Siciliae loco: quod si eorum imperio potiri posset, illud se quam primum Messeniis traditurum. *Vehementer* cum esset omnibus id consilium probatum, traduxit ho-

spites & gentiles suos Anaxilas in Siciliam. Zanclem ab initio prædones tenuere: & castellum deserto loco circa portum ad excursionem maritimas, tutumque ex alto redeuntibus receptum, munierunt. Eorum duces fuere Cratæmenes Samius, & Chalcidensis Perietes, ii & alios post è Græcis inquilinos ad discendos duxerant. Ac tunc quidem Zancleos Anaxilas navali, terrestri prælio Messenii fudere; qui cum postea terra marique, hinc à Messeniis, illinc à Rheginis obsiderentur, magna jam murorum parte dejecta, ad aras ac deorum pulvinaria confugere. Imperabat Anaxilas ut supplices *nulla religionis verecundia* trucidarentur, reliqui cum uxoribus & liberis sub corona venderentur. At Gorgus & Manticlus deprecantes *facinoris atrocitatem*, Anaxilan rogarunt, ne quæ per summum nefas à cognatis passi essent, cogerentur ipsi adversus Græcos committere. Ab aris igitur submovent, & bono esse animo jubent; fideque ultro citroque data & accepta, communi jure unà habitavere: mutato tamen nomine, Zanclem Messenem placuit appellari. Hæc gesta sunt undetricesima Olympiade, qua iterum vicit Chionis

nis Lacon, Archonte apud Athenienses Miltiade. Manticlus Herculis templum novæ coloniae erexit. Extat adhuc intra muros dei fanum; Herculis Manticli vocant, *sumto à conditore nomine*. Qua ratione Ammon in Africa dictus, & Babylone *Jupiter* Belus: hic ab Ægyptio Belo, Lybyes filio; ille à pastore, qui templa *Jovi* dedicarunt. Hoc exules Messenii modo errorum finem nacti sunt.

CAP. XX. Aristomenes interea cum novæ coloniae imperium sibi deferri passus non esset, sororem primam Hagnagoram, Tharyci Phigaliensi: duarum vero quas habebat nobiles filiarum, majorem Heræensi Theopompo matrimonio junxit. Delphos deinde consulendi causa profectus est: quid acceperit responsi non traditur. Eodem vero tempore venerat ad oraculum Damagetus Rhodius, Jalyfi rex: ei virgo ex adyto respondit sciscitanti unde esset potissimum uxor ducenda; ejus qui vir esset Græcorum optimus filiam ut duceret. Reliqua erat Aristomeni tertia filia: hanc sibi ille legitimis nuptiis conjugem adscivit, patrem ipsius longe esse optimum omnium Græcorum ejus ætatis statuens. Et ipse qui-

quidemmet Aristomenes filiam Rhodum
ad virum deduxit. Inde cum Sardeis ad
Ardyn *Lydorum Regem*, Gygæ filium; &
Ecbatana in Medos ad Phraortem regem
transmittere cogitaret, morbo oppressus
diem suum extremum obiit. Neque enim
in fatis erat ut ab Aristomene Lacedæ-
moniis deinceps malum nasceretur. Mor-
tuo illo, Rhodii autore Damageto, in-
signe monumentum erexere, eique pro
dignitate honores habuerunt.

In

In Aquilam tumulo Aristomenis
insidentem, Antipatri
Epigramma.

Ορνι, Διὸς Κρονίδαο διάκτερι, τεῦ χάριν ἔσται.
Γοργὸς, ὑπὲρ μεγάλῃ πύμῳον Ἀγιστομήνῃ;
Ἀγγέλω μερόπῳσιν ὁδ' οὐμῖκαν ὅσον ἄριστον
Οἰωνῶν γλυόμαν, πόσον ὅδ' ἡμιθέων.
Δειλαί τοι δειλοῖσιν ἐφιδρήσουσι πέλαιαι·
Αἶμας δ' ἀτρεῖσις ἀνδράσι περπόμεδα.

FINIS.

King
John

Wm
Johnston
Book

Wm
Johnston
Book

Wm
Johnston
Book

Wm
Johnston
Book

Wm
Johnston
Book

Wm
Johnston
Book

Wm
Johnston
Book

